

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

BÖLGESEL KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ
VE
BALIKESİR ÖRNEĞİ

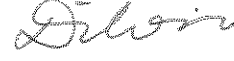
Fatih SUSAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Fatma Dilvin TAŞKIN

İZMİR, 2016

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Doç.Dr.Fatma Dilvin TAŞKIN(Danışman)

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

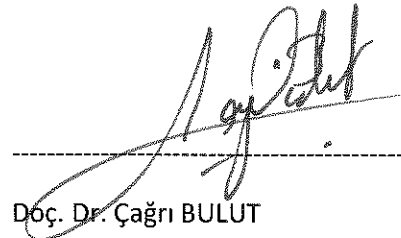

Doç.Dr.Sevinç GÜLER

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Yrd.Doç.Dr.Duygu TÜRKER

Doç. Dr. Çağrı BULUT

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak sunduğum

“.....” adlı çalışmanın,
tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın
yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu,
bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Adı SOYADI

İmza

ÖNSÖZ

Turizm, Dünyada ve Türkiye’de ikinci Dünya savaşının ardından önemi giderek artan bir sektör haline gelmiştir, zaman içerisinde hızlı bir gelişim gösteren turizm sektörü, daha geniş alanlara dağılmış ve çok geniş kitlelere hizmet vermeye başlamıştır. Günümüzde turizm, birçok kişiye, bütçeye ve inanca yönelik olarak hizmet vermekte ve tüm kesimlerin ihtiyacını karşılayacak düzeyde geliştirilmektedir. Yaşadığım ilin turizm açısından yüksek potansiyele sahip olması fakat bu potansiyelinin ve turizm değerinin hem ülkemizde hem de ilin kendi içinde farkına varılmamış olması beni bu çalışmayı yapmaya yönlendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Bu çalışmayı yaparken konumuzla ilgili olarak kitap ve makalelere ulaşmak için farklı üniversitelerin kütüphanelerinden ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Çalışmada alan araştırması yaparken otel işletmelerinin bazılarında ulaşmakta oldukça güçlük çektiğimi, hatta bazılarının çalışmaya dahil olmak istemediklerini belirtmek isterim.

Karşılaşılan bütün zorluklara rağmen temennimiz odur ki, bu konuya dikkati çekerek ileride yapılacak olan diğer araştırma ve araştırmacılara ışık tutması, bilgi vermesi ve yön gösterici nitelikte olmasıdır.

Yapmış olduğum bu çalışmada benden hiçbir konuda yardımını esirgemeyen kıymetli danışmanım Doç. Dr. Fatma Dilvin TAŞKIN’a, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nde çalışan tüm personele, anket çalışmalarımı yaparken hep yanımda olan, benden yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Ayşe SUSAN’a ayrı ayrı teşekkür ederim. Elbette beni bu günlere getiren, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme de sonsuz teşekkür ediyorum.

FATİH SUSAN

ÖZET

BÖLGESEL KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ

VE

BALIKESİR ÖRNEĞİ

Fatih SUSAN

Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşleme Bölümü Yüksek Lisans Tezi

Bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek için uygulanan, bölgesel kalkınma politikaları ikinci dünya savaşının ardından ekonomi literatürüne girmiştir ve günümüzde de önemi hızla artmaktadır.

Bölgesel kalkınma, bir bölgenin sosyal ve ekonomik açıdan değişim ve gelişiminin bölge bazında artışı olarak değerlendirilebilir. Dünyada kırsal kesimde yaşayan toplumların kentte yaşayanlara göre olanaklarının daha sınırlı olması nedeniyle, bu insanların hayat standardını yükseltmek ve gelirlerini artırmak ülkelerin en temel sorunlarından birini oluşturmuş ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesine dönük farklı politika arayışları gündeme gelmiştir. Bölgesel kalkınmada öncü ve en önemli sektörlerden birisi turizmdir. Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Turizm sektörü, tarım ve sanayi faaliyetleri için yeterli imkâna sahip olmayan fakat zengin turizm potansiyeline sahip bölgelerin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır.

Bu anlamda çalışmamızın amacı, genelde bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde kalkınma politikalarının ve özellikle turizmin rolünü incelemek, özelde ise Balıkesir ilinin turizm potansiyelini ortaya koyarak, bu turizm potansiyelinin ilin gelişmesine turizmin katkısı olup olamayacağını anlamak ve bu konuda öneriler sunabilmektir.

Bu amaç doğrultusunda ildeki otel işletmelerine anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulaması ile Balıkesir ilinin turizm potansiyeli ve il ekonomisine turizmin katkısı olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak turizm sektörü Balıkesir ve ilçelerinde ekonomik açıdan tek önemli sektör olmasa da, doğru çalışmalar ve tanıtım neticesince bölge ekonomisine ve ülke turizmine büyük katkı sağlayacağı ve turizmin bölgeler arası dengesizlikleri gidermede büyük bir rol oynadığı ispat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Bölgesel Kalkınma, Turizm, Balıkesir Turizmi, Potansiyel Turizm, Bölgesel kalkınmada turizm

ABSTRACT

THE ROLE OF TOURISM IN REGIONAL DEVELOPMENT

AND

THE CASE OF BALIKESİR

Fatih SUSAN
Yasar University , Institute of Social Sciences, Department of Business
Administration

Development policies that are designed and implemented to reduce disparities between regions after the World War II, has been an important subject of economic literature.

Regional development can be assessed as the basis of an increase in the region's social and economic change and development. The communities living in rural areas in the world, due to more limited opportunities than those living in the city, become one of the most fundamental problems of the country to increase their income and came up looking different policy seeking to eliminate regional disparities.to raise the people's standard of living. the richness and diversity of natural and cultural assets in rural areas poses a significant potential in terms of tourism and the development of recreation activities. The tourism sector, for agricultural and industrial activities, but who do not have sufficient scarcely any development of the regions with rich tourism potential is of great importance.

In this sense, the purpose of our study, general development policy of the elimination of regional imbalances and in particular to examine the role of tourism, in particular by introducing the tourism potential of Balıkesir. It is understood that there could be potential is the contribution of tourism to the development of the province and to provide recommendations in this regard.

To fulfill this aim, a survey is conducted in the hotels in Balıkesir city. The survey aims to reveal the tourism potential of Balıkesir and see if it has any contribution to the economy. As a conclusion, tourism industry is not the most important industry for Balıkesir and suburbs, but the correct policies for the presentation of the city as a tourism destination will play a great role in decreasing the disparities between regions.

Keywords; Regional Development, Tourism, Tourism of Balıkesir, potential of Tourism, Regional development in Tourism

İÇİNDEKİLER

Sayfa no

TUTANAK.....	I
YEMİN METNİ	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XI
TABLolar VE GRAFİKLER DİZİNİ.....	XII

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE TURİZMİN EKONOMİK FONKSİYONLARI

2.1. Turizmin Tanımı, Türleri, Tarihsel Gelişimi.....	2
2.1.1. Turizmin Tanımı.....	2
2.1.2. Turizmin Türleri.....	4
2.1.3. Dünyada ve Türkiye’de Turizmin Tarihsel Gelişimi.....	6
2.1.3.1. Dünyada Turizm.....	7
2.1.3.2. Türkiye’de Turizm.....	9
2.2. Turizmin Ekonomik ve Sosyal Etkileri.....	12
2.2.1. Turizmin Çevresel ve Sosyal Etkileri.....	13
2.2.1.1. Turizmin Çevreye Etkileri.....	13
2.2.1.2. Turizmin Kültürel ve Toplumsal Etkileri.....	14
2.2.2. Turizmin Ekonomik Etkileri.....	15

2.2.2.1. Turizmin İstihdam Artışına Etkisi.....	15
2.2.2.2. Turizmin Döviz Arz ve Talebine Etkisi.....	18
2.2.2.3. Turizmin Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi.....	19
2.2.2.4. Turizmin Fiyat İstikrarına Etkisi.....	25
2.2.2.5. Turizmin Gelir Etkisi.....	26
2.2.2.6. Turizmin Diğer Sektörler Üzerinde Etkisi.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE ÖNEMİ

3.1. Kalkınma Kavramının Tanımı.....	32
3.2. Bölge Kavramı ve Kalkınmadaki Rolü.....	32
3.3. Bölgesel Kalkınmanın Doğuşu ve Bölgesel Kalkınma Politikası.....	36
3.3.1. Bölgeler Arası Dengesizlikler ve Nedenleri.....	36
3.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaç ve Araçları.....	38
3.3.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	38
3.3.2.1.1. Büyüme Amacı.....	39
3.3.2.1.2. İstikrar Amacı.....	39
3.3.2.1.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı.....	39
3.3.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları.....	39
3.3.2.2.1. Bölgesel Planlama.....	41
3.3.2.2.2. Kamu Yatırımları.....	42
3.3.2.2.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri.....	43
3.3.2.2.4. İş Teknoloji Merkezleri.....	44
3.3.2.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	44

3.3.2.2.6. Organize Sanayi Bölgeleri.....	47
3.3.2.2.7. Teknokentler.....	47
3.4. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	49
3.4.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma	49
3.4.1.1. Türkiye’de Bölgeler Arası Sınıflandırma.....	50
3.4.2. Planlı Dönem Öncesi.....	52
3.4.3. Planlı Dönem.....	52
3.5. Bölgesel Kalkınmada Turizm.....	55
3.5.1. Bölgesel Kalkınmada Turizmin Yeri ve Önemi.....	55
3.5.2. Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma Araçları.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR İLİNİN KALKINMASINDA TURİZMİN ROLÜ

4.1. Balıkesir’in Tarihi.....	59
4.2. Balıkesir’in Coğrafi Konumu ve İklimsel Özellikleri.....	62
4.2.1. Balıkesir’in Coğrafi Konumu.....	62
4.2.2. Balıkesir’in İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü.....	62
4.3. Ulaşım Olanakları ve Enerji Kaynakları.....	63
4.3.1. Ulaşım.....	63
4.3.2. Enerji.....	65
4.4. Balıkesir’in Sosyal Yapısı.....	66
4.4.1. Genel Nüfus Özellikleri.....	66
4.4.2. Eğitim Durumu.....	67
4.4.3. Sağlık Hizmetleri.....	67
4.5. Balıkesir’in Ekonomik Yapısı.....	69
4.5.1. Tarım Sektörü.....	69

4.5.2. Sanayi ve Ticaret Sektörü.....	69
4.5.3. Madencilik Sektörü.....	70
4.5.4. Hayvancılık Sektörü.....	70
4.6. Balıkesir'in Turizm Potansiyeli.....	71
4.6.1. Kültür Turizmi.....	71
4.6.1.1. Kaleler.....	72
4.6.1.2. Ören Yerler.....	72
4.6.1.3. Köprüler.....	76
4.6.1.4. Hanlar	77
4.6.1.5. Müzeler.....	77
4.6.2. İnanç Turizmi.....	79
4.6.3. Termal Turizm.....	80
4.6.4. Deniz Turizmi.....	87
4.6.5. Eko Turizm.....	89
4.6.6. Kuş Gözlemciliği.....	89
4.6.7. Endemik Bitki Gözlemciliği.....	90
4.6.8. Yayla Turizmi.....	90
4.6.9. Trekking.....	91
4.6.10. Kamp-Karavan Turizmi.....	91
4.6.11. Mağara Turizmi.....	91
4.6.12. Dağ Turizmi.....	91
4.6.13. Av Turizmi.....	91
4.7. Balıkesir İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri.....	92
4.8. Balıkesir İlinin Turizm Talebi.....	92

BEŞİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR İLİ ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Balıkesir İline Yönelik Anket Çalışması.....	96
5.1.1. Araştırmanın Amacı.....	96
5.1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	96
5.1.3. Anketin Değerlendirilmesi.....	96
5.1.4. Anketin Yorumlanması.....	114
SONUÇ.....	116
EKLER.....	118
KAYNAKÇA.....	130

KISALTMALAR DİZİNİ

AB.....	Avrupa Birliği
ABD.....	Amerika Birleşik Devletleri
BAGEV.....	Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı
BKA.....	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BYKP.....	Beş Yıllık Kalkınma Planları
BURA.....	İngiltere Kentsel Geliştirme Birliği
DPT.....	Devlet Planlama Teşkilatı
EDAC.....	Kanada Ekonomik Kalkınma Birlikleri
EURADA.....	Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
EUROSTAT.....	Avrupa Birliği Resmi İstatistik Kurumu
EUCC.....	Avrupa Birliği Kıyı Koruma Kuruluşu
GAP.....	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH.....	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH.....	Gayrisafi Yurt içi Hasıla
IASP.....	Uluslararası Bilim Parkları Birliği
İBBS.....	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KÖY.....	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
LEED.....	Bölgesel Ekonomik ve İş Geliştirme Programı
MGK.....	Milli Güvenlik Kurulu
NATO.....	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NASA.....	Amerikan Ulusal Havacılık Ve Uzay Dairesi
NUTS.....	AB Bölgesel İstatistik Sistemine
OECD.....	Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB.....	Organize Sanayi Bölgesi
TUBİTAK.....	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TUGEV.....	Turizmi geliştirme vakfı
TUİK.....	Türkiye İstatistik Kurumu
TURAD.....	Turizm Araştırmaları Derneği
TURSAB.....	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜSİAD.....	Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
UNWTO.....	Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü
WTO.....	Dünya Turizm Örgütü
SWOT.....	Güçlü ve Zayıf Yönler ile Tehditler ve Fırsatlar

TABLolar VE GRAFİKLER DİZİNİ

Tablo 2.1. En Çok Ziyaret Edilen Ülkeler.....	8
Tablo 2.2. Dünya Turizminde En fazla Gelir Sağlayan 10 Ülke.....	9
Tablo 2.3. Türkiye'nin 2004-2014 Yılları Arası Turist Sayısı ve Turizm Gelirlerinin Yıllara Göre Dağılımı.....	11
Tablo 2.4. Ülkemizi Ziyaret Eden İlk 10 Ülke.....	12
Tablo 2.5. Turizm Endüstrisinde İstihdam.....	18
Tablo 2.6. Dış Ticaret Açığını Daraltmada Turizmin Payı.....	21
Tablo 2.7. Dış Turizm Bilançosu.....	23
Tablo 2.8. İdeal Milli Turizm Dengesi.....	23
Tablo 2.9. Turizm Gelirlerinin GSMH ve İhracat İçindeki Payı.....	29
Tablo 3.1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Alt Bölgeler.....	51
Tablo 4.1. İlçelere Göre Balıkesir Nüfusu.....	67
Tablo 4.2. Sağlık Personeli Sayısı	68
Tablo 4.3. Hastane ve Yatak Sayısı.....	68
Tablo 4.4. Kültür ve Tabiat Varlıkları Dağılımı	71
Tablo 4.5. Balıkesir İli Termal Tesisler.....	86
Tablo 4.6. Mavi Bayraklı Plajlar.....	89
Grafik 4.1. Dünya Turizminde Türkiye'nin Payı.....	92
Tablo 4.7. Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Tesise Geliş Sayısı.....	93
Tablo 4.8. Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Geceleme Sayısı	93
Tablo 4.9. Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Ortalama Kalış Süreleri	94
Tablo 4.10. Tesislere Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranının Balıkesir'in İlçelerine Göre Dağılımı.....	94
Grafik 5.1. Balıkesir İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri	97

Grafik 5.2. Otel İşletmelerinin Kuruluş Tarihleri.....	97
Grafik 5.3. Otel İşletmelerinin Personel Sayıları.....	98
Grafik5.4. Personelin Eğitim Durumu.....	98
Grafik 5.5. Personelin Yabancı Dil Durumu.....	99
Grafik 5.6. Yabancı Dil Bilen Personelin Dağılımı.....	99
Grafik5.7. Otel İşletmelerinin Yıl Boyu İstihdam Oranları.....	100
Grafik 5.8. Yıl Boyu İstihdam Edilen Personelin Çalışma Pozisyonu.....	100
Grafik 5.9. Turistlere Yönelik Tutundurma ve Tanıtım Faaliyetleri.....	101
Grafik 5.10. Tanıtım ve Tutundurma Faaliyetlerinde Kullanılan Araçlar.....	101
Grafik 5.11. Turistlerin Ortalama Konaklama Süresi	102
Grafik 5.12. Otel İşletmelerinde Tatil Sistemi Uygulaması.....	102
Grafik 5.13 Balıkesir Tesisleri Müşteri Profili.....	103
Grafik 5.14. Tesise Gelen Turistlerin Balıkesir'e Geliş Amacı.....	103
Grafik 5.15. Son Beş Yılda Turist Sayısındaki Artış Durumu.....	104
Grafik 5.16. Otellerin Çalıştıkları Seyahat Acenteleri Ya da Tur Operatörleri.....	104
Grafik 5.17. Tesislerin Hizmet Süreleri.....	105
Grafik5.18. Müşterilere Yönelik Anket Uygulaması.....	105
Grafik5.19. Müşteri Şikâyet ve Beklentileri	106
Grafik5.20 Turizmin Ülke Ekonomisine Katkı Dağılımı.....	106
Grafik 5.21. Turistlerin Harcama Dağılımı.....	107
Grafik 5.22 Turizmin Balıkesir'in Gelişmesine Katkısı.....	107
Grafik5.23. Balıkesir'de Turizmin Gelişme Durumu.....	108
Grafik 5.24. Balıkesir Turizmine Çevre İllerin Katkısı.....	108
Grafik 5.25. Tesislerin Turistleri Ağırlamak Açısından Değerlendirilmesi.....	109
Grafik 5.26. Balıkesir'in Turizmdeki Payının Artması.....	109

Grafik 5.27 İlde Gelişme Şansı Olabilecek Yeni Turizm Türleri.....	110
Grafik5.28. Kültür ve Sanat Festivallerinin İlin Turizmine Katkısı.....	110
Grafik 5.29. İlin Gelişmesi İçin En Önemli Gelir Kaynakları.....	111
Grafik 5.30.Turizmin İlin Gelişmesine Katkısı.....	111
Grafik 5.31. İldeki Yerel Yönetimlerin Turizme Katkısı.....	112
Grafik 5.32. Bahkesir'in Turizmdeki Zayıf Yönleri.....	112
Grafik 5.33. İlin Turizm Avantajları.....	113
Grafik 5.34. İlin Turizm Fırsatları.....	113
Grafik 5.35. İlin Turizm Tehditleri.....	114

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bölgesel kalkınmanın en önemli amaçlarının başında, bölge insanının refah seviyesini yükseltmek ve istihdamı arttırmak gelmektedir. Bölgesel kalkınma neticesinde bölgeler arasındaki eşitsizlik giderilmiş olacaktır. Bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek için sahip olunan kaynakların ve potansiyelin en doğru biçimde kullanılması gerekmektedir.

Dünya turizm örgütünün önerilerine göre, turizm sektörünün gelecek 20 yılın en hızlı büyüyen sektörü olacağı sanılmaktadır. Bu anlamda turizm, tarım ve sanayi için uygun olmayan fakat turizm potansiyeli yüksek bölgelerin gelişmesinde en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Turizm ülkemizde, kalkınmanın en büyük destekçilerinden biridir ve her geçen gün ülkemizde de önemi giderek artmaktadır.

“Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Balıkesir Örneği” adı verilen çalışmanın amacı genelde, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini, bölgesel kalkınmada turizm sektörünün ekonomik olarak nasıl bir öneme sahip olduğunu incelemek ve turizm sektörünün bölgesel kalkınmada doğrudan veya dolaylı bir şekilde bir katkısının olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın özelde amacı ise, Balıkesir ilinin turizm potansiyelini inceleyerek, bu potansiyelin ortaya çıkartılmasına yardımcı olmak ve turizmin Balıkesir ilinin gelişmesinde kullanılabilir bir faktör olduğunu göstermeye çalışmaktır.

Genel anlamda elde edilen sonuçlara bakıldığında, turizm sektörünün, geri kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin yeniden yapılandırılmasına ve sonuçta bir bütün olarak ekonomik büyüme ile kalkınmaya katkı sağladığını göstermektedir.

Bu bağlamda, çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde konuya teorik bir çatı oluşturması amacıyla, turizmin tanımı, gelişimi ve özellikle ekonomik fonksiyonları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde kalkınma kavramından bahsedilerek, Türkiye’de Cumhuriyet tarihinden bu yana uygulanmış ve uygulanmaya devam eden kalkınma politikaları ve bölgesel kalkınmada turizmin rolü incelenecektir. Üçüncü bölümde, Balıkesir iline yönelik turizm potansiyeli ortaya konmaya çalışılacak ve bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesinde turizmin önemine değinilecektir. Dördüncü bölümde, Balıkesir ilindeki otel işletmelerine uygulanan anket formları değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise araştırma verileri doğrultusunda Balıkesir ili ve İlçelerinde turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi olup olmadığı değerlendirilecek, geleceğe yönelik politikaların oluşturulması konusunda bir takım önerilerde bulunulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE TURİZMİN FONKSİYONLARI

Turizm, insanoğlunun var oluşundan bu yana var olmuş, zaman içerisinde giderek önem kazanmıştır. Yıllar öncesini düşünürsek, insanların yaşamları, hayat tarzları, ekonomik güçleri, seyahat imkânları kısaca olanakları bugünden çok farklıydı. Farklılıklardan en belirgin olanı ise ulaşım olanaklarının çok kısıtlı ve zor olmasıydı. Gelişen ve yenilenen teknolojiler ile aylar veya haftalar süren mesafeler günümüzde saatler ile ifade edilebilir duruma dönüşmüştür. Turizmin ilk ortaya çıkışı gezmek, dinlenmek, dini ve sağlık gibi nedenler olsa da, günümüzde çok daha farklı etkileri olan çok boyutlu bir sektör haline gelmiştir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra hacmi artan turizm bilimsel açıdan ekonomik ve sosyal bilimlerde yer almaya başlamıştır. Bu nedenle turizm faaliyetleri değerlendirilirken, sosyal ve kültürel boyutunun yanı sıra, ekonomik etkilerinin de üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde turizmin genel bir tanımı ve turizmin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verildikten sonra sosyal, ekonomik sonuçları ve ülke ekonomisi üzerinde sonuçların yansımaları ele alınmıştır.

2.1. Turizmin Tanımı, Türleri, Tarihsel Gelişimi

Yaşadığımız yüzyılda, teknoloji sürekli biçimde gelişme göstermekte ve her alanda yenilikler ortaya çıkmaktadır. Bu teknolojik gelişmelerden ve yeniliklerden ulaşım sektörü de payını almıştır. Teknolojik gelişmelerin ulaşım sektörüne yaptığı katkı ile ülkeler arasındaki mesafeler kısalmıştır. Milyonlarca insan yaşadıkları yerlerden kısa ve ya uzun süreliğine başka yerlere seyahat etmektedir. Yıllar önce günlerle, haftalarla ifade edilen uzaklıklar günümüzde saatlerle ifade edilebilmektedir. Ulaşım olanaklarının kolaylaşması neticesinde insanların seyahat eğilimi de artmıştır. Bu yer değiştirme sırasında ulaşım olanaklarının yanı sıra ulaşılan yerde konaklama, yeme içme ve eğlence tesislerinden de faydalanmaktadırlar. Bu olay modern çağa ait gibi görünse de aslında çok eskilerden var olan bir durumdur. İnsanlar sürekli olarak farklı nedenlerle buldukları yerin dışındaki yerlere seyahat etmişlerdir.

Bu dinamik olay pek çok dilde farklı tanımlarla ifade edilmiş, zaman içinde ise “turizm” olarak adlandırılmış, gezinin türüne ve amacına göre ise çeşitlendirilmiştir. Aşağıda turizm kavramı ve türleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.1. Turizmin Tanımı

Turizmin değişik tanımları yapılmaktadır. Dünya Turizm Örgütü (WTO) turizmi şöyle tanımlamaktadır: “Turizm; sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir getirici hiçbir uğraşta bulunmamak şartı ile bireylerin geçici süre konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür.” Tanımda sözü edilen konaklamalar, kazanç sağlama amacına yönelik değildir. Konaklama geçici bir süre içindedir, geziyi yapan ve

konaklayan kişi bir süre sonra yaşadığı yere döner. Öğrenim amacıyla uzun süreli konaklamalar, iş arama amacıyla yapılan geziler turizmin kapsamına girmez.

Sezgin ve Acar'a göre turizm kelimesini anlatmaya çalışırken dikkat edilmesi gereken ilk unsur; hareket ve geri dönüş olayıdır. Yani turizm faaliyetinde devamlı kalışa dönüşmeyen bir gezme, gidilen yerde geçici kalış ve sürekli ikamet edilen yere dönüş söz konusudur (Sezgin ve Acar, 1983:1).

Dinçer, turizm sözcüğünün Latince bir sözcük olup "totus" tan üretilmiş olduğunu belirtmiştir. "Tour" sözü de bu kelimedenden üretilmiş olup, Yunanca 'da bir daireyi anlatan araç anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime aynı şekilde batı dillerine de geçmiştir. Fransızca' da ise bu kelimenin anlamı dönmektir. Milletlerarası için gezilen ve bu geziler sırasında çeşitli yerlerin ziyaret edilmesinden ve planlı bir seyahat programından meydana gelmiş yolculuğa tur denilmektedir (Dinçer, 1993:5).

Joseph STADNER, 1884'te turizmi bir iktisadi faaliyet olarak ele alıp incelemiştir. Daha sonra 1910 yılında Avusturyalı ekonomist Herman Von SCHULLAR turizmin sadece ekonomik yönü üzerinde durmuştur. Bu yazara göre turizm "başka bir ülkeden şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi veya geçici süre kalmaları ile ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü" olarak nitelendirilmiştir (Schmoll, 1977: 11). Turizmin tanımından önce dikkate alınması gereken dört unsur bulunmaktadır. McIntosh ve Goeldner'e göre bunlar; turist, turistlere mal ve hizmet sağlayan işletmeler (oteller ve lokantalar gibi), ev sahibi bölgenin veya ülkenin devleti ve bölgede yaşayan toplumdur (McIntosh 1995:22).

Bu faktörler göz önünde tutularak turizmi Şıklar; "turistleri ve diğer ziyaretçileri bölgeye çekebilme ve ev sahipliği yapma sürecinde, turistler, işletmeler, devlet ve toplum arasındaki ilişkilerden kaynaklanan bir kavram" şeklinde tanımlanmaktadır (Şıklar, 1994:11).

Turizm üzerinde pek çok tanım yapılmış olsa da, tüm sosyal kavramlarda olduğu gibi tek bir tanım üzerinde fikir birliğine varılamamıştır. Bu kavramlardan genel kabul görenlerden farklı birkaç tanıma yer verilecektir.

"Turizm; kazanç sağlamak amacıyla yönelik olmamak ve sürekli yerleşmemek koşulu ile yabancıların bir yere seyahatleri ve orada konaklamaları sonucunda ortaya çıkan ilişkilerin tümü ya da sürekli yaşanan yer dışında tüketici olarak yapılan geçici konaklama olayıdır."

Diğer bir tanım ise şöyledir; "Turizm, insanların sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür."

Turizm olayını veya kavramını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Turizm olaya farklı yönlerden bakan yazarlar, değişik tanımlar yapmışlardır. Guyer-Feuler tarafından 1905 yılında ilk turizm tanımı ortaya atılmıştır. Guyer-Feuler'egöre; "turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve

sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren 'modern' çağa özgü bir olaydır(Kozak ve diğerleri, 2009:1).

Yine aynı dönemde bir başka ekonomik yönlü tanım Edmood Picard tarafından yapılmıştır. Picard "turizmin ana fonksiyonunun ülkeye yabancı döviz kaynaklarının akmasını sağlamak ve turist harcamalarının ekonomiye yaptığı katkıları araştırmak" olduğunu söylemiştir(Kozak ve diğerleri, 2009:1).

M. Meyer ise turizmi, "her insanın değişik derecelerde bulunan kaçma ve uzaklaşma isteklerinden ortaya çıkan psikolojik kaynaklı yer değiştirme faaliyeti" olarak tanımlamaktadır.

Uluslar arası turizm sözlüğünde ise turizm şu şekilde tanımlanmıştır; "eğlenmek amacıyla yapılan geziler ve seyahatleri içeren insan faaliyetlerinin tümü" (Öztaş-Karabulut, 2006:16).

Avrupa Birliği resmi istatistik kurumu EUROSTAT'ın yaptığı tanıma göre ise turizm; "1 yılı aşmamak suretiyle, eğlence, iş ve diğer amaçlarla bireylerin, ikamet ettikleri yer dışında kalan bir yere seyahat etmeleri ve orada kalmalarını içeren bir aktivitedir" (Eurostat, 1997:23-24).

Daha farklı bir tanımla, "turizm; para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış şekline dönüşmemek şartıyla yabancıların bir yerde konaklamalarından ve seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür (Hollaway, 1994:2).

2.1.2. Turizmin Türleri

Turizm, modern çağa ayak uydurarak yeni yöntem ve yeni şekiller kazanarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Turistik faaliyetler, meydana geldikleri mekâna göre iki ana başlıkla incelenmektedir(Şeker,2011:6):

- İç Turizm; Kişilerin kendi ülke sınırları içerisinde yaptıkları seyahatleri içermektedir. Millî sınırlar içerisinde o ülke fertlerinin turizmin teorik tanımına uygun olarak meydana getirdiği olaydır.

- Dış Turizm; Kişilerin kendi ülkeleri dışındaki, başka ülkelere yaptıkları seyahatleri içermektedir. En geniş anlamıyla, turizmin teorik tanımının gerektirdiği şartlar dahilinde farklı kültüre sahip insanların, çeşitli amaçlarla millî sınırları aşarak değişik ülkelerde bulunan seyahat yörelerinde gerçekleştirdiği karşılıklı sosyal, kültürel ve ekonomik mübadeledir. Dış turizm yoluyla, turizm olayını meydana getiren bir ferdin kendi kültürünü dışarı taşıması, seyahat ettiği ülke toplumunun kültürünü alması turizmin tabii bir sosyokültürel sonucudur. İç turizmden farklı olarak, yabancı dil, döviz ve pasaport gerektirmektedir. Kendi içinde dış Aktif ve Dış Pasif Turizm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır;

- Dış Pasif Turizm; Ülke vatandaşlarının, kendi ülkeleri dışındaki gerçekleştirdikleri seyahatler olup, ülkeden döviz çıkışına sebebiyet verdiğinden olumsuz sonuçlara sahiptir.

- Dış Aktif Turizm; Turistlerin kendi ülkeleri dışında, farklı ülkelere yaptıkları seyahatler olup, ülkeye döviz girişi sağladığından ödemeler dengesi üzerinde olumlu sonuçlara sahiptir. Turizm türleri hakkında daha fazla açıklama yapmadan önce turizmin temel unsuru olan insan turist kelimesi ile tanımlanır.

Kozak ve diğerleri geniş bir tanımla turisti; “para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek, eğlenmek için ya da sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle, oturduğu yerin dışına çıkan ve en az bir gece konaklayan, tüketici olarak belli bir süre seyahat edip, tekrar ikamet ettiği yere dönen kişi ya da kişiler topluluğudur” cümlesiyle tanımlamıştır(Kozak ve diğerleri, 2009:7).

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) Turizm Komitesinin kabul ettiği turist tanımı şöyledir; “sürekli yaşadığı ülkenin dışında her hangi bir ülkeyi yirmi dört saatten az olmamak şartıyla, ziyaret eden kişi” yabancı turist olarak tanımlanmıştır (Öztaş, Karabulut, 2006:18).

İnsanların yaşam tarzları, zevkleri, eğlence tercihleri, gelirleri ve ekonomik imkânları, sosyal yaşantıları birbirinden farklıdır bu yüzden her kişinin turizm anlayışı ve turizm tercihi farklıdır. Türkiye’de birçok kişinin turizm tarzına uygun şekilde hitap edebilecek turizm faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı kısaca açıklanmıştır.

Deniz ve Yat Turizmi: Tüm dünyada olduğu gibi, deniz-kum-güneş üçlüsü en çok talep edilen turizm türüdür. Ülkemiz de gereken temiz deniz, sahiller, uzun kıyılar ve doğal güzellikler açısından oldukça zengindir ve turistlerin %90’ı bu amaçla gelmektedir. Deniz turizmi aynı zamanda yat turizmi kavramını da içermektedir. Avrupa’da her yıl 700 bin civarında yat Akdeniz’e açılmakta, ülkemizde de yat limanları özellikle Antalya-Kuşadası sahillerinde yoğunlaşmaktadır (Öztaş-Karabulut, 2006:24).

İnanç Turizmi: İnsanların inançları gereğince, dinen kutsal saydıkları yöreleri ve mabetleri görmek amacıyla yaptıkları seyahatlerdir. Anadolu coğrafyası ilk çağlardan bu yana çok farklı kültürler, uygarlıklar ve dinler arası oluşan yakın ilişkilere tanıklık etmiştir.

Sağlık Turizmi: İnsanların çok eski zamanlardan bu yana özellikle termal suların bulunduğu bölgelere, şifalı bitkilerin buldukları yerlere doğru bir takım sağlık sorunlarını gidermek amacıyla yaptıkları seyahatlerdir.

Kongre Turizmi: Dünyada globalleşme süreci içerisinde önemi en çok artan bir turizm türüdür. Kongreler birer turistik hareket niteliğindedir ve insanların kongrelere katılmak amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerdir. Turizm çeşitleri arasında %20’lik payı olan kongre turizmi en çok, Avrupa ülkeleri ve Hong Kong, Tayland ve Singapur gibi ülkelerin ana turizm kaynaklarını oluşturmaktadır (Kozak ve diğerleri, 2009:19).

Mağara Turizmi: Mağaralara dönük olarak yapılan seyahatleri içermektedir, Türkiye’de halen keşfedilememiş, insan eli değmemiş binlerce mağaranın bulunması,

bu turizm türünün ilerleyen zamanlarda daha da gelişeceğini önem kazanacağını göstermektedir.

Dağ ve Kış Turizmi: Dağ turizmi; insanların şehrin stresinden, yorgunluk veren gürültüsünden uzaklaşmak, doğayla baş başa kalmak, şehrin stresli havasından kurtulmak amacıyla dağlara yaptıkları yürüyüş ya da tırmanma şeklindeki seyahatleri içermektedir. Kış Turizmi ise; kış sporlarını yapmak amacıyla yapılan seyahatleri içermektedir. Ülkemizde son zamanlarda kış sporları için turizm merkezleri inşa edilmekte ve açılmaktadır.

Yayla ve Akarsu Turizmi: Yaylaların çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olmaları, etkileyici manzaraları, temiz ve serinletici havası insanları özellikle sıcak yaz aylarında buralara çekmiştir. Ayrıca, nehir ve ırmakların çeşitli sporlar için kullanılabilir olması (rafting, trekking, yüzme, olta balıkçılığı..) akarsu turizmi ortaya çıkmıştır.

Av Turizmi: İnsanların av amacıyla yaptıkları seyahatleri içermektedir. Bilinçli ve kontrol altında yapıldığı takdirde ülkenin yaban hayatına olumlu etkileri olacak, yaban hayatını koruyup geliştirecek ve ülkeye ekonomik anlamda önemli gelir sağlayabilecek bir turizm türüdür. Türkiye'nin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumdadır. Av turizmine açılacak avlaklar, ülkemizin av hayvanı potansiyeli dikkate alınarak, Orman Bakanlığı (Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü) tarafından tespit ve ilan edilmektedir.

Tarih Turizmi: İnsanların tarihi ve kültürel mekânları görmek amacıyla yaptıkları seyahatlerdir. Ülkemiz de Asya ve Avrupa'nın orta noktasında olması sebebiyle zengin tarih turizmi potansiyeline sahiptir.

Botanik Turizm: Türkiye'de hiçbir Avrupa ülkesinde görülmeyen bir şekilde 3 farklı bitki alanının kesişme noktasında bulunmaktadır. Coğrafi farklılığın getirdiği iklim çeşitliliği, botanik merakı olan kişilerin ülkemize olan ilgisini arttırmıştır. Avrupa'nın tamamında var olan bitki sayısı toplam 12.000 adet iken bu sayı ülkemizde 9.000 adettir. Ülkemiz bitki çeşitliliği açısından ise Avrupa'dan üstündür. Zira dünyada sadece belli bir bölgede yetişen veya anavatanı belli bir bölge olan (endemik) bitkiler açısından ülkemiz Avrupa'dan üstün olmanın da ötesinde dünyanın birkaç bölgesinden biridir. Ayrıca yukarıdaki turizm türlerinden farklı olarak şu turizm türlerini de turizm çeşidi olarak görmekteyiz; Golf turizmi, Safari turizmi, Sualtı turizmi ve kap turizmi.

2.1.3. Dünyada ve Türkiye'de Turizmin Tarihsel Gelişimi

İnsanlar yaratılıştan bu yana seyahat etmektedirler. İnsanoğlunun varoluşundan itibaren turizm günümüzdeki gibi olmasa da, hep gündemde olmuş bir kavramdır. İnsanlık tarihinin tüm evrelerinde sağlık ve kutsal yerlerin ziyaretinde olduğu kadar, yöneticilerin, elçilerin, misyonerlerin, hükümdarların, filozof ve bilginlerin, mimar ve tüccarların, denizcilerin ve hatta macera severlerin yer değiştirme hareketleri görülmüştür.

2.1.3.1. Dünyada Turizm

Turizm olayının başlangıcı, yazıyı, parayı ve tekerleği ilk bulan ve kullanan Sümerlere yani M.Ö. 4000 yıllarına kadar götürülebilir. Finikelilerin de bu anlamda ilk gezginler olduğu söylenebilir. Yine M.Ö. 3000 yıllarında piramitler ve tapınaklar nedeniyle Mısır, gezginlerin ilgisini en çok çeken ülkelerden biri olmuştur. Eski Mısır ve Babil krallığında, gezginler için yolların güvenlik altına alındığı, konaklama ve dinlenme amacıyla evlerin ve bahçelerin inşa edildiği bilinmektedir (Barutçugil, 1984:28). İnsanlar bu dönemde daha çok ticaret, merak, din, spor amacıyla seyahat etmekteydi. İlk çağlarda en çok seyahat eden insanların Romalılar olduğu görülmektedir. Dönem itibariyle refah düzeyi en yüksek toplum olmaları ve sınırlarının oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, onları seyahate yönlendirmiştir.

Turizmin ekonomi, din, spor, sağlık, zevk ve eğlence gibi etmenleri tarihin her döneminde aynı etkiyi göstermemiştir. Örneğin, Çin, Hint, Fenike gibi topluluklarda, ticaret önemli olduğu halde, Romalılar zamanında, zevk ve eğlence turizmi bu nedenlerin başında gelmiştir (Evliyaoğlu, 1989:24).

Eski Yunanlılar olimpiyat oyunlarının başlaması yüzünden seyahatler gerçekleştirmişlerdir ve bu oyunlara katılmak ve izlemek için yapılan seyahatler bilinen ilk sportif seyahatler olarak görülmektedir (Barutçugil, 1986:11).

Dolayısıyla özellikle ilk çağlarda turizmin genel olarak ekonomik, inanç, sağlık ve spor olmak üzere başlıca dört ana grupta gerçekleştiği görülmektedir. Ortaçağın en ünlü gezginlerinden biri olan Marco Polo, İran ve Afganistan'dan geçerek Pamir Yaylasına, oradan da Gobi Çölünü aşarak Çin'e ulaşmış, buradan Java, Sumatra ve Hindistan'ı gezerek İtalya'ya dönmüştür. Yine aynı dönem gezginlerinden İbn-i Batuta ise, doğum yeri Tanca'dan Mekke'ye defalarca gitmiş, buradan Arabistan'ı Ortadoğu'yu ve Anadolu'yu gezerek Semerkant üzerinden Hindistan'a ulaşmış ve oradan da Seylan ve Sumatra'ya geçmiştir (Barutçugil, 1984:29). Marco Polo Çin'e yaptığı seyahatlerden sonra yayınladığı eseri, Asya ve Avrupa'yı tanıtan ilk eser olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Marco Polo sadece seyahat etmekle kalmamış, Çin'de gördüğü pek çok araç gereci de ülkesine getirmeyi başarmıştır (Öztaş-Karabulut, 2006:2).

Orta çağda turizmin gelişmesinin en önemli nedenlerinden biri de Lonca sistemidir. Esnaf ve sanatkarların bir araya gelmesinden oluşan lonca sistemi ucuz hammadde ve nitelikli işgücüne olan talebi arttırarak seyahatlerin başlamasına sebep olmuştur.

16. yy da Atlı araba kullanımının artması turizm faaliyetlerinin artmasına büyük katkıda bulunmuştur. Yine 16. yy da Türk denizcisi Piri reis'in çizdiği haritalardan önemli ölçüde faydalanılmış, turizme büyük katkı sağlanmıştır.

Fransız ihtilali ile başlayan sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler sonucunda ortaya çıkan burjuva sınıfı ve zenginler, uzak ülkelere gidip gezmek suretiyle o dönem turizm hareketini ciddi şekilde etkilemişlerdir. Ancak bu dönemde turizm

aktivitelerini asıl hareketlendiren temel unsur, ulaşım teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler olmuştur. Buharlı gemi ve lokomotiflerin icadı, izleyen yıllarda otomobil sanayinin hızla gelişmesi turizmin çok hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Bu dönemde ilk organize turistik geziyi, 1841 yılında at yarışını izlemek için 1 şiline trenle Letter-Loughborough arasında tur düzenleyerek 570 kişiyi taşıyan ve “organize tur” kavramını ortaya çıkaran Thomas Cook’tur (Bayer,1992:11).

I. Dünya savaşının hemen ardından 1918-1920 yılları arası modern turizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde turizm, otel, motel, ulaşım araçları ve yolları, plajlar, eğlence ve spor alanları, konaklama tesisleri ve tüm altyapısıyla büyük bir sektör haline gelmiştir (Evliyaoğlu, 1994:7).

Son yıllarda turizm sektörünün, ülke ekonomilerindeki önemi hızla artmaktadır. Diğer sektörlerle canlılık kazandırması, kazanılan döviz gelirlerinin ihracat ve GSMH içindeki payının artması ve yarattığı istihdam olanakları; turizme verilen önemin artmasına ve kaynakların bu sektöre akmasına neden olmaktadır.

Tablo2.1. En Çok Ziyaret Edilen Ülkeler

Sıra	Ülke	Gelen turist sayısı(2014)	Gelen turist sayısı(2013)	2014’ün 2013’e göre değişim oranı (%)
1	Fransa	83.7 milyon	83.6 milyon	artış 0.1
2	ABD	74.8 milyon	70.0 milyon	artış 6.8
3	İspanya	65.0 milyon	60.7 milyon	artış 7.1
4	Çin Halk Cumhuriyeti	55.6 milyon	55.7 milyon	azalış 0.1
5	İtalya	48.6 milyon	47.7 milyon	artış 1.8
6	Türkiye	39.8 milyon	37.8 milyon	artış 5.3
7	Almanya	33.0 milyon	31.5 milyon	artış 4.6
8	Birleşik Krallık	32.6 milyon	31.1 milyon	artış 5.0
9	Rusya	29.8 milyon	28.4 milyon	artış 5.3
10	Meksika	29.1 milyon	24.2 milyon	artış 20.5

Kaynak: <http://www.e-unwto.org>

Tablo 2.1.’de görüldüğü üzere turizm hareketlerinde tüm dünya genelinde, 2013-2014 yılları itibariyle artış söz konusu olmuştur. 2013-2014 yıllarında en fazla turist ağırlayan ülke 83,7 milyon turist sayısı ile Fransa’dır. Meksika 2013-2014

yıllık yüzde eğişim oranına göre turist sayısında en fazla artış gösteren ülke olmuştur ve dünyada en fazla turist ağırlayan 10 ülke arasına girmiştir.

Tablo 2.2. Dünya Turizminde En fazla Gelir Sağlayan 10 lke

Sıra	lke	2013 (milyar \$)	2014 (milyar \$)	2014'n 2013'e göre değişimi (%)
1	ABD	172,9	177,2	artış 2.5
2	İspanya	62,6	65,2	artış 4.2
3	Çin Halk Cumhuriyeti	51,7	56.9	artış 10.2
4	Fransa	56,7	55.4	azalış 2.3
-	Makao(Çin)	51,8	50.8	azalış 1.9
5	İtalya	43,9	45.5	artış 3.7
6	İngiltere	41	45.3	artış 10.3
7	Almanya	41,3	43.3	artış 5.0
8	Tayland	41,8	38.4	azalış 8.0
-	Hong Kong (Çin)	38,9	38.4	azalış 1.4
9	Avustralya	31.2	32.0	artış 1.8
10	Türkiye	27.9	29.5	artış 3.7

Kaynak: "http://www.e-unwto.org"

Tablo 2.2.'den anlaşıldığı gibi turizm sektöründen en fazla pay alan lke ABD'dir. İkinci sıradaki İspanya ise ABD'nin yarısından daha az bir paya sahiptir. Türkiye turizmden en fazla gelir sağlayan 10 ülke arasına girmeyi başarmıştır. Türkiye turizmde her yıl ortalama %3-4'lk bir büyüme payına sahiptir. Tablo 2.2.'de 3. Sırada görünen Çin Halk Cumhuriyeti UNWTO uzmanlarının hazırladığı tablolar incelendiğinde, Çin ve anakarasına bağlı Hong Kong ile Makao'nun toplam turizm gelirleri 146,1 milyar dolara ulaşıyor. Çin'de yurtdışı turizm harcamaları 2014'de yüzde 27 gibi olağanüstü bir büyüme kaydetti.2015 yılında turizmdeki büyüme yüzde 3 ila 4 arasında tahmin ediliyor.(UNWTO)

2.1.3.2. Türkiye'de Turizm

Dünyada hızla büyüyen turizm sektörünün Türkiye'deki durumu da neredeyse dünyadaki eğilimlere paralellik gösterecek şekilde gelişmiştir. Türkiye coğrafi konumu gereği, çok eski tarihlerden itibaren seyahatlere tanıklık etmiştir.

İlk ve orta çağlarda termal kaynakları ve dini merkezlerinden dolayı, pek çok insanın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Selçuklular döneminde de önemli yollar üzerinde yer alan han ve kervansaraylar, hep ilgi çekici olmuştur (Çavuş ve diğerleri,2009:4).

Türkiye’de planlı dönem öncesi olarak anılan dönemde (1923-1962), turizm alanında faaliyet gösteren ilk organizasyon Raşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan “Seyyahin Cemiyeti” dir. Bu cemiyetin ismi daha sonra “Türkiye Turing Kulübü” ve ardından da “Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü “ olarak değiştirilmiştir. Kurumun çalışmaları neticesinde Türkiye’nin ilk turizm prospektüsleri, ilk afişleri, ilk karayolu haritaları bastırılmış, ilk tercüman rehberlik sınavları yapılmış ve ilk turizm ile ilgili incelemeler yapılmıştır (Kozak vd,1997:83).

Türkiye’de turizmle ilgili ilk resmi hareket 1934 yılında Türk Ofisine bağlı bir turizm bürosunun kurulması sonucu olmuştur ve 1938’de Ticaret Bakanlığı’na bağlı bir şube müdürlüğüne dönüştürülmüştür. 1940 yılında turizme yönelik faaliyetler, “Matbuat Müdürlüğü” bünyesine alınmış olup, bu kuruma 1949 yılında “Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü” adı verilmiştir. Aynı yıl oluşturulan “Turizm Danışma Kurulu” ile turizm için neler yapılabileceği araştırılmış ve turizm yatırımlarını teşvik etmek, ülke ekonomisinde yer edinmesini sağlamak amacıyla hazırlanan tasarılar, 1953 yılında “6086 Sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu” olarak yürürlüğe konmuştur. 1955 yılında uluslararası otel zinciri olan Hilton, yirmi dokuzuncu oteli olarak İstanbul Hilton’un açılışını yapmış, aynı yıl T.C. Ziraat Bankası bünyesinde turizm kredileri fonu oluşturulmuş ve sonraki yıllarda da T.C. Turizm Bankası A.Ş. kurulmuştur. 1960 yılından sonra ise ülkemizde yeniden yapılanma çalışmalarına başlanmış, bu bağlamda 1963 yılında “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” kurulmuştur ve ekonomik gelişme modeli olarak “Planlı Kalkınma Modeli” kabul görmüştür (Öztaş-Karabulut, 2006:8).

Türkiye turizm endüstrisinin gelişimi, planlı dönem öncesi (1923-1963) ve Planlı dönem (1963’ten günümüze) olmak üzere iki ana döneme ayrılabilir. Planlı Dönem öncesinde turizm sektörü ile ilgili gelişme son derece sınırlı olmakla birlikte turizmin devletin gündeminde yer aldığı görülmektedir. Yerli ve yabancı yatırımcılar için vergi indirimleri ve bazı teşvik unsurları içeren “Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu” 22 Mayıs 1953’te yürürlüğe girmiştir. Turizm sektöründeki asıl gelişme planlı dönemde gerçekleşmiş ve her iki dönemde de-devletin ideolojisi ve politik tercihleri ile yakından ilişkili olmuştur(http://tubitak.gov.tr/tubitakcontentfiles/vizyon2023/ut/utp_son_surum.pdf).

Planlı dönemle birlikte, Türkiye’nin kitle turizmine geçeceği belirtilmiş olmakla birlikte özellikle 1970’lerde ortaya çıkan ekonomik kriz, askeri muhtıra ve Kıbrıs Harekatı gibi olağanüstü nedenler yüzünden 1980’lere kadar kitle turizmine yönelik fiziki yatırımlar gerçekleştirilememiştir(Öztaş-Karabulut, 2006:10).

1963–80 döneminde turizm politikasının temel hedefi turizm yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmak, döviz gelirlerini arttırmak, yeni istihdam alanları oluşturmak ve ülkenin kendi vatandaşlarına tatil yapma olanakları sağlamak olarak özetlenebilir. Turizm Bakanlığının kurulması da bu dönemde atılan en önemli adımlardan biridir. Yine bu dönemde turizm sektörü adına ortaya çıkan diğer önemli gelişmeler ise şunlardır; Turizm Bankası kurulmuştur, 1972 yılında Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) kurulmuş ve seyahat acentelerini bir çatı altında toplamıştır. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı “turizmi Teşvik Kanunu” ise Türkiye turizmi için tam bir dönüm noktası olmuştur. Bu yasa, yatırımların öncelikli olarak turizmin gelişmesini sağlayacak alanlara yönlendirilmesini ve kıt kaynakların

etkin bir şekilde kullanılmasını hedeflemiştir. 1983 yılı devletin özelleştirme faaliyetlerine hız kazandırdığı bir dönemdir. Bu dönemde TÜRSAB, Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB), Turizmi Geliştirme Vakfı (TUGEV), Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD) gibi birlik ve dernekler aracılığıyla turizm özel sektör temsilcileri etkili konumlar edinmişlerdir. 1989-1998 yılları arası Türkiye turizminin uluslararası turizm gelirlerinden aldığı pay binde 3'ten %1,8'e, yabancı turist sayısı 2,8 milyondan 9,7 milyona, turizm geliri ise, 2 milyar dolardan 7,2 milyar dolara yükselmiştir. 1999 yılında yaşanan deprem felaketinden sonra yaşanan rezervasyon iptalleri sonrasında turist sayısı 7,5 milyon kişi, turizm geliri ise 5,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.(Yağcı, 2003:204).

Tablo 2.3. Türkiye'nin 2004-2014 Yılları Arası Turist Sayısı ve Turizm Gelirlerinin Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	TURİST SAYISI	TURİZM GELİRİ (milyon\$)
2004	17.202.996	17.076
2005	20.522.621	20.322
2006	19.275.948	18.593
2007	23.017.081	20.942
2008	26.431.124	25.415
2009	27.347.977	25.064
2010	28.510.852	24.930
2011	31.324.528	28.115
2012	31.782.832	29.007
2013	34.910.098	32.308
2014	36.837.900	34.305

Kaynak:<http://www.ttyd.org.tr/>

Tablo 2.3.'de görüldüğü gibi 2014 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 36.837.900 kişi olarak belirlenmiştir.2014 yılı turizm geliri de 34,305 milyon \$ olmuştur. Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye genelinde de turizm hareketlerinde genel olarak bir artış trendi gözlenirse de zaman zaman istikrarsızlıklar yaşandığını da gözlemlemekteyiz. Özellikle 1986'daki Çernobil Kazası, 1991'de yaşanan Körfez Savaşı, Asya Krizi, terör sorunları, siyasi istikrarsızlıklar, enflasyon ve yüksek faizli krediler, yaşanan doğal felaketler ve ekonomik krizler, sektörün maliyetlerini fazlasıyla artırmış ve gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir(Egeli, 1997:114).

Dünya Turizm sıralaması, Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Turizm Örgütü'nün(DTÖ) ülkelerden gelen verileri toplayarak yılda üç kez düzenlenmesi ile açıklanır. Bu barometre; bölgesel ve toplam uluslararası ziyaretçi sayılarını, uluslararası turizm gelirlerini, turistlerin gittikleri ülkedeki harcamalarını ve en çok ziyaret edilen şehirlerin listesini içermektedir. Türkiye 2012 yılında İngiltere'yi geçerek Dünya'da 6. sıraya, Avrupa'da ise 4. sıraya yükselmiştir. (www.dunyaekonomi.com) Dünya Turizm Örgütü'nün 2014 yılı verilerine göre dünyanın en çok turist çeken ülkeler sıralamasında birinci sırada 83,7 milyon turist ile Fransa, 2. Sırada 74,8 milyon ile ABD, 3. Sırada 65 milyon ile İspanya gelmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2014 yılı verilerine göre en çok turizm geliri elde eden 10 ülke arasında Türkiye 29,5 milyar\$ ile 10.Sırada yer alırken, birinci sırada 177,2 milyar \$ ile ABD, ikinci sırada 65,2 milyar\$ ile İspanya ve üçüncü sırada 56,9 milyar\$ ile Çin Halk Cumhuriyeti gelmektedir. (<http://www.e-unwto.org>)

Tablo 2.4.Ülkemizi Ziyaret Eden İlk 10 Ülke (2014)

	MİLLETLER	GELEN YABANCILAR	PAYI %
1	ALMANYA	5.250.036	14,25
2	RUSYA	4.479.049	12,16
3	İNGİLTERE	2.600.360	7,06
4	GÜRCİSTAN	1.755.289	4,76
5	BULGARİTAN	1.693.591	4,60
6	İRAN	1.590.664	4,32
7	HOLLANDA	1.303.730	3,54
8	FRANSA	1.037.152	2,82
9	IRAK	857.246	2,33
10	YUNANİSTAN	830.841	2,26

Kaynak: <http://www.ttyd.org.tr>

2.2. Turizmin Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Globalizm yani küreselleşme hareketi, yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar, tüm dünyada kabul görmüştür. Küreselleşme kapalı ekonomileri yok etmiş, sınırları yok sayarak, tüketim zincirini sonsuz hale getirmiştir. Bu durum ise, ekonomisi zayıf ülkelere, gelişmiş ülkeler karşısında çok az rekabet şansı tanımaktadır. Dünya geneline yavaş yavaş hakim olan küresel ekonomi, bir ülkede yaşanan ekonomik krizin tüm dünyada az veya çok hissedilmesine de yol açmaktadır(Şeker,2011;21)

Böylesi zor ekonomik koşullar altında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, önemi giderek artan bir sektör olarak turizm sektörü, cankurtaran niteliğindedir. Sahip olunan doğal güzellikler ve kültürel zenginlikler doğru ve akılcı politikalarla pazarlandığında ülkelerin ekonomik dengelerini olumlu biçimde etkileyen vazgeçilmez bir gelir kaynağı olmaktadır (Aktaş, 2005:164). Ve küreselleşme; yeni turistik yörelerin ortaya çıkmasını sağlayarak, uluslararası turizmin doğasını değiştirerek, turizmi dünya ölçeğinde “en önemli ekonomik endüstri” haline getirmektedir (Erol, 2003:3).

2.2.1. Turizmin Çevresel ve Sosyal Etkileri

Günümüzde önemi her geçen gün artan turizm, insanların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına doğrudan veya dolaylı olarak etki eden en önemli sektörlerden birisi haline gelmiştir. Ülkelerin turizmle ilgilenmelerdeki temel sebeplerden birisi ekonomik olmakla birlikte önemli bir neden de toplumsal refah düzeyinin yükselmesine katkı sağlamasıdır. Turizm sahip olduğu değerler neticesinde genel olarak sosyal bir nitelik gösterir. Bu özelliğinden dolayı turizm, politika, ekonomi, işletme, sosyoloji ve buna benzer birçok bilim dalının yakından ilgilendiği çok yönlü ve karmaşık bir alandır.

Bu nedenle turizmin, sosyal yapıya etkileri değerlendirilirken yalnız döviz geliri sağlamak gibi ekonomik özellikli sorunların yanında, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıyı etkilemesi açısından ekonomik olmayan özelliklerinin de değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Her sene milyonlarca insanın katılımıyla gerçekleşen turizm olayı ve bu olayın yarattığı ilişkiler, geleneklerde, inançlarda, değer yargılarında, aile yapısında, siyasal yapıda ve ekonomik yapıda önemli değişmelerin meydana gelmesine neden olmaktadır (Doğan, 1987:1-3).

2.2.1.1. Turizmin Çevreye Etkileri

Turistler için temel cazibe unsurunu doğal çevre oluşturmaktadır. Bu nedenle doğal çevrenin korunması, geliştirilmesi ve güzelleştirilmesi turizmin sürdürülebilirliği bakımından büyük önem arz etmektedir. Bunun yanında, turizm işletmeleri için Arz'ın oluşturulmasında da doğal faktörlerin önemi büyüktür (Yavuz ve Zığındere, 2000:325).

Turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri şu şekilde açıklanabilir (Kozak ve diğerleri, 2009:99);

- Turizm mevcut tarihi yöre, anıt ve yapıların restorasyonu ya da iyileştirilmesi konusunda itici bir güç meydana getirmektedir.
- Eski hanlar, kışlalar, sarnıçlar, kaleler restore edilerek otel, restoran gibi tesislere dönüştürülerek yeni düzenlemelere gidilmektedir.
- Turizm hizmetine sunulmak üzere, ulusal parklar, koruma alanları, doğal ve tarihi değerler ve korunmalarına yönelik planlar geliştirilmektedir.
- Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini güvence altına alan, yöredeki halkın ekonomik açıdan gelişimini sağlayan ve sosyal ve kültürel değerlerin korunması olarak değerlendirilen eko turizm; ekolojik sistemin korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde sorumluluk taşıyan doğa temelli bir turizm aktivitesi olarak son yıllarda öne çıkmış önemli bir adımdır (Kuter ve Ünal, 2009:146).

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz;

- Turizm sektörünün gelişmesi, genişlemesi doğal çevreyi bozarak tahribat yaratmaktadır. Yani, turizm doğal çevreyi kirletir (Tezcan ve diğerleri, 2007:13).
- Turizm doğal manzaranın da bozulmasına sebep olmaktadır. Kıyılardaki konaklama tesisleri, yüzme havuzları, yat limanları, dağ yolları, teleferik gibi tesisler, doğal görünümü bozarak, tarihi ve arkeolojik değerlerle uyumsuzluk bir hava yaratmaktadır.
- Tarihi sit alanlarının maddesel olarak kirlenmesine sebep olmaktadır.
- Özellikle turistik mal ve hizmet üretimi ve tüketiminden arta kalan atık maddeler, doğayı kirlettiği gibi, insanların sağlığı üzerinde de olumsuz etki yaratmaktadır. Alt yapısı yeterli olmayan turistik bölgelerde, yoğunlaşma nedeniyle ortaya çıkan çöplerin toplanamaması, kanalizasyon sularının denize boşaltılması çevreyi kirleten en önemli sebeplerdir.
- Turizmin diğer bir olumsuz etkisi de ses kirliliği dediğimiz, gürültü' ye neden olan etkileridir. Uçakların iniş kalkış sesi, taşıtlardan çıkan sesler, inşaat çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.
- Turizm aynı zamanda, yoğunlaşmanın olduğu tüm yörelerde düzensiz kentleşmeye sebep olmaktadır. Özellikle Antalya, Marmaris, Kuşadası, Fethiye gibi turizm merkezlerinin beton kentler görünümü almaları bunun bir göstergesidir.

2.2.1.2. Turizmin Kültürel ve Toplumsal Etkileri

Turistler, gittikleri ülkedeki insanları, kültürleri, düşünme ve davranışları, giyimleri, hayat tarzları ve kişisel ilişkileri ile önemli ölçüde etkilemektedirler. Bu düşünce tarzı özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan geri kültüre veya ekonomik

anlamda düşük yaşam standartlarına sahip ülkelerde daha belirgin şekilde gözlenmektedir (Barutçugil,1989: 73).

Turizmin olumlu sosyal ve kültürel etkileri olmasına rağmen, turizm sık sık gidilen ülkedeki insanların toplumsal organizasyonlarında, geleneklerinde, kolektif yaşam biçimlerinde ve değer sistemlerinde önemli değişiklikleri kapsayan ciddi problemleri ve sosyal koşulları da oluşturabilmektedir (Brayley-Var, 1992: 580). Özellikle planlı ve programlı bir biçimde geliştirilemeyen turizm hareketlerinin sosyal bakımdan; gelenekleri bozma, anti kültür yaratan sonuçlar, tarihi sitlerin kirlenmesi, turiste benzeme isteği ve kültürel kirlenme gibi, olumsuz yönleri de gözlenmektedir (Olalı,1988: 365). Yani, turizmin ekonomik olmayan sosyal, kültürel ve çevresel etkileri hem pozitif hem de negatif olabilmektedir (Bull 1991:163).

Turistler tarafından ziyaret edilen yerlerdeki insanların sosyal yapısında ve demografik yapısında olduğu gibi mesleki anlamda da hemen hemen her alanda değişiklikler meydana gelmektedir. Örneğin; ev sahibi toplumun genç nüfusu, iş bulma ihtimalinin çok olduğu turistik yerlerde kalmaya eğilim göstermektedirler ve bu durum yerli halkın zor durumda kalmasına neden olmaktadır (Lanquar, 1991: 43-60).

2.2.2. Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizm; ödemeler dengesine etkisi, istihdam ve gelir yaratması, katma değerinin çok yüksek olması, altyapı ve üstyapıya olumlu etkileri ve diğer sektörlere etkisi nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemli bir sektör haline gelmektedir (Özkök, 2006:89).Kuşkusuz parasal ve kitlesel bir olay olan turizm, ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkileri ülkeden ülkeye farklılık gösterecek, gelişmişlik durumlarına göre bir takım sonuçlar doğuracaktır. Birçok ülkenin turizme önem vermesinin sebebi, turizm sektörünün ülkenin ekonomik gelişimine yardımcı olacağı beklentisidir.

2.2.2.1 Turizmin İstihdam Artışına Etkisi

Yaşadığımız yüzyılda, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin öncelikli amaçları arasında, ülkelerini bir sanayi toplumu haline getirmek, ülke insanlarına gelir kazandırıcı iş sahaları açmak ve istihdamı arttırmak, ekonomik refahı sağlamak vardır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından biri de, küreselleşmeden dolayı, giderek işgücünden daha fazla tasarruf eden yeni teknolojilerin kullanılması istihdamda artış sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı, işsizliğin giderek büyük boyutlara ulaşma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu sorun, daha ileri noktalara ulaşmadan, ülkelerin sahip olduğu bazı kaynakların değerlendirilmesi suretiyle giderilebilir. Bu açıdan, alt yapı yatırımları ve konut yapımı yanında, çeşitli yönleriyle önem kazanan turizmi geniş istihdam olanakları yaratabilme açısından ön plana çıkarmak gerekmektedir(İlkin, a.g.e, s.27).

Turizm sektörü, emek-yoğun bir yapıya sahip olmasından dolayı gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Turizm amaçlı tüketim

harcamalarının ilk aşamasında elde edilen gelirler doğrudan istihdam etkisi yaratırken, elde edilen gelirlerin yeniden harcanması ile ikinci aşamada dolaylı istihdam etkisi ortaya çıkmaktadır. Turizmin gelişmesi ve turizm talebinin artması istihdam açısından olumlu etkiyi de beraberinde getirecektir. Turizm sektörünün gelişmesine paralel olarak turizm alanındaki yatırımların artması, işgücüne olan talebi arttırdığı gibi, turizm talebinin yoğunlaştığı dönemlerde turistik işletmelerin de iş gücü talebi artmaktadır. Farklı bir deyişle turizmin yol açtığı gelişmeyle birlikte yeni yatırımların ve iş sahalarının ortaya çıkması, iş gücüne olan talebi arttırarak istihdam artışına sebep olmaktadır. (Aslan,2010,s61).

İstihdam sözlük anlamıyla hizmette kullanmak, hizmete kabul etmek, işe koşmak olarak tanımlanmaktadır. Ekonomide ise, çalışma ve gelir sağlama istek ve yeteneğinde olanların hizmetlerinden faydalanılmak üzere çalıştırılmaları anlamını taşımaktadır(Yağcı, 2007:170).

Turizmin ekonomi üzerindeki reel etkilerinden biri de emek yoğun üretim tekniğine dayanan nedenlerle istihdam etkisidir. Sektör hem kendisinin doğrudan istihdama katkıda bulunması hem de bu sektöre girdi veren diğer sektörlerden dolaylı istihdam olanakları yaratmasıyla ülkedeki toplam istihdama katkısı olumlu yöndedir (Koç ve Eriş, 2008:62).

Turizm harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi, turizm talebinin yoğunluğuna bağlıdır. Başka bir deyişle, bir ülkeye ya da bölgeye karşı olan turistik talep oranı ne kadar artıyorsa, turizmin o ülke ya da bölgedeki doğrudan veya dolaylı istihdam etkisi o kadar fazla olacaktır. Yani istihdam artışı, talep miktarındaki artışa paralellik gösterecektir. Turizm talebindeki artışa cevap vermek, turistik tesis yatırımlarının artması ile mümkündür. Turistik tesis yatırımları işgücü talebini artıracığı gibi, talebin mevsimlik dalgalanma özelliği nedeniyle yoğun mevsimlerde turistik işletmelerin de işgücü talebi artacaktır. İşgücü talebinin mevsim dışında azalıyor olmasına rağmen, yine de bir devamlılık olduğu görülecektir. (Edward Inskeep New York, 1991, s.368-370).

Bir bölgede turizmin gelişmesiyle yeni tesis ve yatırımlar yapılarak, elde edilen ilk gelir ülke ekonomisine dağıtılır. Bunun neticesinde ekonomide bir harcama ve gelir akımı meydana gelir. Turizmin meydana getirdiği gelişmelerle birlikte yeni yatırımların oluşması, yeni iş sahalarının açılmasına ve bu sayede iş gücü talebinin artarak istihdama neden olmaktadır. Turistik üst yapı tesislerinin inşa edilmesi, daha fazla iş gören istihdamını ve inşaat malzemesi kullanımını gerektireceğinden, yatırım harcamalarında meydana gelen bir artış, ilk andan itibaren ekonomiye yayılarak bir harcama ve bunun neticesinde gelir akımı yaratmaktadır. Ayrıca turizm, emeğin yoğun olarak kullanıldığı bir sektör olduğundan dolayı yatırımın başlaması ile istihdam artışı sağlamaya başlarken, tamamlanmasıyla da o sektördeki kalifiye işgücünün istihdamı için yeni iş fırsatları yaratmaktadır (Kar ve diğerleri, 2004:94).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm sektörü, geleneksel sektörlerden büyük ölçüde iş gücü transfer ettiğinden dolayı, yarı kalifiye ve kalitesiz iş gücüne istihdam olanağı sağlar. Bilindiği gibi turizm mevsimlik özelliği sayesinde, kışa

oranla turizmin yoğunlaştığı yaz dönemlerinde istihdam artışı yaşanmaktadır. Bu da, turizm talebinin belli bir zaman aralığında, belli yörelerde yoğunlaşması demektir. (İlkin ve Dinçer, 1991:88).

Turizm tüm yıl boyunca devam eden bir faaliyet olsa da, zaman olarak talebin yoğunlaştığı dönemlerde işletmeler, geçici personel çalıştırmayı tercih etmektedirler. Turizm sektöründe geçici istihdam oranı başka sektörlerle kıyaslandığında oldukça yüksek seviyededir (Kılıç, 2000;92).

Turizm esas itibariyle hizmetlerden doğan emeğin yoğun olduğu bir endüstridir ve bu nedenle de istihdam olanakları yaratma konusunda üstünlüğe sahiptir (Erdoğan,1996;224).

Sektördeki sermaye-işgücü oranının düşük olması sebebiyle az yatırımla çok iş gücü yaratma özelliğine sahip bir sektördür (Tezcan ve diğerleri, 2007;68).

İstihdam açısından turizm sektörünün taşıdığı özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür: (Sarı, 2012;38):

- Turizmin meydana getirdiği istihdam, genel olarak mevsimlik bir karaktere sahiptir.
- İstihdamın büyük bir bölümü konaklama tesislerinde çalışmaktadır.
- İşgücünün turistik tesisler arasındaki hareketliliği bir hayli yüksektir.
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, turizm sektöründe yeni istihdam olanakları sağlamak için gerekli sermaye başlangıçta oldukça yüksektir.
- Turizm sektörü büyük ölçüde kalifiye personele ihtiyaç duymaktadır.
- Turizm sektöründe istihdam edilen kadın personel sayısı, diğer sektörlerle göre çok daha yüksektir.
- Sektördeki özel çalışma şartları, uzun çalışma saatleri, hafta sonu ve diğer tatillerdeki yoğun çalışma şartları, sektörde çalışanların ailevi durumlarını zorlaştırdığı gibi, sosyal bakımdan da birtakım zorluklar doğurur.
- Turistik işletmelerin büyüklüğü, istihdam edilecek personel sayısını etkiler.

Ayrıca, turizm sektöründeki işgücü sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik anlamda çeşitlilik göstermektedir. Bir işletmede, her yaştan, eğitim durumundan, gelir ve kültür grubundan kişi istihdam edilmektedir.

Mevsimlik özelliği olan, tam ve yarı zamanlı istihdam edilen işgücü yoğunluğu sebebiyle, ulusal ve uluslararası düzeyde ne kadar kişinin istihdam edildiğini belirlemek mümkün değildir. Turiste hizmet veren yerlerde istihdam edilenlerin çoğu, turizmle bir ilgisi olmamasına rağmen, resmi istatistiklerde turizm istihdamına dahil edilmektedir. Nitekim seyahat acenteleri alt sektörü buna örnek olarak gösterilebilir(Kılıç, 2000:33).

Turizm sektöründe beceri düzeyi yüksek ve değişime uyum sağlayabilecek işgücü arzının önemi büyüktür. TUGEV'in (turizmi geliştirme vakfı) yaptığı "Konaklama Sektörü Yöneticilerinin Elemanlarda Aradıkları Nitelikler" araştırmasına göre, kalitenin yükselebilmesi için %22 ile fiziki uygunluk, %15 ile meslek sevgisi, %15 ile düzgün ifade ve %9 ile yabancı dil bilgisi önem kazanmaktadır (Şahingöz ve diğerleri, 2001:209). Ancak yine de turizm endüstrilerinde insanın önemine rağmen özellikle küçük işletmelerde eğitime ve gelişime çok az yer verilmektedir. Yüksek oranda yarı zamanlı işgücü istihdam edilerek yüksek oranda iş gücü devri olmaktadır (Özkök, 2008:47).

Tablo 2.5. Turizm Endüstrisinde İstihdam

YILLAR	TURİZMDE ÇALIŞAN SAYISI
1983	218.000
1993	574.000
2003	847.000
2004	872.000
2005	949.000
2006	1.001.000
2007	1.067.000
2008	1.058.000
2008	1.131.000
2010	1.177.000
2011	1.178.000
2012	1.206.000
2013	1.298.000

Kaynak: <http://www.tuyed.org.tr>

Tablo 2.5. incelendiğinde sürekli bir istihdam artışı meydana geldiği görülmektedir. 2013 yılında sektör çalışanlarının % 56'sı yiyecek içecek hizmetleri, % 30'u konaklama sektöründe, %5,7'si seyahat acentelerinde, % 7'si eğlence ve dinlenme hizmetlerinde ve % 1,2'si de havayolu ulaştırmasında istihdam edilmektedir (http://www.uis.gov.tr/media/1318/turizm_sektoru_ikinci_idk.pdf).

2.2.2.2. Turizmin Döviz Arz ve Talebine Etkisi

Turizmden beklenen başlıca ekonomik fayda, ülkeye döviz getirmesidir. Bir ülkenin turizmden ekonomik anlamda yarar sağlayabilmesi içinse, ülkenin turizm gelirlerinin, turizm giderlerinden fazla olması gerekmektedir (Doğan, 2004:142).

Bir ülkenin milli parasının değerinin bazı uluslararası para birimleri karşısındaki değerinin değişmesi, yabancı turistler açısından turistik mal ve hizmetlerin fiyatlarını da değiştirmektedir(İçöz, 1999;191).

Ülke milli parasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi durumunda, bu ülke yabancı turistler açısından ucuz bir ülke durumuna dönüşeceğinden, turistlerin bu ülkedeki satın alma gücü yükselecektir. Böyle bir durumda turist bu ülkeye gittiğinde tüketici rantı elde edeceğinden, talep kayması bu ülkeye doğru yönelebilir. Böylece, ulusal parası değer kaybeden ülkeye olan turizm talebinde bir artış ve buna bağlı olarak ülkenin elde ettiği turizm gelirinde bir yükselme ortaya çıkacaktır(İçöz, 1990;205).

Turistik hareketler sonucu, bir ülkeye gelen turistlerin turistik ihtiyaçlarını karşılamak, yiyecek-içecek, mal alımları amacıyla doğrudan veya dolaylı yaptıkları her çeşit harcamalar, o ülkenin dış turizm gelirlerini oluşturmakta, mal ihracatında olduğu gibi döviz arzı yaratmaktadır. Ayrıca turizmde bir ülkenin mal ve hizmetlerini başka ülkelere göndermek yerine müşteri mal ve hizmetlerin bulunduğu ülkeye gelmekte ve böylece dışarıya gönderme olanağı bulunmayan kaynaklar döviz kazandırıcı olmaktadır(Doğan, 2004:142).

İlk başta sadece güneş, doğa, kum turizmine ağırlık verilerek yapılan ve yalnızca turistik yatak kapasitesinin artırılmasıyla, yabancı turistlerden sağlanacak dövizlerin mümkün olan en üst düzeye çıkarılabileceği şeklindeki turizm anlayışı, son yıllarda yerini turizmin oldukça çeşitlendirilmesi ve tüm yıla yayılması, bunun yanında çevre faktörünün ihmal edilmemesinin gerektiği şeklinde bir anlayışa bırakır olmuştur (Bayer,1990:135).

2.2.2.3. Turizmin Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

Ödemeler Bilançosu; bir ülkede yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkede yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik işlemlerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıt şeklinde tanımlanmaktadır.

Ödemeler dengesi tanımında iki temel unsur yer almaktadır. Bunlar "ekonomi" ve "yerleşiklik". Ekonomi sözcüğü ile bir federal devlet, ülke, bir şehir veya bir bölgesel ekonomik birlik, "yerleşikler" deyiimi ile de, bir ekonomide bir yıldan uzun süre ile devamlı ve düzenli olarak ikamet eden, o ekonominin içerisinde faaliyette olan kurum ve kişileri ifade etmektedir. Turizm, önceleri ödemeler dengesi ve uluslararası ticarete katkısından dolayı ekonomik bir olay olarak düşünülmüştür. Bu konu ile ilk olarak Mun adlı bir tüccar ilgilenmiştir. Bu kişi nakit gelirleri ile ortaya çıkan "birkaç güzel şeyin" etkisini anlatmıştır. Uluslararası turizmin bu ilk incelemesi iki yüzyıldan öncesine yani uluslararası ticarete tüccar kavramı dönemine kadar gitmektedir. (Edgell, 1990:19-21).

Bir ülkenin dış ekonomik işlemlerinde toplam gelirler miktarı, dış alemle yaptığı toplam ödeme tutarından fazla ise ödemeler bilançosunun "lehte" veya "fazla" olduğu, bunun tam tersi söz konusu olduğunda ise, "aleyhte" ya da "açık" vereceği söylenebilir (Öztaş ve Karabulut, 2006:60).

Turizmin ülke ekonomisindeki en belirgin etkisi ödemeler dengesi üzerinde olmaktadır. Turizmin gelişmiş olduğu ülkelerde bu yoldan elde edilen döviz ülkenin toplam döviz geliri içinde önemli oranlara ulaşmaktadır (Olalı ve diğerleri, 1983:395).

Ödemeler bilançosunda, ülkeye döviz girişi sağlayan işlemler alacaklı, ülkeye döviz çıkışı sağlayan işlemler ise borçlu kaydedilir. Bu yüzden turizm gelirleri, alacaklı işlemlerdir (Doğukanlı, 2008:10).

Turizm sektörünün ekonomik beklentilerinin en önemlilerinden bir tanesi, turizm gelirleri yoluyla turizmin neden olduğu döviz hareketleri sayesinde ödemeler dengesine katkı sağlamaktır. Turizm talebi ve bunun sonucunda oluşan turizm harcamalarının hızla artması, turizmin mal ihracatına oranla çok daha uygun koşullarda, döviz sağlayan bir ticaret biçimi olmasına yol açmaktadır (İlkin, Dinçer,1991:20). Turistik mal ve hizmetlere ödenen değerler, karşılıklı döviz akımı doğurarak döviz artışına veya azalışına neden olmakta ve ödemeler dengesini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir (Kılıç, 2000:27).

Dar anlamda dış turizm bilançosu, yabancı turistlerden sağlanan döviz gelirleri ve yerleşiklerin yurtdışına çıkması sonucu ödenen döviz giderlerini ifade eder. Gelirler aktifte, giderler ise bilançonun pasifinde yer alır. Aktif ve pasiflerin karşılaştırılması sonucu, bilançonun değerlendirilmesi yapılır (Bulut, 2000:71-86).

DÖVİZ GELİRİ >	DÖVİZ GİDERİ	POZİTİF ETKİ
DÖVİZ GELİRİ <	DÖVİZ GİDERİ	NEGATİF ETKİ

Yukarıda belirtilen bu iki etki aslında, dış ticaret bilançosunun özüdür. Şöyle ki; bir ülkenin belirli bir süre içinde diğer ülkelerle olan ilişkileri sonucunda oluşan turizm gelir ve giderleri, dış turizm bilançosunda gösterilmektedir. Turizm bilançolarının düzenlenmesine ilişkin olarak belirlenmiş ya da genel kabul görmüş bir model bulunmamaktadır. Bu anlamda, ülkelerin değişik modeller ve düzenlemeler yaptıkları bilinmekle birlikte, turizm bilançoları konusunda dar ve geniş anlamda olmak üzere iki temel modelin kullanıldığı görülmektedir (Onur, 2000:1-18).

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için temel şart, dış satımın artırılmasıdır (Barutçugil, 1989:25). Turizmin sözünü ettiğimiz bu dış satım etkisinin ödemeler bilançosuna olumlu etkisi olabilmesi için, ihracat etkisinin ithalat etkisinden daha fazla olması gerekmektedir. Buna bağlı olarak turizmin ödemeler dengesi açıklarını kapatmadaki rolü araştırılırken birkaç önemli konuya dikkat edilmesi gerekmektedir (Olalı ve Timur, 1988:89);

- Turistik dövizleri elde etmek için katlanılan giderler (c) ile gelirler (r) arasındaki oranın 1'in altında olması gerekir; $(c/r) < 1$

- Kazanılan 1 birimlik dövizin ulusal para fiyatının 1'den büyük olması gerekir.
- Turizm sektörünün döviz kazancı payının söz konusu ülkede diğer sektörlerin getireceği dövizden fazla olması gerekir.

Öte yandan hükümetler de ülkenin turizmden elde edeceği döviz kazancını etkileyebilirler. Yabancı sermayeyi turizm sektörüne çekmek için tanınan vergi ve gümrük kolaylıkları gibi ayrıcalıklar, net döviz girdisini net azaltıcı yönde etkide bulunmaktadır (Kozak ve diğerleri, 2009:80).

Turizm sektörüne uygulanan teşvikler bir anlamda turizm sektörüyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan altyapı yatırımlarını da olumlu etkilemektedir. Burada altyapıdan kasıt içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma, çöp toplama, ulaşım, haberleşme ve turistlerin yararlandıkları her türlü kolaylık kastedilmektedir. Ne yazık ki ülkemizde merkezi ve yerel yönetimlerin kısıtlı bütçeleri buna imkan vermemektedir. Oysa bir ülkeye turist akınını doğrudan etkileyen etmenlerin başında bunlar gelmektedir. Özellikle, Türkiye, özel sektörünün güçlü olmaması nedeniyle hava ulaşımında sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, diğer altyapı hizmetlerinin yetersiz oluşu ülkemiz açısından olumsuz bir etkendir (Bulut, 2000: 86).

Tablo 2.6. Dış Ticaret Açığını Daraltmada Turizmin Payı

YILLAR	DIŞ TİCARET AÇIĞI(DTA) \$	TURİZM GELİRİ	Turizm Gelirinin DTA Kapama payı (%)
2004	34.372.613	20.262.640	58,95
2005	43.297.743	24.124.501	55,72
2006	54.041.498	23.148.669	42,83
2007	62.790.965	27.214.988	43,34
2008	69.936.378	30.979.979	44,30
2009	38.785.809	32.006.149	82,52
2010	71.661.113	33.027.943	46,09
2011	105.934.807	36.151.328	34,13
2012	84.066.659	36.776.645	43,75
2013	99.858.613	32.308.991	32,35
2014	84.508.918	34.305.903	40,59

Kaynak: <http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri>

Kısa adı TURAD olan Turizm Araştırmaları Derneği'nin, T.C. Merkez Bankası'nın ödemeler dengesi bilançolarından yararlanarak yaptığı araştırmaya göre; krizde turizm gelirlerinin öneminin arttığı ortaya çıkmıştır.

Ocak, şubat aylarında en düşük, temmuz, ağustos ve eylül aylarında ise en yüksek seviyede gerçekteşen turizm gelirleri ile ihracat gelirleri karşılaştırılırsa, her iki sonucun birbirine tamamen zıt olduğu gözlenir. Yani turizm gelirlerinin en yüksek olduğu aylarda ihracat gelirlerinin düşük seviyede, azaldığı aylarda ise ihracat gelirlerinin arttığı fark edilir. Bunun nedeni ihracat mallarının tarım ağırlıklı olmasıdır(Burhan Çil 1998 ;149).

Karmaşık ve ölçülmesinin zor olmasından dolayı çoğu zaman ödemeler dengesi dışında kalan ikincil ve üçüncül etkileri üç grup altında incelemek olasıdır(Şeker, 2011;26);

-Doğrudan ikincil etkiler: Ülke dışında yapılan pazarlama harcamaları, görünen turistik dışalım, seyahat acentelerinin komisyonları, yabancı yatırımcılara ödenen kar payları ve faiz ödemeleri ve havayolu şirketlerinin personeline ödedikleri paraların yurt dışında harcanan kısımları doğrudan ikincil etkilerdir. Havayolu şirketleri, oteller vb. turizm işletmeleri turistlerin gereksinimlerini karşılamak için birçok malın dışalımını yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu sızıntılar diğer bir değişle dışalımlar nedeniyle ülke dışına giden döviz ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyecektir.

-Dolaylı ikincil etkiler: Turistlerin ilk elden yaptıkları harcamaların ikinci kez el değiştirmesi dolaylı ikincil etki olarak adlandırılır. İlk aşamadaki turistik hizmetlerden elde edilen gelirler, diğer mal ve hizmet arzında bulunan işletmelere akacaktır. İşletmeler elde ettikleri gelirin bir kısmını üretimde kullanacaklardır. Bu işletmelerin üretimi ise, eğer dışalım mallarına bağlı ise tekrar ev sahibi ülkeden dışalım mallarına bağlı olarak döviz çıkışına neden olacaktır.

Dolayısıyla, turistlere mal satan bu işletmelerin yaptığı dışalım ödemeler dengesini etkileyecektir. Uyarılmış ikincil etkiler: Turistik harcamalar ekonomi içerisinde dolaşırken, bunlar turistik mal ve hizmet üreticilerine ve onların personeline ücret, maaş ve kira geliri olarak yapılan ödemeleri arttıracaktır. Bu işletmelerdeki yabancı kaynaklı işgücünün oranı yurtdışına çıkacak ödemelerin oranını da belirleyecektir.

Üçüncül etkiler ise, turistlere yönelik olarak turist çeken ülkenin yaptığı dışalım ve turist gönderen ülkenin yaptığı dışsatım gibi turistik harcamalar tarafından doğrudan başlatılmayan ekonomik faaliyetlerin, bir ekonomi içerisindeki etkileri şeklinde adlandırılmaktadır.

Tablo 2.7. Dış Turizm Bilançosu

Aktif Dış Turizm(Turizm Gelirleri)	Pasif Dış Turizm(Turizm Giderleri)
Turistlerin ülkedeki konaklama, ulaştırma, yeme-içme, eğlence vb. Ödemeler	Turizm amaçlı tüketim malları ve hediyelik eşya dışalımını
Turizm amaçlı tüketim malları ve hediyelik eşya dışsatımı	Turizm amaçlı yabancı sermaye yatırımları ve ülke dışına kar transferleri
Turizm amaçlı dış yatırımlar ve ülkeye kar transferleri	Yabancı ülkelerdeki turizm amaçlı kiralanan tesislere yapılan ödemeler
Yabancıların kiraladıkları turizm amaçlı tesisleri kira gelirleri	Yabancı ülkelerdeki personel için yapılan eğitim giderleri
Yabancı personelin eğitimi için yapılan ödemeler	Yabancı ülkelerde yapılan turizm amaçlı reklam ve tanıtım giderleri
Yabancıların ülkedeki turizm amaçlı reklam ve tanıtım harcamaları	Yabancı turizm işletmelerine ödenen komisyonlar
Yabancı turizm işletmelerinden alınan komisyonlar	Yabancı turizm işletmelerine ödenen komisyonlar
Yabancıların ülkedeki banka ve sigorta kuruluşlarına yaptığı ödemeler	Yerli işletmelerin dış ülkelerdeki banka ve sigorta kuruluşlarına yaptığı ödemeler
Diğer döviz girdileri	Diğer döviz çıktıları
Net Giderler	Net Gelirler

Kaynak: İçöz, Kozak, 2002:198

Tablo 2.7.'de görüldüğü üzere, dış turizm bilançosu; turizm gelirlerinin gösterildiği aktif dış turizm ile turizm giderlerinin gösterildiği pasif dış turizm olmak üzere iki ayrı kalemden oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu bilanço kapsamında meydana gelen bir fazlalık hiç kuşku yok ki, ödemeler dengesine olumlu yönde yansımaktadır.

Tablo 2.8. İdeal Milli Turizm Dengesi

Bölüm	Toplam	Bölüm	Toplam
Turizm Masrafları (Yurtdışındaki vatandaşların giderleri)		Turizm Gelirleri (Yabancı turistlerin giderleri)	
Ürünlerin ithalatı (Başlıca gıda maddeleri ve ara mallar)		İhracat (Dayanıklı ya da yarı dayanıklı mallar, el ürünleri)	
Ulaşım (Vatandaşların sağladığı seyahat payı)		Ulaşım (Vatandaşlar dışından sağlanan uluslararası seyahat)	
Yurtdışındaki turizm yatırımları		Ülke içindeki dış turizm yatırımları	
Dış yatırımlar ile ilgili giderler ve sermayenin geri ödenmesi		Yurtdışında yapılan turizm yatırımlarından elde edilen gelirler	
Dış turizm işçilerine ödenen gelirlerin geri dönmesi		Yurtdışında ikamet eden ulusal turizm işçilerine ödenen gelirin geri ödenmesi	
Halkla ilişkiler, reklam		Halkla ilişkiler, reklam	
Borç Dengesi		Alacak dengesi	
= Açık		= Fazlalık	
Toplam		Toplam	

Kaynak:(Çakır, 1999:62)

Dünya Turizm Örgütü gibi uluslararası turizm kuruluşları ve bazı ekonomistlerin bu konuya ilişkin olarak geliştirmiş oldukları “İdeal Milli Turizm Dengesi” ise aşağıda Tablo 2.8.’de gösterilmektedir. Bununla amaç, yapılan tüm turistik faaliyet ve işlemlerin etkili ve tam bir ekonomik yeterliliğine olanak tanıyan ideal turizm dengesinin ne olabileceğini gösterebilmektir. Ancak, burada önemli bir noktaya açıklık getirmekte yarar bulunmaktadır. İdeal turizm dengesinin tam anlamıyla belirlenebilmesi ve turizmin aktivitelerinin gerçek etkisinin ortaya konulabilmesi için, ülkelere ait istatistiksel bilgilerin çok iyi tutulması gerekmektedir (Çakır, 1999:61-62).

Uluslararası ticarete dengeleyici bir faktör olarak, turizmin ödemeler dengesi üzerinde bir diğer olumlu etki meydana getirdiği bilinmektedir. Ödemeler dengesi açık veren az gelişmiş ya da gelişmekte olan pek çok ülke bu açığın gelir dağılımında, istihdamda, ücret ve fiyatlarda, dış borçların daha rahat ve etkin sürdürülebilirliği noktasında diğer makro ve mikro büyüklüklerde olumsuz gelişmelere neden olmaması için, ülkelerine gelen yabancı turist sayısını ve sonuçta ulusal gelirlerini arttırmak için çaba harcamaktadırlar. Böylece, uluslararası turizmden elde edilecek olan gelir ya da yapılacak harcamalar yoluyla ülkeler, ödemeler dengesini sağlamaya çalışırlar (İçöz, Kozak,2002:198-199).

2.2.2.4. Turizmin Fiyat İstikrarına Etkisi

Fiyat istikrarı, piyasa ekonomisinin en temel koşullarından biridir. Ulusal ve uluslararası piyasalarda turizm talebini etkileyen en önemli faktörlerden biri de fiyattır. İç fiyatlar ve turist gönderen ülkedeki turistik fiyatlar, turist çeken ülkenin uluslararası turizm piyasasındaki payını oldukça etkilemektedir (Olalı ve Timur, 1988:138).

Enflasyon, bilinen en genel şekilde, fiyatlar genel düzeyinin sürekli yükselmesi olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon, toplam arzın toplam talepten az olması durumunda meydana gelmektedir. Fiyatlar genel düzeyinde gözlenen sürekli artışın, turizm mal ve hizmetlerine ait fiyatlarda artış oluşturmaması mümkün değildir. Türkiye gibi, turizmde diğer ülkelerle rekabetini fiyat avantajlarına dayandıran ülkelerde, enflasyonun varlığı dezavantaj yaratmaktadır (Yağcı, 2007:172).

Turistik mal ve hizmetleri her birinin fiyatlarında meydana gelen değişimler karşısında turizm talebinin vereceği tepkiyi, Allen ve Hicks'in tahlillerine dayanarak incelemek mümkündür (Olalı ve Timur, 1988:138);

- Gelir Etkisi; turistik mal ve hizmetlerde meydana gelebilecek bir birim fiyat artışı, turistin geliri değişmese bile, reel yönden satın alma gücündeki bir azalışı ifade edeceğinden dolayı, turizm talebi sınırlanır.

- İkame Etkisi; herhangi bir turistik mal ve hizmetin fiyatı arttığında, turist artık nispi olarak daha ucuz olan mal ve hizmetle fiyatı artan malı ikame etmeye çalışacaktır.

Bu durumda, ülkeye yönelik turizm talebi açısından bakıldığında, turistik mal ve hizmet fiyatlarındaki artışın gelir ve ikame etkisi yaratarak, ülkeye yönelik turizm talebini azaltarak, talebin rakip ülkelere kayması sonucunu doğuracaktır. Ancak, talep önceden kazanılmış alışkanlıklardan dayanıyor ise, yani bazı turistler tatillerini aynı yerlerde, aynı konaklama şeklinde geçirmeyi alışkanlık edinmişlerse, fiyattaki değişimler tatil tercihlerini etkilemeyecektir. Veya bazı işletmelerin sahip oldukları hizmet kalitesi, ulaşım kolaylığı gibi avantajlar yüzünden fiyat artışına gitseler de makul karşılanabilirler.

Turizmin en çok etkilendiği enflasyon, talep ve maliyet enflasyonudur. Turizmde maliyet enflasyonu, bir taraftan üretim giderlerindeki artıştan, öte yandan yatırım mallarının fiyat ve ücret artışından kaynaklanmaktadır (İçöz, 1987:69).

Enflasyonun turizm üzerinde yarattığı etkilerin yanı sıra, turizmin de özellikle bölgesel düzeyde enflasyonist etkiler yaratması söz konusu olabilir. Bu durum herhangi bir bölgeye turistik nedenlerden dolayı artan talep sonucu ortaya çıkmaktadır. Gelir ve harcama düzeyi yüksek bir kitlenin turizm talebi, turistik bölgedeki her türlü mal ve hizmetin fiyatını artırıcı yönde etkide bulunur (Yağcı, 2007:173).

Bir turizm bölgesinde turizmin gelişmesiyle birlikte enflasyonist bir baskı oluşup oluşmayacağı şu 3 koşula bağlıdır (Kozak ve Bahar, 2008:173);

- Net döviz gelirleri, döviz giderlerinden daha az ise,
- Turizm sektörü, ulusal ekonomi içinde, diğer sektör çalışanları açısından önemli bir sektör olarak değerlendirilir, turizmi bir pilot faaliyet olarak seçerlerse,
- Turizm etkisiyle harcanan ulusal para miktarı, turizmden sağlanan net döviz geliri toplamından fazlaysa (reel döviz kuru <1 ise), turizmin enflasyonist bir baskı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Enflasyonun turizm sektörü üzerindeki etkileri kısaca şu şekilde özetlenebilir; (Kozak ve diğerleri, 2008:88-89)

- Turistik mal ve hizmet üretiminde kullanılan girdi fiyatlarının maliyet enflasyonu ile artması ve turizm sektörünün etkilenmesine neden olur.
- Fiyat artışı nedeniyle turizm talebinin belli dönemlerde düşmesi, yüksek maliyetlerle kurulan konaklama işletmelerinin doluluk oranlarının düşmesine, yatırımın geri dönem süresinin uzamasına ve karlılığın azalmasına sebep olur.
- Ülkede kendini gösteren fiyat istikrarsızlığı, dış turizm talebini artırmakla birlikte reel ücretleri azaltabilir. Bu da personelin iş verimliliğinden düşmesine neden olmaktadır.
- Enflasyon verimli yatırımlar yerine en karlı yatırımlara yönelmesine yol açarak ekonomide kaynak dağılımının bozulmasına sebep olur.
- Enflasyon, döviz kurlarının sabit olduğu bir ortamda iç fiyatların çok artması sonucu ithal edilecek mallar daha ucuz olacağından ithalat eğilimi artarken, ihracat düşer ve ülkenin ticareti olumsuz etkilenir.
- Yükselen fiyatlar turizm talebinin satın alma gücünde olumsuz etki yaparak reel gelirlerde de bir düşme yaratacaktır.

2.2.2.5 Turizmin Gelir Etkisi

Ekonomi literatürüne bakıldığında, para ne kadar çok el değiştirirse yani dolaşım hızı ne kadar çok olursa, bunun yaratmış olduğu gelir etkisi de o kadar fazla olacaktır. Çünkü paranın her el değiştirmesi, yeni vergi, tasarruf ve harcama eğilimi anlamına gelmektedir (Kozak ve diğerleri, 2009:81).

Ülkeye gelen yabancı turistlerin ve iç turizme katılan ülke vatandaşlarının yapmış oldukları tüketim harcamaları ile artan turizm talebini karşılamak, turistik altyapı ve üstyapıyı iyileştirmek, hizmet kalitesini yükseltmek amacıyla yapılan turistik tüketim harcamaları gerek turizm sektöründe, gerekse sektörü besleyen başka sektörlerdeki üretim faktörlerinin gelirlerini oluşturmaktadır(Alp Timur.1986, s.189.).

Turistik tüketim harcamaları ile turistik yatırım harcamalarının doğrudan meydana getirdikleri gelir etkisiyle birlikte, bu harcamaları gelir olarak elde eden ekonomik birimlerin çeşitli sebeplerle yapmış oldukları harcamalar, ekonomi içinde devir yaparak dolaylı bir şekilde yeni gelirlerin meydana gelmesini sağlamaktadır (Frechtling,New York, 1994,363).

Turizmden hemen hemen tüm ekonomik sektörler faydalandığından turizm gelirlerinin hızlı ve etkili bir şekilde ekonomik dolaşımda yer alması; direkt, endirekt ve uyarılmış etkilere neden olmaktadır. Turistlerin yapmış oldukları harcamalar ekonomide konaklama tesisleri, dükkânlar, ulaştırma hizmetleri gibi farklı işletme ve kuruluşlar için, direkt gelir etkisi yaratır. Direkt turizm gelirlerini elde eden birimlerin çeşitli sebeplerle yaptıkları harcamalar (istihdamın artması, ücretlerin yükselmesi, üretimin artırılması, kişisel gelirleri de artıracaktır) ekonomi içinde devir ederek, endirekt gelirlerin oluşmasını sağlar. Kişisel gelirlerin yükselmesine paralel olarak yükselen tüketim harcamaları da uyarılmış etkiler yaratarak bir canlanmaya sebep olacaktır (Olalı ve Timur, 1988:110).

Turizm faaliyetleri sebebiyle, genellikle yaşanan yerlerde kazanılan gelirin başka yerlerde harcanması durumu ortaya çıkmakta ve her sene büyük miktarlarda gelir transferi gerçekleştirilmektedir (Tezcan ve diğerleri, 2007:56).

Özellikle, belirli bir vergi sistemi ve alınan diğer önlemler sayesinde, turist harcamalarındaki ithal unsuru ne kadar çok azaltılabilirse, yalnız döviz şeklindeki net gelirler değil, aynı zamanda doğrudan doğruya turistlerin harcamalarından doğan gelirler de o kadar artmış olur. Bu durum, turistlerin yaptıkları harcamaların dolaysız bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Bir başka deyişle, turizm sektörünün önce kendindeki, daha sonra da turizm sektörüne giden malları üreten sektörlerdeki üretimde yaratılan gelir söz konusudur. Turistik harcamaların dolaylı etkileri de bulunur. Turistik harcamalardan elde edilen gelirin bir kısmı tüketim amacıyla, yöredeki üretilen mal ve hizmetlere ayrılmaktadır. Bu harcamalar, çeşitli üretim sektörlerinde yeniden, kısmen ve mal hizmetlerin tüketimine yönelik bir gelir yaratmaktadır. Bu şekilde turizmden elde edilen gelirlerdeki son artış, ülkeye giren ilk gelir miktarını geçmiş ve ulusal gelirin genel düzeyi yükselmiş olur. Bu açıdan, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda turizmin geliştirilmesinden tarafa olanlar bu başlangıç harcamalarının çoğaltan etkisi üzerinde durmaktadır(Manuel Baud Bovy-Fred Lawson,1977; 21.).

Ekonomide bir ekonomik birimin harcaması başka bir ekonomik birimin gelirini oluşturmaktadır. Turizm sektöründe ise, turistlerin yaptıkları harcamalar sektörde çalışanların ücretlerini ve sektörle ilgili diğer gelirleri meydana

getirmektedir. Turizm sektörü birçok farklı faaliyet koluyla yakın ilişki içerisinde olduğundan, turizm gelirleri diğer birçok mal ve hizmetlerin tüketimine ve ihracatına olanak vermektedir. Sonuç olarak bir turist bir ülkeye geldiğinde, o ülkede yaptığı her harcama yalnızca turizmle uğraşan kişilere değil, turistlerin harcama yaptıkları farklı sektörlerle de gelir sağlamaktadır. Dolayısıyla turizm harcamaları çarpan mekanizması ile kendisinden kat kat fazla gelir yaratılmasına sebep olmaktadır (Kar ve diğerleri, 2004:90).

Neticede elde edilen turizm gelirleri, inşaat, tarım, sanayi vb. diğer sektörlerdeki üretim faktörleri sahipleri tarafından harcanarak ve el değiştirerek diğer faktör sahipleri açısından gelir oluşturacaktır. Bundan dolayı turizmin gelir etkisi, ekonomide çarpan kavramıyla açıklanmaktadır. Turistlerin harcamalarıyla meydana gelen para akımı yukarıda anlatıldığı gibi, çeşitli sektörlerin gelirlerini çarpan etkisiyle çoğaltmaktadır. Sonuç olarak, bir turizm ülkesinde turizm amaçlı yapılan harcamaların, çarpan yoluyla kendisinden kat kat daha fazla bir oluşuma sebep olduğu görülmektedir (Kozak ve Bahar, 2008:163).

Turizmin çarpan etkisinden dolayı gelir etkilerini ölçmek çok zordur. Çarpan ifadesi bir gelir kavramıdır (Bhatia, 1991:451). Turizmin gelir üzerindeki etkisi de bu kavramla ölçülür.

Çoğaltan ya da Çarpan kavramı kısaca; otonom harcamalarda meydana gelen bir birimlik artışın, toplam talep veya milli gelirden yarattığı artışı göstermek için, kullanılan kat sayısı olarak tanımlanmaktadır. Sektör içinde yapılacak harcama, ülke içinde gerçekleşen sektörel ilişkiler neticesinde tüm ekonomiye yayılma etkisi gösterecektir (Tezcan ve diğerleri, 2007:60).

Dört tip çarpandan söz edilebilir(Yağcı, 2007:183);

- Satış Çarpanı; ilave turizm harcaması sebebiyle ortaya çıkan ticari satışlardaki değişikliği ölçer,
- Ürün Çarpanı; ilave turizm harcamaları sebebiyle ekonomide ortaya çıkan ürünlerdeki değişiklikleri ölçer,
- İstihdam Çarpanı; ilave turizm harcamaları sebebiyle yaratılan istihdam olanaklarını ölçer,
- Gelir Çarpanı; ilave turizm harcamasıyla, bölgedeki gelir düzeyinde meydana gelebilecek değişiklik arasındaki ilişkiyi ölçer.

Dünya Turizm Örgütü'nün yaptığı bir araştırmaya göre, turizm gelirlerinin araştırmaya katılan ülkelerin en az %38'inde ülke ekonomisinin esas gelir kaynağı olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmaya neticesinde, turizmin, ankete katılan ülkelerin %83'ünde ihracat kategorileri arasında ilk beş sektörde yer aldıkları görülmektedir (Kozak ve Bahar, 2008:160).

Tablo 2.9. Turizm Gelirlerinin GSMH ve İhracat İçindeki Payı

Yıllar	Turizm Geliri /GSMH	Turizm Geliri /İhracat	Turizm Geliri /Dış. Tic. Açığı
2008	3,4	19,2	36,9
2009	4,1	24,5	74,1
2010	3,4	21,9	30,8
2011	3,6	20,8	22,6
2012	3,7	19,2	33,0
2013	4,2	21,2	34,0

Kaynak: Aktob turizm verileri

Tablo 2.9.'da görüldüğü gibi altı yıllık turizm gelirlerinin GSMH ve ihracat içindeki payı dalgalı bir biçimde seyretmektedir. Turizm gelirleri Türkiye'nin ödemeler dengesinde son yıllarda yükselen ihracat ile payı düşse ve dalgalı bir seyir izlese bile halen önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin 2009 yılı turizm gelirlerinin %9,7 artarak 24,9 milyar dolar olması, 2023 yılında ise 63 milyon turist gelmesi ve gelirlerin 86 milyar dolara ulaşması beklense de, 2009 yılında beklenen gelir tabloda görüldüğü gibi elde edilememiş, 21,3 milyar dolarda kalmıştır. Bu rakam 2010 yılında ise 20,8 milyar dolara düşmüştür (DPT 2009:36, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:3).

2.2.2.6 Turizmin Diğer Sektörler Üzerinde Etkisi

Turizm sektörü hizmetler sektörü içinde yer alsa da, çeşitli iş kollarından oluşması sebebiyle, başka sektörlerle de sıkı bir ilişki içerisindedir. Farklı sektörlerin ürettiği mal ve hizmetler turizm sektörü tarafından kullanılmaktadır. Örneğin, bir konaklama yatırımının gerçekleşebilmesi için, inşaat sektörüne, yiyecek-icecek gereksinmelerinin karşılanması için tarım ve imalat sanayine gerek duyulmaktadır (Hussein-Saç, 2008:83).

Turizm, milyonlarca etkileşimin bir arada kendini gösterdiği, kendine özgü bir tarihi ve dili olan ve çok sayıda insanın katıldığı bir kitle hareketi özelliğini kazanmıştır. Turizm uçak şirketleri, deniz yolları, tren, kiralık araba şirketleri, seyahat acenteleri ile sorunlara çare bulan kişiler, pansiyonlar, restoranlar ve toplantı merkezleri gibi kimi büyük kimi küçük iş kollarından oluşan 41 adet farklı alt sektörle bağlantılıdır (Çimat, Bahar, 2003:18).

Bir hizmet üretimi olan turizmin, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren faktörlerden biri olarak kabul edilmesi, hizmet sektörünü etkilemesini kanıtlamaktadır (Paul V Braden-Louise Wiener 1980; 38).

Ayrıca işsizliğin önüne geçilmesi veya azaltılmasını amaçlayan ekonomi politikaları genellikle emek-yoğun üretim tekniğini benimsediğinden, turizm ayrı bir önem kazanmaktadır. Turizm hareketleri piyasa fonksiyonunu geliştirdiğinden, gelişen turizm ve artan yatırımlar, üçüncü üretim sektörü için itici ve sürükleyici bir fonksiyonu başarmaktadır. Bu şekilde, üçüncü üretim sektöründeki ticaret, sanat ve hizmet işletmelerindeki kalite ve kantite artışı, bu işletmelerin optimum boyutlara ulaşmasını sağlar. Turizmin piyasa fonksiyonunu harekete geçirecek olan üçüncü üretim sektörü üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanabilir (Hasan Olalı-Alp Timur 1988; 160).

-Cari tüketimle ilgili üçüncü üretim sektörünü geliştirmektedir (ekmek, et, manav, bakkaliye gibi).

-Donatım sanatları ile ilgili üçüncü üretim sektörünü geliştirmektedir (elektrikçi, boyacı, demirci, inşaat işçiliği gibi).

-Konforla ilgili üçüncü üretim sektörünü geliştirmektedir (moda evleri, spor malzemesi, parfümeri, gazeteci, çiçekçi, pastane, çay salonu gibi).

-Yardım ve güvenlik hizmetleri ile ilgili üçüncü üretim sektörünü geliştirmektedir (sağlık tesisleri, banka, sigorta, polis gibi).

-Lüks hizmetlerle ilgili üçüncü üretim sektörünü geliştirmektedir (kuyumcu, gece kulüpleri, sauna, rehber, monitörler, antikacılar gibi).

Turizmin sektörler üzerindeki etkisi ülke, bölge ve turizm türüne göre farklılıklar gösterir. Turizm sektöründeki faaliyet hacminin gelişmesi diğer sektörlerin üretim ve gelirlerini etkilediğinden dolayı girdi-çıkı analizleriyle veya daha basit biçimde üç kesim ayırımından hareketle incelenebilir. Girdi-çıkı analizi yapıldığında, turizm sektörünün girdi kullanımını uyardığı kendisiyle birlikte 37 alt sektör bulunmaktadır. En yüksek girdinin sağlandığı sektör, hayvancılık sektörü olup, toptan ve perakende ticaret, karayolu taşımacılığı, tarım, kişisel ve mesleki hizmetler, alkollü içecekler ve şeker sanayi yer almaktadır (Egeli, 1997:132). Ayrıca turistik ürünlerin önemli bir özelliği de; turistik ürün üretildiği yerde tüketilmek zorundadır, bu tür ürünler tüketicinin ayağına gitmez, tüketici bu ürünlerin kullanıldığı yerlere gelir (Gray, 1970:167).

Bir bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, özellikle tarım sektöründe çalışan bölge halkına önemli görevler düşmektedir. Tarım sektöründe, yerli halkın tarımsal ürün talebinin yanı sıra iç ve dış turizmin yarattığı ek talep ve turizm mevsimindeki kısa süreli bölgesel fiyat artışları sektörün toplam hasılasını yükseltecektir. Artan talebi karşılamak için tarım sektöründe çalışan nüfusun daha çok üretim yapması, aynı zamanda daha fazla kaliteli mal ve hizmet sunumu gerçekleştirmesi gerekecektir. Yine yiyecek-içecek işletmelerinin işlenmiş tarım ürünleri ve turfanda meyve sebze talepleri, önemli bir canlanmaya neden olmaktadır. Söz konusu üretim artışı yeni istihdam imkânları anlamına gelecektir. Bunun yanında insanlar sektörde meydana gelen değer artışından faydalanabilmek için tarım arazisini, çiftliğini veya bunun gibi

mekânlarını kendi işletmekte, kiralamakta ya da satmaktadır (Bahar ve Kozak, 2008:169). Bu da bölgesel olarak halkın refahını artırıcı bir etkiye neden olmaktadır.

Turizm sektörü, 1990 senesinde 64 sektörlü yapı içerisinde Türkiye Ekonomisi içerisinde son %25'lik bölümdeyken 1998 yılında 2000 yılı başında, 97 sektörün içerisinde %30'luk bölüme yükselmiş ve bu sektör daha üst düzeylerde yer almıştır. Sektörlerin birbirleriyle olan ilişkileri incelendiği zaman turizm sektöründen 1 birim artışın, Türkiye Ekonomisinin tümüne %1,9 büyüklüğünde bir artış sağladığı görülmektedir. Bu sonuç neticesinde, Türkiye'de turizmden daha fazla bir artış sağlayan daha doğrusu nihai talebinin, 1 birim artışında 1.9'un üzerinde artış sağlayan, ekonomik faaliyet dalı çok az ve sınırlı kapasitededir denebilir. Yine aynı araştırmada, 1990 yılında 64 sektör içinde 46. sırada yer alan turizm sektörünün, 1998 yılı çalışmalarına göre 97 sektör içinde 31. sırada yer aldığını görmekteyiz. Turizm sektörü, bazı sektörlerle göre (örneğin tarıma göre), toplam büyüklüğünün hala küçük olmasına rağmen, çarpan hızı nihai talep üzerindeki artışı yüksek bir sektör olarak görülmektedir. Son 20 yıla bakıldığında Türkiye'de en hızlı büyüyen sektör, turizm sektörü olmuş ve milli gelir içerisindeki payı, 20 yıl içerisinde yaklaşık dört kat atmıştır (<http://library.atilim.edu.tr/kurumsal/pdfs/081224.pdf>).

2008 yılında TÜİK tarafından, 97 sektörü kapsayan bir araştırma yapılmıştır. TÜİK'in 4 yıl arayla yapmış olduğu bu araştırma, 97 farklı ekonomik faaliyet alanının birbiriyle ilişkilerini ölçen bir araştırmadır. Türkiye Ekonomisinin toplam 97 sektörü incelenmiş, turizm sektörü diğer 97 sektörle karşılaştırılmıştır. Turizm sektörünün 97 sektörden 54 tanesiyle input-output alışverişinde olduğu görülmüş ve bunlar incelenmiştir. Yayımlanan bu araştırma sonuçlarına neticesinde, turizm Türkiye Ekonomisine hız kazandıran, gelişmesine önemli katkısı olan ve en yüksek çarpan katsayısına sahip sektördür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA

VE

BÖLGESEL KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE ÖNEMİ

Fazla gelişmemiş yada gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için temel şartlardan biri dış satımın artırılmasıdır. Böyle ülkelerde ekonomik gelişme ve çağdaşlaşma için geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçiş bir zorunluluktur. Fakat böylesine bir değişim büyük miktarda; sermaye, yabancı döviz kazancı veya dış borçlanmayla mümkün olmaktadır. Bu durum endüstriyelleşme için gerekli finansman kaynaklarını yaratmak amacıyla ülkedeki yöneticileri turizm sektörüne yönlentmektedir (İçöz ve Kozak,1998:159).

Bölgesel kalkınma politikaları birçok ülkede başlıca ekonomik politikalar arasında esas inceleme alanı halini almaya başlamıştır.(Armstrong, Taylor 1978;1). Bu bölümde bölge ve bölgesel kalkınma kavramları incelenirken, bölgesel kalkınma politikasının temel ilkeleri, araç ve amaçları ele alınacak, bunun yanında bölgesel kalkınmada turizmin etkilerine ve turizm sektörünün önemine değinilecektir.

3.1. Kalkınma Kavramının Tanımı

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun bir şekilde, farklı dönemlerde farklı içerikler kazandığı gibi aynı dönemde farklı içerikler için de kullanılmıştır. Kavram, bazen kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmıştır, bu durum ise kalkınma olgusunun anlamında bir kargaşaya neden olmuştur (Aktakas, 2006;3).

Ekonomi Literatürüne bakıldığında özellikle ekonomik büyümeyle ekonomik kalkınma sözcükleri sık olarak birbirinin yerine kullanılmaktadır. Fakat birbirlerini tamamlamakla birlikte, taşıdıkları anlam, birbirlerinden farklıdır. Ekonomik büyüme kısaca, ekonomideki üretimde meydana gelen artış ya da kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranıdır, yani daha fazla ürün anlamına gelmektedir. Kalkınmanın tanımına bakacak olursak, sadece daha fazla ürün değil, üretim ve dağıtım kanalları da dahil, ürün çeşitliliğini ifade etmektedir. Bu durumda ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeden çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Bunun sebebi, ekonomik kalkınma hem üretim miktarındaki artışı hem de Sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişimleri ve gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulunduğu durumları içermektedir. Dolayısıyla, ekonomik büyüme daha çok gelişmiş ülkelerde görülmektedir (Çeken, 2008:295).

Kişi başına düşen milli gelirin artmasının yanında genel olarak üretim faktörlerinin etkinliklerinin ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içerisindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınma kavramının kapsamına girmektedir (Bildirir, 2005:7).

3.2. Bölge Kavramı Ve Kalkınmadaki Rolü

Literatüre bakıldığında "bölge" kavramı, tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bölge kavramındaki belirsizliğin nedeni, farklı amaçlara göre değişik bölge kriterlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bir bölgeyi diğer bölgelerden ayıran özellikler bölgenin fiziki, toplumsal ve ekonomik yapısından kaynaklanabilir. Bu nedenle bölgelerin sınıflandırılırken coğrafi, ekonomik, sosyal

ve kamusal amaçlı değişik kriterler kullanılmaktadır. Sonuç olarak yapılan çalışmalar neticesinde coğrafi, siyasal, hukuki, sosyolojik, demografik ve çevresel disiplinlere yer verilmesi kavram kargaşasını fazlasıyla arttırmaktadır(Aktaran:Gündüz, 2006:2).

Keleş ve Erbay, “bölge kavramını, yönetsel manada, bir yönetim kademesi ve bir yerel yönetim birimi olması açısından tanımlanmaktadır”(Keleş ve Erbay, 1999: 6).

Göçer’e göre bölge, “siyasal anlamda bakıldığında, değişik etmenlerden oluşmaktadır. Bu etmenlerin en başında “kimlik” duygusu gelmektedir(Göçer, 2002: 18).

Sinemillioğlu’na göre, “Bölge, il önce tanımlama, analiz, yönetim ve planlama gibi bakış açılarından, coğrafi bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır; literatüre bakıldığında ise, homojen veya fonksiyonel gibi çok çeşitli bölge tanımları yapılmıştır” (Sinemillioğlu, 2009:246).

Bölge sözcüğünün tanımını yaptığı mekan boyutu, kullanılan bağlama (örneğin planlama) göre farklılıklar gösterebildiği gibi (kent, metropol, kırsal alan vb.) ekonomik, sosyal, kültürel vb. açılardan da farklılık gösterebilmektedir.

Avrupa Birliği’nde bölge tanımı, coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan birbirlerine benzer, yakın bütün olan alan parçalardır (Bulut, 2002: 19).

Avrupa Birliği’nde bölgeler işlevlerine ve yapılarına göre planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınır ötesi bölgeler, bağımsız bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler biçiminde çeşitlendirilebilir (Mengi, 2001: 23).

Türkiye’de bölge tanımı ise, daha çok merkezi yönetimin taşra örgütlenmesi çerçevesinde ele alınan, birkaç ilin kümelen dirilmesi ile oluşturulan, ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alanı ifade etmektedir (Parlak ve Özgür, 2002: 256).

Bölge kavramının günümüzde edindiği yer, ne ile anıldığı bakımından önem taşımaktadır ve bugün bölgeden ne anlaşılacağı kalkınması veya göstereceği gelişime göre değişmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomik literatüre girmiş olan bölgesel kalkınma kavramı, endüstrileşme süreci ile önem kazanmış, bununla birlikte iktisadi ve sosyal kalkınma sorunu da mekânsal bir boyut kazanmıştır. Hızlı şekilde sanayileşmenin ekonomik gelişme sürecine giren ülkelerde gelişmeye bağlı olarak bölgelerarası aşırı farklılaşmaların oluşmasındaki dengeleri bozucu etkisiyle de Sosyo-ekonomik sorunlar meydana gelmiştir. Ülkelerin gösterdikleri mücadelelere rağmen, günümüzde halen Sosyo- ekonomik refah düzeyi açısından gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olduğu gibi her ülkenin kendi sınırları içerisinde birbirine kıyasla gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Bölgeler, alt bölgeler, mevcut imkânları ve kaynaklarına göre değişiklikler göstermektedirler(Brasche, 2004:66; DPT, 2000-a).

i. Az Gelişmiş Bölgeler: Zorlukları olan tarımsal, ekonomik bakımdan az gelişmiş ve izole olmuş bölgelerdir.

ii. Gerilemekte Olan Bölgeler: Zorlukları olan büyük kentler ve fazla kalabalık bölgeler bu tip sorunlu bölgeler arasında yer alırlar ve sorunları dünya ekonomik Konjonktüründe büyük bir önem kazanmıştır.

iii. Sorunlu Endüstriyel Bölgeler: En önemli sorunları artan işsizlik oranıdır, işletme/üretim teknolojilerinde eskimişlik, fiziksel çevrede nitelik kaybıdır.

iv. Büyümenin Baskısı Altında Olan Bölgeler: Bu bölgelerin başlıca sorunları, konut, sosyal yapıda eksiklik, ulaşım, çevre kirliliği (hava, su, gürültü vb.) ve tıkanıklıktır.

v. Acil Müdahale Bölgeleri: Afet görmüş bölgeler, terör bölgeleri, büyük ve kapsamlı projelerin etkisi altındaki bölgelere denir (Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi).

vi. Risk Bölgeleri: Doğal risk (deprem, taşkın, erozyon, vb.) bölgeleri ve yapay risk (enerji istasyonları, zararlı kimyasal üretimi vb.) alanlarına denilmektedir.

vii. Hassas Bölgeler: Ekolojik yönden fazla duyarlı alanlar ve havzalar, doğal ve kültürel değerler açısından zengin olan bölgelerdir.

viii. Özel Statülü Bölgeler: Serbest şehir, sınır ticaret bölgeleri gibi yasa ile özel uluslararası statü kazanmış bölgelere denilmektedir.

Ülkeler bölgeleri arasındaki bu farklılıkları yani bir anlamda geri kalmış yörelerini, diğer yörelerinin seviyesine yükseltinceye kadar birtakım tedbirler almak zorundadır. Bu sebeple, bölgelerarası gelişmişlik farkını tamamen gidermek veya en aza indirmek için çok yönlü planların yapılması gerekmektedir. Bu planların en başında; ülke kaynaklarını en verimli biçimde değerlendirerek, ülkenin uzun dönemli refahı ve gelişme stratejilerini uygulamaya yönelik kalkınma planları yer almaktadır. Genel hedefleri belirlenmiş makro düzeydeki ekonomik planlamada, öngörülen gelişme hızını verecek yatırım miktarının, bölgelerarası nasıl dağıtılacağı konusu da büyük önem taşımaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989:13).

Bölgesel planlama; ulusal planlara göre, daha fazla bölgesel önemlilik arz eden sorun ve ayrıntılara daha fazla yer veren çalışmalardır. Bölgesel planların, makro planların hesaba katmadığı yerel “teknolojik düzeyi” kapsadığı ve yerel “yatırım etkisi” dinamiğinden yararlanarak ortak bir sinerji meydana getirdiği bilinmektedir. Bu özelliği ile de ulusal planlarla tamamlayıcı bir özellik görevi görmektedir, fakat planlamanın neye göre yapılması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Söz konusu olan ekonomik gelişme olduğunda, o ülkenin bölgeleri arasında dengeli bir dağılım sağlayacak politikaların izlenebilmesi için gerekli bölgeleri iyi tanımak ve bu bölgeleri iyi tanımlamak gerekmektedir. Mevcut durumun saptanması açısından “homojen bölge, fonksiyonel ilişkiler yönünden “polarize bölge” ve bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesi yönünden “plan bölgeler” i ayrıntılı olarak incelemek aydınlatıcı olacaktır (Dinler, 1998:86-101; DPT, 2000-b; MGK, 1993:17-20, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004).

a. Homojen Bölge

Homojen bölge, bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması politikasına başlanırken kullanılan bir bölgesel ayırım tipidir. Homojen bölge, seçilen bir yada birçok kritere göre, aynı düzeyde olan ve birbirini takip eden kesimlerin teşkil ettiği bir bütündür. Burada düzey dediğimizde gelişmişlik seviyesi, birbirini takip etmek kavramından da komşu olmak anlaşılmalıdır. Yani, aynı gelişmişlik düzeyine sahip olan komşu iller, gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölge oluştururlar. Mevcut bölgelerin değerlendirilmesinde, iktisadi faaliyetin şekli, coğrafi durumu, gelir seviyesi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri gibi kriterler ele alınmaktadır(Aktakas,2006;10)

b. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Ekonomik gelişme, bir ülkenin her yerinde aynı anda ve aynı hızla başlamaz. Bunun sonucu olarak gelişmenin çok yönlü ve çeşitli sebeplerle belirli bölgelerde yoğunlaşması diğer bölgeleri ekonomik bakımdan dezavantajlı hale getirebilmektedir. Bu noktada kutuplaşmalar meydana gelebilmektedir. Bölgesel gelişme politikaları uygulanırken bir bölgenin başka bölgelerle ilişkilerinin yoğunluğunun dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü ülkedeki mevcut tüm yerleşim merkezleri karşılıklı ilişki içerisinde. Küçük merkezler ticari açıdan daha büyük yerleşme merkezlerine bağlıdır. Örnek vermek gerekirse, kasabalar kentlerin, büyük kentler de metropollerin etkisi altındadır. Bir yerleşim merkezi, kendinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşim merkezini etkisi altına alıyorsa, söz konusu merkez bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Kutuplaşmış bölge kavramı burada daha net anlaşılmaktadır.

Polarize bölge, çeşitli kısımları birbirlerini tamamlayan ve kendi aralarında hakim kutup ve kutuplarla, homojen bölgenin aksine, heterojen bir bölge olarak ve bir kutup ile bu kutbun etkisi altındaki yerleşim merkezleri arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddetini gösteren dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutuplaşmış bölgelerin bir bölgenin diğerlerini etkisi altına alabilme özelliği, köyden metropole uzanan hiyerarşik yapısı da başka özellikleri arasındadır. Bir yerleşim merkezi ne kadar genişse, yani ne kadar çok yerleşme merkezini etkisi altına alıyorsa, o kadar büyük bir polarize bölge oluşturur. (Aktakas,2006;10)

c. Plan Bölge

Belirli bir amaç doğrultusunda hazırlanan planların uygulanmasında belirlenen ve plan süresince var olan bölgedir. Belirlenip sınırlanması, diğer plan bölgelere bağımlı olmak zorunda değildir. Bölgelerarası eşitsizlik konusunun gelişmesinde ve çözülebmesinde tüm bölgelerin farklı etkileri ve açımları vardır (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004; <http://www.rri.wvu.edu>).

Plan bölgelerin belirlenmesi, ülkede uygulanan bölgesel planlama anlayışına göre farklılık arz etmektedir. İki tip plan bölge mevcuttur(Aktakas,2006;11):

a) Birinci tip plan bölge ayrımı, tüm ülkenin planlama bölgelerine ayrılmasını ifade etmektedir. Ülkedeki tüm yerleşim bölgelerini kapsayan ayrıntılı çalışmaların yapılması gerekmektedir ve homojen ya da polarize bölge ayrımı bize bu noktada yardımcı olabileceği gibi bu ikisinden farklı bir bölgesel ayırım da yapılabilir. Plan bölge alanları mümkün olduğu kadarıyla, çeşitli teknik hizmetlerin gerektireceği alan ölçülerine uygun düşecek şekilde ve genişlikte olmalıdır ve yalnızca hizmetlere değil, aynı zamanda (devlet gelirlerinin toplanması, güvenlik ve düzenin muhafazası, seçim işleri gibi) merkezi idarenin bu ortak bölgelerde yürütmek isteyeceği diğer faaliyetlere de uygun olarak düzenlenmelidir.

b) İkinci tip bölge ise, ulusal kalkınma planı uygulamayan ülkelerde karşılaşılan bölgesel sorunları aşmak için sorunların ortaya çıktığı illerin gruplaştırılmasıyla saptanan plan bölgeleridir. Bu yaklaşımda, bütün ülkenin bölgelere ayrılması söz konusu değildir. Sadece sorunların karşılaşıldığı bölgeler, plan bölge olarak saptanmakta ve bu sorunları çözümlenebilecek şekilde bölgesel planlama uygulanmaktadır. İtalya, İngiltere, Almanya ve Türkiye gibi ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkede ikinci tip plan bölgelerin saptanmasında karşılaşılan bölgesel sorunlar, kalkınmanın önündeki en büyük engelleri de gözler önüne çıkarmaktadır. Bu sorunlardan başında; geri kalmış bölgenin sorunlarının

hafifletilmesi, işsizliğin azaltılması, toplu tarımsal göçün önlenmesi, hızlı sanayileşen yörelerin sorunlarının çözüme kavuşturulması ve zengin yer altı kaynaklarının harekete geçirilmesidir. Plan bölge saptamanın önemi, kalkınma adına atılan adımlar için bu şekilde bir defa daha ortaya konulmaktadır.

Bütün bölge tanımlamalarında, bunlara duyulan gereksinimde bir kez daha gösteriyor ki, bölgesel dengesizlik gerçeği diye bir şey var ve bunun sebepleri araştırılarak, çözüm üretilerek, devamı gelecek bir ilerleme kaydedilmelidir.

3.3. Bölgesel Kalkınmanın Doğuşu ve Bölgesel Kalkınma Politikası

Ekonomik büyüme ve kalkınma teorileri, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda hızlı bir gelişme göstermiş ve giderek ekonomi literatürü içindeki yerini almıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınma sorunlarının bundan yaklaşık olarak iki yüz yıl önce de Adam Smith'le birlikte araştırılmaya başlandığı ve o dönemden bugüne kadar çeşitli bilim adamları tarafından kalkınma sorununa çözüm arandığı bilinmektedir. 1930'da ki dünya krizinden sonra, özellikle de 1950'li yıllardan başlayarak kalkınma ekonomisinin güncellik kazanması, bölgesel politikalar ve bölge kavramının yükselen bir değer olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Ulusal kalkınma stratejilerinde benimsenen sektörel ve gelir dağılımında denge kavramlarının yanına bölgeler arası denge kavramı eklenmiş ve ulusal kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak sunulmuştur (Bahar, 2007:3).

3.3.1. Bölgelerarası Dengesizlikler ve Nedenleri

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üstündeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de gerçek anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyoekonomik faktörlerin coğrafya üstünde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farkının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıkların giderilmesi için yapılan çalışmalar ve yürütülen politikalar bölgesel kalkınmanın doğuşunu hazırlamıştır (Poroy, 2004:9).

Bölgesel dengesizliği, bir ülkenin farklı bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak nitelendirirsek, bu durumun günümüz dünyasını yansıttığını da açıkça görebiliriz. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmakla birlikte ülkelerin kaynak dağılımında dengenin sağlanamaması ve bireylerin kişisel yarar sağlayacakları ile topluma fayda getirmesi gerekenler arasında farklılıklar oluşmasına neden olan bölgesel dengesizlik olgusu ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar meydana getirmektedir.

Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanında kalkınma hızını düşürücü bir etken olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde, üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı gibi sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır (Göktürk, 2006:24).

Genel olarak bakıldığında gelir düzeyindeki bu farklılıklar çok sayıda değişik faktörden kaynaklanmaktadır (Brasche, 2001:14-15) :

- Bazı bölgeler doğal kaynaklar, uygun yerleşim, iyi iklim koşulları gibi ekonomik gelişmeyi destekleyen unsurlara sahiptir, diğer bölgeler ise bu potansiyelden yoksundurlar.

- Yetenekli yerel işgücü ve zengin bir tüketici tabanına dayanarak tarihsel süreç içerisinde gelişmiş sanayi yapılanmaları da bir bölgenin ekonomik olarak başarılı olmasını açıklayabilmektedir. Diğer yandan bu tarihi yapılanmalar, yapısal değişim ve küreselleşmenin etkisi ile düşüşe geçerek bölgenin eski sanayinin sorunlu bir alanına dönüşmesine de neden olabilmektedir.

- Büyük bir tüketici tabanı, kuvvetli altyapı, çeşitli alanlarda uzmanlaşmış işgücü piyasası, ulaştırma ve iletişim altyapısı, sanayinin ihtiyaçları için çalışan araştırma enstitüleri gibi unsurlar gelişmeye destek veren ekonomik güçleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum bir yığılma sürecini başlatmaktadır. Şöyle ki; büyük bir şehir veya yoğun nüfuslu bir alan, işletmeler ve çalışanlar açısından cazip bir alan oluşturursa burada “birikimli nedensellik” süreci başlamakta ve ekonomik faaliyetler bu merkezde yoğunlaşırken, çevre olarak belirtilen bölgelerde ise iş ve nüfus kaybı süreci başlamaktadır. Bu gibi durumlara “yığılma etkisi” adı verilmektedir. Bu sürece, İngiltere’deki büyük Londra (Greater London), Fransa’daki büyük Paris (Ile de France) ve Almanya’da Berlin’in etrafındaki “şişkin kısım” (potbelly) örnek olarak gösterilebilir. Gelir düzeyindeki mevcut farklılıkların yanında bölgeler arasındaki farklılıkların nedenlerini de inceleyecek olursak karşımıza üç önemli neden çıkacaktır (Şen, 2004:7) :

i. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik:

Bölgesel kalkınmayı harekete geçiren tabii ve coğrafi faktörler arasında bölgenin konumu, iklim özellikleri, yeraltı ve yerüstü doğal kaynakları, tarıma elverişlilik gibi faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin özelliklerine uygun tekniklerin uygulandığı bölgede gelişme başlamakta, gelişme merkezi olan bölge, kalkınma sürecine girdiğinden dolayı pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin de etkisiyle diğer bölgelere kıyasla daha fazla gelişmektedir. Kalkınmayı ve sanayileşmeyi olumlu yada olumsuz yönde etkileyen tabii ve coğrafi faktörler yeryüzünde farklı dağıldığı için, aynı dağılsa bile her bölge aynı rasyonellikte bu faktörleri kullanmadığı için bölgeler farklı farklı gelişme seviyelerine sahip olmaktadır.

ii. Ekonomik Dengesizlik:

Aynı üretim faktörlerinin eşit olmayan dağılımları ya da aynı üretim faktörlerinin farklı bölgelerde ki verimliliklerinin değişken olması, işletmelerin kuruluş yeri seçimlerini etkilemektedir. Yatırımlarını kendilerine maksimum kar ve minimum maliyet sağlayacak bölgelerde yoğunlaştırdıkları için, bu amaçları sağlayabilen bölgeler diğer bölgelere kıyasla gelişmekte ve bu şekilde bölgelerarası dengesizlikler ortaya çıkmaktadır.

iii. Sosyal Dengesizlik:

Sanayi hareketlerinin yoğun olduğu gelişme merkezlerinde gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğu için bu bölgelerde eğitim, sağlık, alt yapı gibi genel sosyal sermaye, diğer gelişmemiş bölgelere kıyasla olumlu yönde önemli bir farklılık göstermektedir. Bunun bir sonucu olarak, genel sosyal sermayeye dayalı yatırımların fonksiyonu olan sosyal hizmetlerden yararlanabilmek amacıyla, diğer farklı bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru göçler gerçekleşmekte, bu da sosyal dengesizliklere neden olmaktadır.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi hem sosyal boyutu, hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteği ve kamu ağırlıklı düzenlemeleri yani genellikle alt yapıya dayanan faaliyetleri içermektedir. Ekonomik boyutuyla bakıldığında ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını içermektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989:1). Bu durumda bölgesel kalkınma her yönüyle geri kalmış bir ülkenin kalkınması sorunlarıyla aynı şekilde benzerlik göstermektedir.

Mevcut dengesizlikler ve sorunlar bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşturulması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bütün bunları yaparken belirli ilkelere sahip olmak ve bu ilkeler doğrultusunda oluşturulacak bölgesel kalkınma politikalarının amaç ve araçlarının da mevcut ilkelere paralel olması gerekmektedir. Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma aşamasında sahip olunması gereken ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz (Dağ, 2000:42):

i. Toplumsal Uyum, Bütünleşme ve Ortak Ağ Sistemi: Ülke kaynakları, bölgelerarası gelişme farkını gidermek amacıyla yönlendirilirken, ülkesel ve toplumsal uyumun ve bütünleşmenin esas alınması,

ii. Tutunma ve Kalıcılık: Yerel potansiyelin ve kaynakların gelişmesine süreklilik kazandırmak açısından gerekli toplumsal birliğin sağlanması, sosyal ortamın güvenli olması,

iii. Mevcut Yapıdan Başlamak: Beklenen sosyo-ekonomik dönüşüm açısından yerel potansiyelin ve kaynakların harekete geçirilmesi ve geliştirilmesi,

iv. İşbirliğinde Ademi-merkezileşme: Sorunların gerçekçi tanımı, beklentilerin tatmini karar süreçlerinde işbirliğinin sağlanması,

v. Erişilebilirlik: Fırsatlara ve gelişebilir yerel potansiyele ulaşılabilirliğin sağlanması.

vi. Dayanımcı Fon Yönetimi: Yararlanacakların ödemesine yönelik olarak bir fon yönetimi anlayışının egemen olmasıdır.

3.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaç ve Araçları

Uluslararası ekonomik sistemin temelinde belirtilen az gelişmiş, gelişmiş ülke farklılığı hem ulusal hem de yerel bazda değerlendirildiğinde bölgeler arasında da gelişmiş, geri kalmış ayrımını ön plana çıkarmaktadır. Her bir bölgenin coğrafi konumu, doğal zenginlikleri arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında bir yere kadar bölgeler arasındaki farklılıklar anlaşılabilirse de artan eşitsizlik, ya da iyileştirme çabalarına karşın sürdürülebilir bir gelişme kaydedilememesi bölgesel kalkınmanın dengeli, planlı ve kalıcı olması ihtiyacını meydana getirmiştir. Ortaya konacak amaçlar ve bu amaca giden yolda kullanılacak sağlam araçlar başarı getirmesi beklenen bir politikanın olmazsa olmazlarıdır (Aktakas, 2006:15).

3.3.2.1 Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasında bir amaç belirleme ihtiyacının gerekliliklerine daha önce de belirttiğimiz gibi bölgeler arasındaki dengesizliklerin kalkınma için bir engel oluşturma durumu ve tek boyutlu değil de ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta psikolojik anlamda birçok sorunun da bu genel sorunun bir parçası olması üç temel amacın ortaya çıkışını açıklamaktadır (Erkan, 1987:4) :

3.3.2.1.1Büyüme Amacı

Genel ekonominin daha hızlı bir şekilde büyüebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşulların oluşturulmasını ifade etmektedir. Büyüme hızları gelişmiş bölgelere kıyasla geride kalmış bölgelerin büyüme ve kalkınma hızlarını artırıcı yönde önlemlerin alınmasına yönelik olarak; özel yatırımların ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu sayesinde, üretim faktörlerinin en uygun dağılımı amaçlanmaktadır.

3.3.2.1.2İstikrar Amacı

İstihdam ve gelir ile ilgili sorunların giderilmesi ve bu konulardaki çözümün istikrarlı olabilmesi için; bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak değişiminin önüne geçilmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı açısından gerekli politika uyumunun sağlanması neticesinde bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli dağılmasına çalışılmaktadır.

3.3.2.1.3Dengeleme ve Eşitleme Amacı

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit şekilde dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde bölgeler arasındaki gelir ve refah seviyeleri dengelenerek, bölgelerin sağlıklı çalışma ve yaşama koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin minimizasyonu sağlanmaktadır. Bölgelerin mümkün olduğu kadar eşit şekilde altyapı seviyesine kavuşturulması, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir seviyeye getirilmesi, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin oluşturulması da bölgesel kalkınma politikalarının amaçları içerisinde bulunmaktadır.

3.3.2.2Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmanın ilk koşulu, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu gerçekleştiğinde, bir taraftan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları azalacak, öte yandan gelişmiş bölgelere olan, başta işgücü olmak üzere, her türlü kaynak göçünün hızı azalacağından dolayı, aşırı kalabalık bölgelerin daha da kalabalıklaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu yüzden, sıra bölgesel kalkınma politikasının araçlarına geldiğinde öncelikle geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan söz edilmelidir (DPT, 2000-a).

Bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik temelde dört tane araçtan söz edilebilir. Bu araçlar; ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle belirli yörelere yönelmesini sağlamak, bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, yönetsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması, metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılmasıdır (Dinler, 1998:283).

Teşvik tedbirleri ile mali ve vergisel avantajlar (gelişme ve teşvik fonları, faizsiz ya da düşük faizli krediler, devlet garanti ve iştirakleri, gümrük muafiyetleri, katma değer vergisi iadesi gibi) kast edilirken, devlet yatırımları anlamında üretken kamu yatırımları ve altyapı yatırımlarına işaret edilmektedir. Geri kalmış bir bölgenin canlandırılması için, devletin bölgeye bizzat üretici olarak gitmesi günümüzün piyasa ekonomisi uygulayan liberal ekonomilerinde gözlemlenmektedir. Bu ekonomilerdeki uygulamalarda devletin faaliyete geçirdiği endüstri dalını karlı

konuma getirdikten sonra, genel olarak özel sektöre devrettiği görülmektedir. Genellikle ekonomik verimlilikten fedakarlık isteyen üretken kamu yatırımlarının ekonomik ve sosyal yönlerinin iyi bir şekilde dengelenmesi gerekmektedir. İster üretken isterse altyapı yatırımları konusunda olsun devletin mevcut politikalarının yönlendirici gücü hiçbir şekilde yadsınmaz. Kamu politikalarının, teşvikleri de içermesiyle birlikte aynı gayeye hizmet eden araçların ortak şekilde kullanımı bölgesel genişlemedeki başarının etki alanını genişletebilecektir. Mevcut devlet politikaları, yüksek beceri birikimine sahip insan kaynaklarının yetiştirilmesi, araştırma geliştirme ve iş hayatına yönelik diğer altyapıların kalitesi, etkin iletişim ve ulaştırma imkânları sağlamanın yanında, şirketlerin kuruluşuna ve işleyişine ilişkin basit ve öngörülebilir düzenlemeler, vergi yükümlülüğünde kolaylıklar ve diğer etkin teşvik mekanizmaları ile belirli bölgeleri yatırımcı açısından daha çekici bir hale getirebilme gücüne sahiptir (Aydemir, 2002:30).

Metropolitan bölgelerin gelişmesinin kısıtlanması ile anlatılmak istenen, bu tarz büyük yerleşim birimlerinin bulunduğu bölgelerdeki kalabalığın önüne geçilmesi gerektiğidir. Bu gibi bölgelere olan göçün önüne geçilebilmesi ve kapasitesini aşmış bu yerlerdeki hizmet yetersizliğinin önüne geçilebilmenin bazı yolları vardır. Bunlar; nüfusun kırsalda tutulması, büyük kentlere giriş yapılırken vize veya kişi başı vergisi uygulaması, metropolitan bölgedeki faaliyetlerin bir kısmının geri bölgelere transferi ve büyük kentlerin nüfusunun, uydu kent ve yeni kentler oluşturularak dağıtılmasıdır (Dinler, 1998:305).

Bölgesel dengesizliğin oluşturduğu farklılıkları gidermeye yönelik belirli bir durum için devreye girmekte olduğunu gördüğümüz ve bu amaca yönelik olarak yukarıda sıralanan araçları da kapsadığını gördüğümüz İşletimsel Bölgesel Kalkınma Programlarıysa, sadece bir dizi mevcut araçlar temelinde makul bir biçimde tasarlanabilmekte ve uygulanabilmektedir. Bunun gibi araçların teknik (normatif) ya da finansal karakteri olabilir ve bunların mutlaka yeterli bir enformasyon temeline (katılımcı öğeleri de içine alabilen) bel bağlamaları gerekmektedir. Teknik (normatif) araçlar özellikle, ama tek başlarına değil, bölgesel kalkınma planı ve programlarıyla ilgili kararlar ve ayrıntılı incelemeler açısından, hazırlık süreci sonuçlarının sınıflandırılması ve prosedürleri ile ilgilidir. Finansal araçlar, düşünülmesi gereken olası finansal desteğin, özellikle teknik yardımın kategorileri ve karar mekanizmaları ile ilgilidir (Treuner, 2000:32-33).

Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında bir araç işlevi görmekte olan yönetimsel örgütleri temelde önce yerel anlamda bir kalkınmayı öngörmesi, yerelle merkezi bir araya getirmesi bakımından daha detaylı incelemek gerekmektedir. Bölgesel politikaların uygulanması sırasında, mevcut yönetimsel örgütün bu politikanın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi genellikle kolay değildir. Artık yaşadığımız günümüz dünyasının, hatta küreselleşmenin de bir gereği olarak bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasında yönetimde bölgesel örgütlenmeye gitmek ve gerek duyulduğunda yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetimi gerçekleştirmek gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler yoğunlaştıkça, bölgeler arasındaki bağlar kopmaya başladıkça temeldeki problemler de gün ışığına çıkmaktadır, yerel problemler artık kendini göstermiştir. Yereldeki problemlerin bölgesel olarak ele alınması zorunluluğu doğmuş, hatta uluslararası hale gelen bu sorunların çözümü yine uluslararası işbirliğini gerektirmiştir (Aktan ve Şen, 1999:17).

Bölgesel kalkınma politikasında önceliğin bölgeler olduğu düşünüldüğünde yani bir plan bölgenin oluşturulacağı göz önünde bulundurulduğunda mevcut

yönetimsel yapının da bu oluşuma uygun olarak örgütlenmesi, bunun yanında, bölgesel yönetim kademelerine yerinden yönetim yetkilerinin verilmesi, halkın yönetime katılmasının gerçekleştirilmesi ve yönetim kademelerinin yaptıkları faaliyetlerin koordine edilmesi gerekmektedir. Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için geleneksel yönetimin dışında, bölge düzeyinde yeni bir yönetim yapısının oluşturulması, bunun yanında da bu yeni yönetim birimlerine merkezi yetkilerin bir kısmının devredilmesi gerekmektedir. Bir ülkede kamu yönetiminin örgütlenmesi konusunda iki zorunluluk göz önünde tutulmaktadır. Bunlardan birincisi, ülkede idari faaliyetlerin yürütülmesinde asgari bir homojenlik ve birlik sağlanması; ikincisi ise, ülkenin değişik coğrafya alanlarının farklılıklarının yönetime yansması; yönetimin yönetilenlerin çeşitliliğine uyarlanmasıdır. Birlik ve homojenlik şartına “merkezden yönetim”, çeşitlilik istemine de “yerinden yönetim” yöntemi cevap vermektedir. Yerinden yönetim kavramı, merkezi iktidardan ve onun organlarından bağımsız olarak, kendi organları, bağımsız kişiliği, personeli olan ve belirli bir yerel bölgede yaşayanları ilgilendiren hizmetleri yerine getiren, organları seçimle iş başına gelen, ülkenin yönetsel bütünlüğü içinde yer alan özerk demokratik kurumları tanımlamaktadır. Yerinden yönetim çoğu kez yetki genişliği ile karıştırılsa bile bu iki kavram ve ayrıca yetki terki birbirinden bağımsız, yetki devrinin organları durumundadırlar. Yetki genişliği, merkezden yönetimin bazı olumsuzluklarını giderebilmek için, merkez tarafından taşradaki görevlilerine bir takım yetkilerin devredilmesini içermektedir (Köse, 2004:4-5).

3.3.2.2.1. Bölgesel Planlama

Yukarıda sıralanan araçların dışında, ancak önemli olması bakımından kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken ve bir araç niteliği taşıyan bir kavram daha vardır ki, o da “Bölge Planlama” aracıdır. Bölge planlama aslına bakıldığında diğer yöntemleri kapsar görünümüyle, temel bir yapı taşı niteliğindedir. Planlamanın esas amacı; sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek biçimde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir (MGK, 1993:38) .

Hem ulusal kalkınmayı planla gerçekleştirmeye çalışan, hem de bölgeler ölçüsünde planlı çalışmalar yapan ülkelerde her iki düzeydeki planlı çalışmalar arasında bir uyum ve eşgüdüm oluşturulması gerekmektedir. Ulusal planlama eylemleri ile birlikte üretim birimleri düzeyindeki etkinlikler arasında uyum sağlayabilmek için, bölge planlarının, merkez ve küçük yerleşme birimleri ile uyum içinde olması gerekmektedir. Bu eşgüdüm, iki şekilde sağlanabilecektir: Bunlardan birincisi, ulusal kalkınma planlarını bölge planlarına bölmektir.

Bu şekilde makro düzeyde hazırlanan sektör araştırmalarına dayanan ulusal planda bulunan kaynaklar bölgelere dağıtılmış olur. İkinci yaklaşım ise, bölge planlarının birleştirilmesinden bir ulusal kalkınma planının elde edilmesidir. Ulusal kalkınma planları daha çok ekonomik, kent imar planları ise, fiziksel nitelik taşıyıcılar da, bölge planları, bunların her ikisine de ağırlık vermek durumundadır. Bölge planları, ulusal kalkınma planlarında olduğu gibi sadece yatırımlarla değil, bu yatırımların kuruluş yeriyle de ilgilenmekte; öte taraftan, imar planlarından farklı olarak ekonomik kaynakları da hesaba katmaktadırlar. Bölgeler, başka bölgelerle olan para, mal, hizmet ve nüfus alışverişleri gibi yönleriyle kapalı sistem olmaktan çıkmaktadırlar ve bölgeleri, bu tür özellikleri planlama konusunda daha tedbirli davranmaya itmektir. Bölge planlaması konusunda önemle ele alınan bu konularda sektörler arası karşılaştırmalar bölgeler için yapıldıktan sonra, yatırım kararına varılmaktadır. Kent imar planlarının fiziki yapıyla ilgilendiği düşünülürse, bölge

Alt yapı yatırımları diğer yatırımlardan oldukça farklıdır. Her şeyden önce verimlilik miktarını ölçmek oldukça zordur. Çok uzun vadede verimli olabilen bu yatırımları üretken sektör yatırımlarından ayıran en ayırt edici özellik budur. Özel sektör, kısa dönemde verimli olan yatırımları tercih ettiği için, gelişmiş bölgelerde bile alt yapı yatırımları, kar amacı olmadan, sosyal amaçlarla devlet tarafından yapılmalıdır. Aynı zamanda bu gibi yatırımların ekonomik israfı önlemek, etkinliği artırmak amacıyla yine devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle hane halkı ve firmalara yarar sağlayan kamu harcamalarının verimliliği hakkında son yıllarda yapılan çalışmaların ulusal düzeyden daha çok bölgesel düzeyde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi, günümüzde birçok alt yapı yatırımlarının yerel yönetimler tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu durum da kamu harcamalarının planlanması ve yürütülmesinde yerel yönetimlere çok önemli bir görev yüklemektedir. Bölgesel altyapı yatırımları, genelde yüksek düzeyde eğitim ve öğretimle, bölgesel ulaşımına ilişkin giderlerden meydana gelmektedir. Üniversite, çeşitli enstitüler, araştırma ve denemeye ilişkin merkez ve istasyonlarla kanallar, otoyollar, demiryolu, havayolu köprüsü gibi bölgesel ulaşım ile ilgili yatırımları örnek olarak sıralayabiliriz (Dinler, 2008:292).

3.3.2.2.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri

Devletin bölgesel politikalara ilişkin amaçlarına ulaşabilmek amacıyla özel sektörün az gelişmiş bölgelere yatırım yapmalarını sağlayacak çeşitli mali ve vergisel teşvik önlemleri aldığı görülmektedir. Bu önlemler, yatırımların maliyetini düşürmeye veya kar oranını artırmaya yönelik olmakla birlikte, geri kalmış bölgelerin canlandırılması, ülkede ekonomik gelişmeyi sağlamak ve sanayi sektörünün gelişimini gerçekleştirmek amacıyla yapılmaktadır. Ekonomik literatürde “teşvik” kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin, diğer faaliyetlere oranla daha fazla ve hızlı gelişimini sağlamak için, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen, maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak teşvikler tarım ve imalat sanayi ile ilgili faaliyetlere verilmekteyken, hizmetler sektörünün bu teşviklerden daha az pay aldığı gözlemlenmektedir. Genel anlamda ülke düzeyinde uygulanan sektörel bazdaki teşviklerin de bölgesel teşviklere dönüştüğü, özellikle Avrupa'nın teşviklerin tamamıyla bölgeselleştirilmesi konusunda büyük bir çaba gösterdiği görülmektedir (DPT, 2000:32).

Hükümetler tarafından kullanılacak teşviklerin sınıflandırılması şu şekilde yapılabilir (İldırar, 2004:38);

-Hibe Yardımlar ve Nakit Teşvikler;Hibe yardımlardaki yatırım finansmanı bütünüyle ve ya kısmen devlet tarafından üstlenilmektedir. Nakit yardımlar içerisindeki hibe yardımlar ve ticari faize yakın kredi uygulamaları iki farklı uçta yer almaktadır. Hibe yardımlarında yatırımın getirdiği riski devlet üstlenirken, nakit teşviklerinde ise bu riski yatırımcının kendisi üstlenmektedir.

-Vergisel Teşvikler; Yatırımların artırılması, işsizliğin düşürülmesi ve bazı sektörlerin veya ekonomik faaliyetlere destek verilmesi gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Vergisel teşvikler, yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, KDV desteği, vergi, resim ve harç istisnası şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kamu ihalelerinde öncelik, özel ihraç fonu, hızlandırılmış amortisman, döviz tahsislerinde öncelik, katlı kambiyo kuru diğer teşvik ve düzenlemeler olarak sıralanabilir.

3.3.2.2.4. İş-Teknoloji Merkezleri

İş merkezleri; kamu, özel sektör ve üniversitelerin bir araya gelerek girişimcilerin yenilik oluşturmalarını sağlanması amacıyla gerekli alt yapı ve hizmetlerin sağlandığı merkezlerdir. Teknoloji merkezleri ise genel anlamda, şirketlere yönelik teknolojilerde uzmanlaşmış organizasyonlardır. Bu gibi merkezlerde verilen hizmetler bölgesel teknolojiyi desteklemeye yönelik uygulamalı araştırma, test etme, uygunluk sertifikası, ölçüleme, bilgi, teknolojik tasfiye ve çalıştırma gibi faaliyetler içermektedir. (Şeker,2011:62)

3.3.2.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapı içerisinde, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyal ve ekonomik imkânlarını geliştirmek amacıyla, 1930'lu yıllarda kurulmuştur. Dünyada "kalkınma ajansı" olarak adlandırılan yaklaşık olarak 20.000 kuruluş vardır. Bu kuruluşların hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri büyük farklılıklar göstermekte ve bu durum genel geçer bir "kalkınma ajansı" modeli tanımlaması oldukça zor bir hale getirmektedir. Bununla birlikte, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına uygun şekilde, kalkınma ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde oldukça değişiklik göstermiştir. Fakat genel anlamda kalkınma ajansı kavramının 1980'lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle beraber 1990'lı yıllarda yaygınlaşan yönetim anlayışının bir ürünü olduğu söylenebilir. Buna göre bölgesel kalkınma ajansları, yeni nesil kalkınma anlayışının örgütsel bir biçimi olarak tanımlanabilir (Özen, 2005:2).

Gelişmenin kaynakları bölgenin kendi içindeki kaynaklarında bulunmaktadır. Kendi insanı, kendi kurumları, kendi nüfusundaki girişimcilik ve yenilik ruhu gibi kaynaklar buna örnek gösterilebilir. Bu bakış açısı her yerel ekonominin potansiyel üstünlüklerini iyi hesaplamasını olası kılarak bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin göz önünde bulundurmasına yardımcı olabilir (<http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa00pdf-ersa/pdf/31.pdf>).

Birçok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanan bölgesel kalkınma ajanslarını, genel bir tanım adı altında toplamak oldukça güçtür. Yapılan bir çok tanımdan birine göre bölgesel kalkınma ajansları; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler arasında işbirliği oluşturarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal hükümlere dayanarak kurulan yapılardır (Koçberber, 2006:37), bölgesel anlamda ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek gibi amaçlarla oluşturulmuşlardır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) tarafından yapılan tanımlamaya bakıldığında bölgesel kalkınma ajanslarının görevi, sektörel ve genel kalkınma sorunlarını belirlemek, bunların sorunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri tespit ederek bu çözümleri geliştiren projeleri desteklemektir (Kayasü vd, 2003:7).

DPT ise bölgesel kalkınma ajansını; merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak için kurulmuş, kamu ve özel sektör tarafından finanse edilen kuruluşlar olarak tanımlamaktadır (<http://www.planlama.org/new/bolgeselkalkinma-ajanslari/bka-larin-tanimi-amaclari-gorev-ve-yapisal-ozellikleri.html>).

Bölgesel kalkınma ajanslarının temel görevi bölgeye yabancı kaynaklı yatırımları çekmek olsa da, bunun yanında ve belki de bundan daha yoğun şekilde, kuruldukları bölgede var olan içsel potansiyeli meydana çıkarmak ve bu potansiyeli geliştirmektir. Aynı zamanda bölgedeki üniversiteler ve diğer eğitim kurumları ile yakın ilişkiler geliştirilmesi ve ortak projeler geliştirilmesi de bölgesel kalkınma ajanslarının görevleri arasındadır.

Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için üniversitelerle yapılacak işbirlikleri sonucunda bölgenin gelecekteki ekonomik, sosyal ve teknolojik yapısına yön verecek araştırmaların yanında bölgenin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkaracak, fırsat ve tehditlerin anlaşılmasına olanak sağlayacak analizlerin yapılması son derecede önemli unsurlar olacaktır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları örneğinde olduğu gibi, mümkün olduğunca birçok kurumun gönüllü olarak katıldığı yerel stratejik işletme ve planlama sürecini meydana getirmeyi amaçlamaktadır (Aslan, 2005: 287-288).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmektedir, devlet tarafından ilk başta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi söz konusudur. Ayrıca Ajanslar, sanayileşme anlamında desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına uygun proje sunarak kredi almaktadır (Berber, Çelepçi, 2005:149-150).

Bölgesel kalkınma ajanlarının temel işlevlerini kısaca özetlemek gerekirse (Tutar, Demiral, 2007:68);

- Yatırımları teşvik etmek amacıyla, esnek ve rekabetçi bölgesel politikalar geliştirmek,
- Yenilikçiliği, teknolojik değişim ve gelişimi ve kalkınma araştırması sürecini desteklemek,
- Bilgi bankaları oluşturarak bölgeyi yakından izlemek,
- Altyapı, yol, su ve enerji faaliyetlerini gözlemlemek,
- Bilgi temini, yönetim, mali kaynak, altyapı ve üstyapı gibi bütün hizmetleri sağlamak,
- KOBİ'ler için finansal kaynaklar oluşturmak,
- Ulusal veya uluslararası kredi kuruluşları ve bankalarla işbirliği sağlamak,
- Yeni buluşların ve teknolojilerin tanıtılmasını sağlamak olarak sıralanabilir.

Bu işlevleri yerine getiren bölgesel kalkınma ajanslarının etkilerinin o bölge ile sınırlı kalmayacağı ve ülke genelinde makroekonomik etkilerinin olacağı mutlaklıdır. Çünkü bölgesel kalkınma politikaları, topyekûn bir biçimde ülkenin kalkınması için kullanılmaktadır. Dünyadaki ilk olarak bölgesel kalkınma ajansı, 1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Büyük Depresyon sonrası, Amerika Birleşik Devletlerinde başkan F. D. Roosevelt tarafından yeni ekonomik atılım hamlesi başlatılmış, Yeni Düzen'in (New Deal), bir parçası olarak, Tennessee vadisinde aşırı tarım sonucu değer kaybına uğramış arazide farklı girişimleri desteklemek için kurulmuştur.

“Hükümet kadar güçlü, ancak özel sektör kadar esnek ve atak” olması beklenen bu ajans, büyük baraj projelerini devreye sokarak hem tarım sektöründe etkinliğin artmasını sağlamış, hem de pek çok firmayı bölgeye çekme konusunda başarılı olmuştur. Avrupa’ya bakıldığında ise ilk defa bölgesel gelişmişlik farklarının yüksek olduğu Birleşik Krallık ve İtalya’da ortaya çıkan ajanslar birçok farklı yapılar da gelişmiştir. Birleşik Krallık ’ta bölgesel kalkınma ajansları merkezi hükümet tarafından kurulmuş ve buradan elde edilen finansal kaynaklar ile çalışmaya başlamışlardır. Daha sonra geliştirdikleri bazı varlıklar ile kısmen kendi kendilerini finanse edebilir duruma gelmişlerdir (TÜSİAD, 2008: 471).

Dünyada bölgesel kalkınma ajansları bölgesel kalkınmanın sağlanması ve dengesizlik sorunlarının çözülebilmesi için ortak projeler hazırlamak ve yerel programlar geliştirmek amacıyla birleşme sürecine girmişlerdir (ined.org). Türkiye’yi de kurduğu ilişkiler neticesinde ilgilendiren dünyadaki BKA birliklerinden en önemlileri şöyle sıralanabilir (Tutar, Demiral, 2007:70);

-“Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği-European Association of Development Agencies (EURADA) -1991”

-“İngiltere Kentsel Geliştirme Birliği-The British Urban Regeneration Association (BURA) -1990”

-“Kanada Ekonomik Kalkınma Birlikleri-The Economic Developers Association of Canada (EDAC)-1968”

-“Bölgesel Ekonomik ve İş Geliştirme Programı-Local Economic and Employment Development (LEED) -1982”

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasının en önemli sebebi hiç şüphesiz Avrupa Birliğine üyelik sürecidir. Küreselleşme ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarını kurma faaliyetlerine başlanmıştır. Bu açıdan Türkiye, 40 senedir uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek farklı bir uygulama içerisine girme aşamasındadır. Bu uygulamanın temel nedeni Avrupa Birliğine katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Bölgesel gelişme farklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan bölgesel kalkınma ajanslarının esas amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamaktır (Maç, 2006:3).

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı’nın organik bir parçası şeklinde gündeme gelmiş ve Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek, 08 şubat 2006 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Soyak, 2005:3). Türkiye’de bölgesel Kalkınma Ajansı kavramına yönelik olarak ilk çalışmalar 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin başlatılmasındaki amaç, yurtiçinde beklenen yerelliklerin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanında Avrupa Birliğine katılım sürecini de hızlandırmaktır. Türkiye’de buna en güzel örnek, GAP projesi amacıyla kurulan, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi’dir. Bunun haricinde Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı, Mersin Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Projesi Ekonomik Kalkınma Ajansı, Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı (BAGEV), Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı örnek olarak gösterilebilir (Berber, Çelepci, 2005:151-152).

3.3.2.2.6. Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgeleri, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarının önüne geçmek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden olabildiğince yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan çerçevesinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları, tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca yönelik tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir biçimde ve belirli sistemler çerçevesinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulmuştur.(Şeker,2011:67)

Dünyada organize sanayi bölgeleri kavramı 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve ilk olarak İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulamaya konulmuştur. Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri kurulması fikri ise, diğer ülkelere kıyasla daha yeni sayılabilir. Türkiye'de ilk OSB'nin faaliyete geçtiği 1962 yılından beri 250 civarında Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur.

Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması neticesinde aşağıdaki ihtiyaçlara cevap verilmiştir:

-Modern kent planlama gerekliliğine bir sanayi alanının tahsis edilmiş ve bu şekilde kentin tarihi ve kültürel özellikleri korunarak sanayi bölgeleri ile konut bölgeleri birbirlerinden ayrılmıştır. İş yeri ve üretimler teşvik edilmiştir.

-Fabrikaların her biri için ayrı ayrı altyapı tesislerinin inşaat masrafları azalmıştır.

-Proje, modernleşmek için mücadele eden küçük ve orta ölçekli girişimcilere bir teşvik olmuştur. Bugün Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması, bir kararname ve düşük faizli kredi temin ederek bu tür projelere destek veren Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından bir düzene sokulmuştur (<http://www.askon.org.tr/arastirma/rapor3.pdf>).

3.3.2.2.7. Teknokentler (Teknoparklar)

Teknokentler bilim ile üretimin birbiriyle bulunduğu yerler olarak tanımlanabilir. Ticari başarı getirecek yenilik ortaya çıkarma çabasında olan şirketler Teknokent bölgelerinde yer edinerek çeşitli avantajlarla Araştırma ve Geliştirme çalışmaları yaparlar (<http://teknokent.sdu.edu.tr/tr/giris.php>).

Üniversiteler, araştırma kurumları ve sanayi kuruluşları ile donatılmış fakat kent yaşamının gerektirdiği tüm hizmetleri içinde bulunduran, teknoloji transferi, üretimi ile geri kalmış bölgelerin ilerlemesine yardımcı olmak amacıyla kurulan bilim ve teknoloji şehirleridir(<http://www.teknokent.sakarya.edu.tr/teknokent-nedir.php>).

Teknokent; yeni fikir ve icat sahiplerinin başarılı olabilmeleri için büyük ve küçük şirketlerin, yeni girişimcilerin ve akademik personelin iyi şekilde tasarlanmış uygun bir çalışma ortamı sunan bir yaşam ve yerleşim yerinde bir araya gelerek üniversite ve sanayi işbirliği sağlayan bir sistem olarak tanımlanabilir. Bunun yanında, bilim ve teknoloji alanındaki buluşları ve gelişmeleri girişimciler ve bilim adamları aracılığıyla, sanayi alanına aktarmak amacıyla bir araç olarak da nitelendirilebilir (<http://www.teknokent.Sakarya.edu.tr/teknokent-nedir.php>).

Uluslararası Bilim Parkları Birliği (IASP)'nin tanımlamasına göre ise Teknokent; bir yada birden çok üniversite veya diğer yüksek öğretim kurumu ve araştırma merkezleri ile resmi yada faaliyet bazında ilişkili, bünyesinde bilgiye ve

ileri teknolojilere dayalı sanayi firmalarının kurulması ve gelişmesini teşvik etmek üzere tasarlanmış, içinde bulunan kiracı firmalara, teknoloji transferi ve iş idaresi konularında destek verecek bir yönetim fonksiyonuna sahip, teşvik ve mülkiyete dayalı bir teşebbüstür. Teknokentler Teknoloji Geliştirme Bölgesinde bulunur ve 4691 numaralı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu (Kanun No:4691) uygulanır.

Teknoloji üretmenin dört temel ilkesi vardır; “araştırmacı nitelik sahibi insan gücü, yeterli bilgi birikimi, yeterli finansal kaynak, programlı bir şekilde Ar-Ge çalışması” yapmak. Teknoloji geliştirmede, bu öğeler doğrultusunda dünyada birçok yöntem ve birliktelik denenmiştir. Bunlardan en verimlisi, Üniversite-Araştırma kurumları ve Sanayi arasındaki diyalogla oluşmuş olan birlikteliktir. Teknoloji üretmenin dört temel ögesi doğrultusunda Teknokentlerin ortak amacı; bilim ve teknoloji alanlarında yetişmiş insan gücünden yeni girişimciler oluşturmak, üniversite ve Ar-Ge kuruluşlarında birikmiş olan bilginin nitelikli girişimcilerin kurduğu teknoloji oryantasyonlu firmalar aracılığı sayesinde ekonomik dönüşümünü sağlamaktır.

Teknokentler, teknoloji bağlantılı sanayi kollarının buldukları yerlerde güçlendirilmeleri, yeni bölgelerde sanayinin gelişiminin desteklenmesi, yenilikçi çalışmaların gerçekleştirilmesi, eğitim ve daha etkili çalışma koşulları ile verimliliğin yükseltilmesi ve uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması amacıyla kurulmaktadır. Aynı zamanda, bilimsel ve teknolojik çalışmaları, geliştirme ve prototip aşamalarından geçirip ticari uygulamaya konulmalarına ortam oluşturmaktadır.(<http://teknokent.pau.edu.tr/TeknokentNedir/Teknokent>).

Teknokentlerin kuruluş amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (<http://www.teknokent.sakarya.edu.tr/teknokent-nedir.php>);

- AR-GE faaliyetleri ile bölgesel ve yerel ekonominin yeniden yapılanmasını sağlamak,
- Bölgeye yabancı sermaye çekerek uluslararası ticarete rekabet gücünü arttırmak,
- Nitelikli kişilere; iş ve girişimcilik imkânları yaratarak beyin göçünü önlemek,
- Üniversite binalarına ve tesislerine fiziksel yakınlık yoluyla düzenli planlanmış iş ve yaşam yerleşimlerinin oluşmasına öncülük etmek,
- Yarattıkları kaliteli istihdam sayesinde buldukları çevrenin refah düzeyini arttırmak,
- Üniversite-sanayi ilişkilerinin somut projelere ve ürünlere dönüşmesini sağlamak,
- Teknolojiye dayalı katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin üretiminde artış sağlayarak dışa bağımlılığı azaltmak,
- Yüksek teknoloji kökenli yeni firmaların oluşmasını ve gelişmesini teşvik etmek,
- Üniversitelerdeki akademik bilgileri teknolojik ürünlere dönüştürerek ticarileştirmek ve teknoloji transferi için uygun bir ortam yaratmak,
- Firmalar arası sinerji ve işbirliği fırsatlarını arttırmak,
- Akademik personel ve öğrenciler için iş ve danışmanlık fırsatları yaratmak,
- Çevreyi kirletmeyen ve kirlenmesini önleyen teknoloji kullanım sahaları açmak.

ODTÜ Teknokent, İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Ankara Cyberpark, Hacettepe Teknokenti, İTÜ ARI Teknokent, Eskişehir ATAP Teknoparkı, Antalya Teknokenti, Gazi Teknopark TGB, Gaziantep Teknoparkı ülkemizde kurulan teknoloji geliştirme merkezlerine verilebilecek örnekler arasındadır.

3.4. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Dünyada, uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının bir kısmı başarılı olsa da başarısızlıkla sonuçlananlar da vardır. Yaşanılan kötü tecrübelerle rağmen bölgesel kalkınma programlarına istikrarlı biçimde devam edilmektedir. Ülkelerin gelişmemiş bölgelerini gelişmiş bölge seviyesine çıkarmayı başaramasalar bile belli başlı standartlara ulaştırma amacı doğrultusunda destek programlarına devam ettikleri görülmektedir.

3.4.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma

Bir ülkede sanayi açısından gelişme hamlelerinin görülmesiyle ardından kentlerde nüfusun ve yatırımların yoğunlaşmasıyla oluşan dengesiz gelişme, bölgesel kalkınma düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Bölgelerarası gelişmişlik farklarının büyük bir sorun olduğu Türkiye’de, bu farklılıkların nedenlerini şöyle sıralayabiliriz (Brasche, 2001:74-77; DPT,2000-b) :

- i. Nüfus artış hızının yüksek olması, bölgelerarası eşitsizliği fazlaştıran bir faktördür.
- ii. Eğitim kalitesinin düşüklüğü, ülke ortalaması ile karşılaştırıldığında daha da belirginleşmektedir.
- iii. Bölgelerarası göç, bölgelerarası dengesizlikleri ve hızlı nüfus artışına neden olan diğer bir sorundur.
- vi. Güvenlik endişesi/terör, eşitsizliği yaratan diğer önemli sorunlardır.
- v. Kamu yatırım ve harcamaları, bölgelerarası farklılığı arttıran bir diğer nedendir. Çünkü yatırımlar ve kamu harcamalarında az gelişmiş bölgelerin yerine gelişmiş bölgelere doğru bir eğilim olmuştur.

Bu açıdan ülkemizin çözmek zorunda olduğu başlıca sorunlar;

- hızlı yapısal değişim (bugün nüfusun %35’inin kırsal kesiminde bulunması; kırsaldan kente göçün devam edeceğinin göstergesidir.),
- nüfusun kır-kent arasındaki hareketlerinin yanında, kent-kent arasındaki hareketleri,
- sermaye hareketleri, sermayenin daha çok batıda yoğunlaşması,
- doğal riskler,
- kentsel sistemin dengelenmesi ve güçlendirilmesi, sistem içi ve sistemler arasındaki nitelik farklarının giderilmesi,
- kentleşme ve alt yapı maliyetlerinin düşürülmesi,
- doğal kaynakların ve kültürel çevrenin korunması olarak özetlenebilir (DPT, 2000-a).

Bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak açısından kalkınma planlarının daha öne çıktığını görmekteyiz. Uygulanmak üzere hedeflenen belirli amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür (Aydemir, 2002:4);

- Ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi,
- Ülkemiz bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu,
- Bölgelerin mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmaları,
- Bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesi,
- Bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve rasyonel kaynak dağıtımı açısından önem taşıyan, bölge planlarıyla uyumlu il düzeyinde İl Gelişme Planları yapılmasıdır.

Yukarıda özetlenen hedefler, temelde bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi, sektörel dengelerin kurulması ve bunun bir sonucu olarak özellikle geride kalmış bölgelere özel sektör yatırımlarını çekerek bölgelerde ekonomik gelişmeyi vurgulamaktadır.

Türkiye’de bölgesel politikalar ilk olarak 1960’lı yıllarda kalkınma planlaması çerçevesinde geliştirilmiş ve bu tarihten başlayarak bütün kalkınma planlarında yer almıştır. İlk altı planda bölgelerarası dengesizliklere karşı uygulanacak temel politika yaklaşımı, belirli merkezlerde yoğunlaşmayı engellemek amacıyla alt merkezleri geliştirerek dengeli bir biçimde kalkınma sağlamak olarak belirlenmiştir.

Ekonomik Program gibi plan ve programların temel dayanağını teşkil edecek ve bu dokümanların uyumlu hale gelmesini sağlayarak tüm planlama çalışmalarını yönlendirici bir işleve sahip olacaktır. Bu açıdan, bir yandan üyelik sonrası kullanılabilir olan yapısal fonlara hazırlık, merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapı oluşturulurken, diğer yandan da daha aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal yapı ile desteklenen aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının uygulanması için gereken ortam hazırlanmaktadır (DPT, 2006-b) .

3.4.1.1 Türkiye’de Bölgeler Arası Sınıflandırma

Geçmiş dönemlerde coğrafi açıdan 7 bölge sınıflandırması adı altında bölgesel gelişmişlik analizine tabi tutulan Türkiye, AB üyeliği sürecinde bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyal ve ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenebilmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine (NUTS) uygun biçimde karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) sınıflandırmasına dahil edilmiştir. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyal ve ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir bir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacı doğrultusunda ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) tanımlanmıştır (Çiçek, 2005:114-115 ; DPT, 2003-b) .

Tablo 3.1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Alt Bölgeler

Düzye 1	Düzye 2	Düzye 3
İstanbul	-İstanbul	-İstanbul
Batı Marmara	-Balıkesir -Tekirdağ	-Balıkesir-Çanakkale -Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
Ege	-İzmir -Aydın -Manisa	-İzmir -Aydın-Denizli-Muğla -Manisa-Afyon-Kütahya-Uşak
Doğu Marmara	-Bursa -Kocaeli	-Bursa-Eskişehir-Bilecik -Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova
Batı Anadolu	-Ankara -Konya	-Ankara -Konya-Karaman
Akdeniz	-Antalya -Adana -Hatay	-Antalya-Isparta-Burdur -Adana-Mersin -Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye
Orta Anadolu	-Kırıkkale -Kayseri	-Kırıkkale-Aksaray-Niğde-Nevşehir-Kırşehir -Kayseri-Sivas-Yozgat
Batı Karadeniz	-Zonguldak -Kastamonu -Samsun	-Zonguldak-Karabük-Bartın -Kastamonu-Çankırı-Sinop -Samsun-Tokat-Çorum-Amasya
Doğu Karadeniz	-Trabzon	-Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu	-Erzurum -Ağrı	-Erzurum-Erzincan-Bayburt -Ağrı-Kars-Iğdır-Ardahan
Ortadoğu Anadolu	-Malatya -Van	-Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli -Van-Muş-Bitlis-Hakkari

Güneydoğu Anadolu	-Gaziantep	-Gaziantep-Adıyaman-Kilis
	-Şanlıurfa	-Şanlıurfa-Diyarbakır
	-Mardin	-Mardin-Batman-Şırnak-Siirt

Kaynak: Çiçek, 2005:115

İBBS’de iller “Düzyey-3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi açıdan benzerlik gösteren komşu iller ise, bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak “Düzyey-1” ve “Düzyey-2” olarak gruplandırılarak hiyerarşik İBBS yapılmıştır (DPT, 2003-b).

3.4.2. Planlı Dönem Öncesi

Türkiye, 1923-1950 yılları arasında kalkınma mücadelesi içerisinde, bölge ayırt etmeye çalışacak ve bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda değildi. Bunun sebebi, ülke bütünüyle geri kalmış bir özellik taşıymaktaydı. Sadece 1934 yılında I. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya girmiş, ülke genelinde yatırımların yayılması öngörölmüştür.

1950-1960 yılları arası ise Türkiye’de ilk liberal politika tecrübesinin olduğu dönemdir. Bu dönemde özellikle özel sektör yatırımlarının önceki dönemlerde de gelişmiş olan İstanbul ve Marmara bölgesinde yoğun olduğu görölmektedir. Planlı dönemde de bu değışmemiş, 21.y.y. da yine Marmara Bölgesi sosyal ve ekonomik gelişmişlik sıralamasında ilk sırada yer almıştır (Arı, 2006:157).

1960 yıllarından sonra ise bölgesel gelişme ve bölgesel farkların azaltılması gündemdedir. Bölgesel farkların azaltılmasını sağlayabilmek içinse bölgesel gelişme planları, yatırım teşvikleri, Kalkınmada Öncelikli Yöre politikaları, organize sanayi bölgeleri gibi araçları içinde bulunduran BYKP’ler hazırlanmaya başlanmıştır.

3.4.3. Planlı Dönem

Planlı dönemde Türkiye’de bölgesel kalkınma ile bölgesel planlama kavramlarının beraber kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bölge planlaması 1958 senesinde İmar ve İskân Bakanlığının bünyesindeki bir müdürlüğün 1960 yılında Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı olarak örgütlendirilmesi ile başlamıştır. 1985 yılında çıkarılan bir kanunla bölge planlama yetkisi DPT’ye verilmiştir (İldırar, 2004:165).

Türkiye’nin 1960 yıllarından beri ekonomik ve toplumsal gelişmesini; bölgesel eşitsizlikleri gidermek, toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlamak amacını taşıyan Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) üzerine oturttuğu gözlemlenmektedir. Planlı ekonomiye geçişin ardından, ülkenin farklı bölgelerindeki kaynakları faaliyete geçirmek düşüncesiyle, ulusal ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünölen farklı bölgesel planlar hazırlanmıştır. Fakat çoğu zaman kalkınmada öncelikli yöreleri esas alan destek uygulamaları, organize sanayi bölgeleri politikası, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma projeleri ile beraber yürürlüğe konulan bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesinde ve hedeflenen gelişme düzeyini ve ortamını yaratmakta istenilen etkiyi gösterememiştir (Bahar, 2007:10).

1980 yıllarından bu güne kadar uygulamaya konulan çeşitli bölgesel kalkınma projelerinden Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) dışında kalan projeler ise kapsamlı bir uygulama şansı bulamamıştır (Göymen 2005: 37-51).

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında temel alınan bölge kriteri Kalkınmada Öncelikli Yörelere kavramıdır. Bölgesel gelişmişlik farklarının derinleşmesi ile beraber, hükümetlerin gündemine bu farkların giderilmesi için bölgelerin veya illerin gereksinimlerini öne çıkarma çalışmaları gelmiştir. Bu şekilde, en başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller olmak üzere, ülkenin Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından geri kalmış birtakım yöreler "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" olarak adlandırılmıştır (Poroy, 2004:7).

Planlı dönemde başlatılan uygulamaya, ilk II.BYKP'de yer verildiğini görülmektedir. 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan 22 il KÖY olarak belirlenerek sürecin başladığı uygulamalarda zaman içerisinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. III.BYKP döneminde (1973- 1977) KÖY kapsamındaki il sayısı 40'a çıkmıştır. Bu tarihlerden sonra, bu kapsamdaki illerin farklı değişim göstermesi de hesaplanarak, önceliklerin belirlenebilmesi açısından birinci ve ikinci dereceden kalkınma öncelikli yöreler olmak üzere bir derecelendirme yapılmıştır. Zamanla bu derecelendirme de değişikliğe uğramış ve yürürlükteki 1999 yılı Genel Teşvik Mevzuatına göre, uygulamada etkinliği artırabilmek açısından iller itibarıyla Gelişmiş Yörelere (GY), Normal Yörelere (NY) ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) ayırımına gidilmiştir (DPT,2000-a).

Türkiye'deki KÖY uygulamasına bakıldığında zaman, düzenlemelerde sıkça yapılan değişiklikler ilkeleri tamamen ortadan kaldırmış, bölgeler arasındaki gelir dengesizliğini ortadan kaldırmak veya bölgesel potansiyelleri değerlendirmek yerine tamamıyla siyasal rant kazanmak amacıyla kullanılabilir bir hale getirilmiştir. La Porta ve diğerlerinin kamu bankaları için kullandıkları çerçeveyi devlet yardımları için düşündüğümüzde, bu yardımların bölgesel kalkınma ya da siyasal rant kazanmak amaçlı olmak üzere iki şekilde kullanılması mümkündür. Siyasal iktidarların kısa dönemli popülerite amacı yerine ülke potansiyellerinin değerlendirilmesi ve kalkınmanın hız kazanması amacıyla kullanılması için KÖY ya da buna benzer düzenlemelerin belirli ilkelere bağlanması gerekir. Çünkü bu gibi düzenlemelerin bölgesel kalkınmayı sağlama amacına yönelik başladığı halde, zamanla öncelikli amaçlarını yitirdiğini görmek mümkündür. KÖY kapsamı zamanla çok genişlemiş ve bu kapsamda olan iller arasındaki benzerlikler fark edilmez bir hale gelmiştir. Bu genişlemeden anlatılmak istenen, kişi başına geliri 2000 dolar civarında olan Zonguldak, Kırıkkale, Artvin, Nevşehir ve Karaman gibi illerle, buna karşın kişi başına geliri 500 dolar civarında bulunan Muş, Şırnak ve Ağrı gibi illerin aynı çerçevede yer alıyor olmasıdır. (Pınar ve Arıkan, 2003:107-108).

Bölgesel gelişmeyle ilgili olarak en geniş kapsamlı tedbirler VII.BYKP'da (1996-2000) yer verilmiştir. Seçilen farklı bölgelerde bölgesel sorunlara odaklı birçok farklı projeler geliştirilmiştir. Bu projeler; Doğu Marmara Projesi, Antalya Projesi, Doğu- Anadolu Projesi, Çukurova Projesi, Zonguldak-Karabük-Bartın Projesi, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Projesi (Dulupçu vd, 2005:546). Bu projeler incelendiğinde GAP haricinde kalan projeler için kapsamlı bir uygulama alanı bulunduğu söylemek doğru değildir. Ülkemiz açısından, bölgesel gelişmede gelinecek son noktayı açısından için, IX. BYKP'ye bakmakta yarar vardır. 2007-2013 yılı dönemini kapsayacak olan IX.BYKP, şehirleşme, sanayi, turizm, çevre, gıda ve hayvancılıktan, eğitim, sağlık, devlet yardımları, kırsal kalkınma ve yoksullukla

mücadeleye kadar uzanan birçok değişik konuyu içermektedir. 2007-2013 dönemini kapsayan olan son kalkınma planımız, AB “ye üyelik sürecine katkı sağlaması açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. Bu sebeple AB “ye üyelik sürecinin gerektirdiği Ulusal Kalkınma Planı ve Katılım Öncesi Ekonomik Program gibi plan ve programların temel dayanağını teşkil edecek ve bu dokümanların uyumlu hale gelmesini sağlayarak bütün planlama çalışmalarını yönlendirici bir işleve sahip olacaktır. Bu bağlamda, bir yandan üyelik sonrası kullanılacak olan yapısal fonlara hazırlık, merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapı oluşturulurken, diğer yandan da daha aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal yapı ile desteklenen aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının uygulanması için gerekli ortam hazırlanmaktadır (DPT, 2006-b).

Plandaki başlıca stratejik amaçlar; rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması şeklinde sıralayabiliriz; (<http://ipuder.org/9-kalknma-plan.html>).

AB “ye aday konumunda olan Türkiye, birliğe uyum sağlamak amacı doğrultusunda bölgesel kalkınma politikalarında bazı değişiklikler yapmış, AB tarafından hazırlanan “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve Türkiye tarafından hazırlanan Avrupa Birliğinin Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin olarak Türkiye Ulusal Programı’nda NUTS sistemini uygulamaya koymuştur. Geçmiş dönemlerde coğrafi olarak yedi bölge sınıflandırması anlamında bölgesel gelişmişlik analizine tabi tutulan Türkiye, AB üyeliği sürecinde bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine (NUTS) uygun karşılaştırılabilir istatistiki bir veri tabanı oluşturulması amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) dahil edilmiştir. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyal ve ekonomik incelemelerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla, ülke genelinde istatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) tanımlanmıştır (Çiçek, 2005:114- 115 ; DPT, 2003) .

İBBS“de iller “Düzyey-3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden birbiri ile benzerlik gösteren komşu iler ise, bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri açısından dikkate alınarak “Düzyey-1” ve “Düzyey-2” olarak gruplandırılarak hiyerarşik İBBS yapılmıştır (DPT, 2003).

Türkiye Düzyey-1 kapsamında 12 tane bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olarak sıralayabiliriz.

Düzyey-2 kapsamında ise, İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin olmak üzere toplamda 26 ayrı bölge bulunmaktadır.

Düzyey -3 kapsamında ise, 81 adet bölge mevcut olup, il düzeyindedir. Her il istatistiki bir bölge birimini tanımlamaktadır (DPT 2004-2006: 129).

3.5. Bölgesel Kalkınmada Turizm

Bir ülkenin kırsal veya az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin de azalması anlamına gelmektedir. Ülkenin az gelişmiş bölgesinde turizmin gelişimi ile beraber, o bölge ekonomisine yeni kaynaklar gelecek, yeni iş alanları ve istihdam alanları meydana gelecek ve bölge ekonomisinin her sektörde ve alanda kazandığı gelir de bunla birlikte artacaktır. Nitekim turizmin ülke içerisinde gelişmesi ve büyümesi, bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farklılıklarının da ortadan kalkmasına önemli ölçüde yardımcı olacaktır (Bahar, 2007:5).

3.5.1. Bölgesel Kalkınmada Turizmin Yeri ve Önemi

Turizm sektörünün, bölgesel kalkınmada ve kaynakların etkin kullanımında büyük bir yeri ve önemi vardır. Özellikle bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi konusunda turizm sektörü, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkânına sahip olmayan ama zengin turistik arz verilerine sahip bölgelerin, planlı ve etkin biçimde turizm politikaları uygulamaları neticesinde, turistik açıdan dengeli bir şekilde kalkınmalarını sağlayacaktır. (Şeker,2011:75)

Herhangi bir bölgenin turizm açısından gelişebilmesi ve kalkınma düzeyinin gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki faktörlerin dikkate alınması gerekir;

- Bölgenin kültürel değerlerinin ve Enfrastrüktür durumunun (iklim durumu, doğal örtüler ve turizme elverişli arazi durumu) ön analizi,
- Bölgede bulunan mevcut tesislerin (otel, motel, pansiyon) durumu ve yenilerini ilave edilebilme durumu,
- Bölgede bulunan, turizmle doğrudan ve dolaylı olarak özel mallar ve hizmetler üreten ve pazarlayan kuruluşlar,
- Bölgede kamu yatırımlarının durumu,
- Bölgeye yönelik uluslararası turizm talebinin analizi,
- Bölgede bulunan yerel halkın turizmi algılama düzeyi,
- Bölgede bulunan tesislerden yörede oturanlara iş imkânı sağlama durumu,
- Turizm sektörünün bölgedeki diğer sektörlerle olan ilişkisi,
- Bölgedeki sivil toplum örgütlerinin varlığı.

Yukarıda söz edilen faktörleri, bir turizm bölgesinde gerçekçi bir biçimde analiz ettikten sonra, turizmin bölgesel kalkınma üzerinde sağladığı etkinlik de artmış olacaktır. Fakat bölgenin turizm potansiyelinin bir bölgesel proje içerisinde ve diğer potansiyel varlıklarla beraber değerlendirilmesi, bu etkinliği daha fazla artırmış olacaktır (Çeken, 2008; 299).

Alternatif bir ihracat çeşidi olan turizm harcamaları, kazanılan yabancı döviz gelirleri sayesinde ödemeler dengesine olumlu yönde katkı sağlar ve turizmin gelişmesiyle beraber ülkenin ulusal ekonomisi açısından çok önemli bir gelir kaynağı oluşturur. Turizm sektöründen elde edilen bu gelir, ekonomik büyüme ve kalkınma amacıyla, başka sektörler için gerekli olan mal ve hizmetlerin ithalatında kullanılır. Bölgesel bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilen bu sektör, az gelişmiş ve geri

kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin tekrar yapılandırılmasına ve sonuç olarak bir bütün halinde ekonomik büyüme ile kalkınmaya büyük katkı sağlamaktadır. Örneğin denize kıyısı olan az gelişmiş veya gelişmekte olan bölge için kıyı turizminin geliştirilmesi, o bölgenin istihdamı başta olmak üzere sağlayacağı ulusal gelir ve sonucundaki ekonomik büyüme ve kalkınma açısından çok önemlidir (Bahar, 2007:6).

Özellikle kalkınmakta olan ülkeler açısından turistik potansiyelin varlığı ve yörenin geliştirilmesi konusunda kalkınmayı hızlandırıcı bir etkisi de anlaşılmıştır. Turizm sayesinde ihracı mümkün olmayan, jeotermal ekonomik varlıklar, Sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge açısından döviz kaynağı haline gelmektedir (Olahı ve Timur, 1998:97).

Birçok ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de bölgelerarası dengesizlikler vardır. Gelişmenin tüm yararlarından her milletin, hatta aynı ülke içerisindeki her bölge halkının adil bir biçimde yararlanamadığı bilinmektedir. Her ülke veya bölge, gelişme seviyesinin izin verdiği seviyede bu imkânları o topraklar üzerinde yaşayanlara götürebilir. Olumlu gelişmelerden bir milletin ya da bölge halkının yararlanabilmesi ancak, o bölgenin kalkınma seviyesine bağlı olarak kalmaktadır (Kabasakal, 2007:8).

Türkiye’de turizmin çeşitliliği konusunda projelerin bölgelere göre dağılımını incelediğimizde, bir dengesizliğin var olduğu görülmektedir. Bu projelerin büyük kısmının Marmara, Ege ve Akdeniz bölgesinde yoğunlaşmış olduğu, bu şekilde bölgeler arası dengesizliği meydana getirdiği açıktır. Turizmin ekonomik kalkınma için önemini artıran bir başka husus ise, geliştirilmesi, sürdürülmesi için hiçbir karmaşık teknolojiye ihtiyaç olmamasıdır. Turizm hammadde ve teknolojik açıdan dışarıya ihtiyaç duyan bir endüstri değildir, dolayısıyla büyük ölçüde insan emeğine dayanan bir hizmet sektörü olduğu için işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde çok büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte turizm talebini karşılamak açısından işletmelerin yeni yatırımlar gerçekleştirmeleri ve dolayısıyla, doğası gereğince emek yoğun olan bu turizm sektörünün gelişimi istihdamı artırarak ülke ekonomisine büyük ölçüde katkılar sağlamaktadır (Kar, vd, 2004:90).

Turizm bunların yanında çok geri kalmış bölgelerin entegrasyonunda ve bu bölgelerin büyümenin sunduğu avantajlardan eşit şekilde yararlanmalarını sağlamada bir araç olarak da kullanılabilir (<http://www.oecd.org/dataoecd/10/32/1902552.pdf>).

Türkiye coğrafi yapısından dolayı birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmış, birçok medeniyetin buluşmasına tanıklık etmiş, geçmişi çok zengin bir ülkedir. Bu özelliği neticesinde sanayileşmenin olmadığı birçok bölgelerde turizm endüstrisine rastlamak mümkündür. Türkiye “deki bu gibi zenginlikler yalnızca turizm içerisinde işlenebilmekte ve milli geliri arttıracak şekilde bir ekonomik değer haline gelebilmektedir. Ekonomik açıdan az gelişmiş bölgelerimiz, otel işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, tatil köyleri, moteller, seyahat işletmeleri ve sektörü doğrudan ve dolaylı şekilde ilgilendiren (hediyelik eşya satan yerler, dericiler, kuyumcular, manav, süpermarketler vb.) diğer işletmeleri aracılığı ile turizmden sağladıkları gelirlerle ekonomik gelişmelerini destekleyebilmektedir (Çeken, 2003:148).

Turizmin diğer bir bölgesel etkisi ise; ülkeye gelen turistlerin yaptıkları bölgesel seyahatlerin alt yapı hizmetlerine olumlu şekilde yansması ve bunun neticesi olarak da, o bölge vatandaşlarını kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek

standartlara, elektrik, su vb. alt yapı hizmetlerinde üstün bir seviyeye, alışveriş ve eğlence merkezlerine kavuşturmuştur (Bahar, Kozak, 2006:141).

Bu durum git gide bölgede ekonomik yapının ve diğer ekonomilerin çeşitlenmesine de olanak sağlamaktadır, bunun yanında diğer mallara da talep yaratarak, hatta bekli bu ürünlere pazara girme imkânı vererek, bölgede farklı yeni endüstrilerin doğmasına ve gelişimine imkân sağlamaktadır (Barutçugil,1989:30).

3.5.2. Turizm Odaklı (Kültürel Nitelikli) Bölgesel Kalkınma Araçları

Bölgelerin kalkınmasını olumlu şekilde etkileyen bir başka unsur ise, ülkelerin sahip oldukları doğal ve kültürel güzelliklerdir. Turizme odaklı ve kültürel nitelikli bölgesel kalkınma araçlarını şu şekilde sıralayabiliriz(DPT, 2006 18-22);

-Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri; konferans, sergi ve fuar gibi etkinliklerin düzenlendiği bu gibi merkezler, bulunduğu yörelerde ekonomik canlılığa yol açmasının yanında, bölgelere dinamik bir imaj da kazandırmaktadır. Konferans merkezleri, turizmin çeşitlendirilmesi açısından çok fazla önem taşımaktadır ve ekonomik gelişmeye kazandırdığı destekle bölgesel gelişme açısından dinamik bir role sahiptir. Son yıllarda İstanbul bu konuda büyük bir atılım içindedir. NATO, Habitat, Dünya Mimarlık Kongresi gibi çok önemli organizasyonlara ev sahipliği yapan İstanbul'da Maçka-Harbiye arasındaki bölge Kongre Vadisi şeklinde tanımlanmaktadır. Kongre turizminin önemi her yıl artarken, kentler yıl içinde kesintiye uğrayan turizm hareketliliğini tüm yıla yaymak açısından kongre turizmine yönelmektedirler. Bu zaman içinde erken harekete geçerek gerekli çalışma ve düzenlemeleri yapan, bir master planı içerisinde belli bir bölgeyi kongre-sergi-fuar faaliyetlerine yönelik yapılar için planlayan ve yatırımcıları bu yönde teşvik eden kentler rakiplerine göre daha avantajlı bir konuma geçmektedirler.

-Rekreasyon/Eğlence Parkları; günümüzde bir sektör haline gelen boş zaman turizmi araçları arasında bulunan rekreasyon alanları aynı zamanda bölgelerin cazibesini artırmakta da kullanılmaktadır. Hem kamu hem de özel sektör tarafından uygulanan bu parkların Euro-Disney'de olduğu gibi turizm amaçlı olanların yanında, Futuroscope gibi bilimsel ve eğitim amaçlı kullanılanları da bulunmaktadır. Bizim ülkemizdeki minyatür park uygulamaları buna örnek gösterilebilir. Fakat Türkiye'de boş zaman değerlendirme (rekreasyon) alanları çoğunlukla kent içerisinde bulunan yeşil alanlarda ve orman alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ankara'da Harikalar Diyarı, Göksu Parkı ve Mavi Göl Rekreasyon Alanı büyük park uygulamaları, Antalya da Hasan Subaşı Kültür Parkı (botanik bahçesi), Bursa Merinos Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Gölü ve çevresi, Balçova İnciraltı Rekreasyon Alanı ve ayrıca İzmir Ege Serbest Bölgesi içinde faaliyet gösteren, dünya çapında NASA'dan lisanslı 5 Uzay Kampından biri olan kamp, Türkiye'deki başlıca rekreasyon/eğlence parklarına örnek olarak gösterilebilir.

-Alternatif Turizm; bölgesel veya yerel doğal ve tarihi kaynakların çeşitli eylem ve yöntemlerle spesifik turizm ürünleri haline dönüştürülmesidir. İstihdam, turizm sezonunun uzaması, cazibe ve imajın güçlendirilmesi gibi birçok bölgesel katkısı olan alternatif turizm, AB'de İBBS III ölçeğinde hem yapısal fonlar hem de topluluk düzeyindeki LEADER girişimi tarafından desteklenmektedir. Alternatif turizm alanları ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar; temalı parklar, golf alanları, eko turizm, konaklama amaçlı turizm yatırımları, yayla turizmi ve doğa parkı, sportif amaçlı turizm gibi alanları içine almaktadır. Belek bölgesindeki golf turizmine yönelik hizmet veren oteller, Erzincan ilinde rafting, tracking gibi doğa turizmine yönelik olan faaliyetler, Düzce Gölyaka Kültür Parkı, Küre Dağları Eko-Turizm

Projesi, Milas/Muğla Uyku Vadisinin turizme açılması gibi olaylar alternatif turizm alanlarına verilebilecek örnekler içindedir.

-Bölgesel Doğa Parkları; doğa (tabiat) parkları, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun olan tabiat parçalarıdır. Pek çok doğa sporunun yapılabileceği alanlar olan doğa parkları, doğayı ve doğal kaynakları koruma çabalarının bir ürünüdür. Doğa parkları bölgelerin hem cazibe merkezleri olmasında hem de turizm faaliyetlerinin zenginleştirilmesi için kullanılmaktadır. İtalya'da Aosta, Fransa'da Camargue, bu aracı başarıyla kullanan bölgeler arasında yer bulunmaktadır.

Bunun gibi parklar yapısal fonlardan kaynak bulabilmektedir. Türkiye'de ise toplamda on bir adet doğa parkı vardır. Bölgesel doğal alanların korunmasına yönelik çalışmalara AB'den önemli destek sağlanmaktadır. Polonya'da 2002 yılının Ekim ayında başlanan Odra Delta Doğa Parkı Projesi'ne Avrupa Birliği Kıyı Koruma Kuruluşu (EUCC) ve Uluslararası Kıyı Koruma Kuruluşu destek vermektedir. Diğer taraftan doğal parkların kentsel gelişime verdiği destek, etkin bir tanıtım ve doğal alanın sahip olduğu özelliklere bağlı olarak çok önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Amerika'daki Yellowstone Ulusal Doğa Parkı yılda 3 milyon ziyaretçiyi kabul etmektedir. Bunun gibi örneği çoğaltmak mümkündür. Dünya geneline bakıldığında, zengin flora ve fauna türlerine sahip, yüksek değerdeki doğal varlıkları olan alanların hem korunmasını sağlamak hem de bu yerleri ziyaret eden insanlar sayesinde kentsel ve bölgesel ekonomiye katkı sağlamak üzere Doğa Parkları geliştirilmektedir.

-Kültür Merkezleri; Esas anlamda sahip olunan kültürel varlıkların korunmasını, değerlendirilmesini ve sergilenmesini hedef alan bir uygulama biçimidir. Kültür merkezleri uygulamada daha çok, sinema, tiyatro, sergi alanı gibi çok amaçlı olarak ve çeşitli işlevleri aynı anda yerine getirmek için tasarlanmaktadır. İstanbul Atatürk Kültür Merkezi (AKM) bu alandaki başlıca örneklerdendir. Yine İzmir AKM de buna benzer özelliktedir. Ankara AKM ise bünyesinde barındırdığı Cumhuriyet Devri Müzesi ile farklı bir konuma sahiptir. Kültür Merkezi uygulamalarının bölgesel ve kentsel gelişme açısından Türkiye'de yeterince önem kazanmadığı görülmektedir. Uluslararası niteliğe sahip resim, heykel gibi güzel sanat eserleri genellikle özel müzelerde sergilenmektedir. Bugüne kadar Türkiye'de gerçekleştirilen en önemli sergi, Picasso'nun birtakım eserlerinin İstanbul'da Sabancı Müzesinde sergilenmesi olmuştur. Türkiye'deki kültür merkezlerinin, AB'de olduğu gibi kentsel hayatın bir parçası şekline gelmesi için, bu gibi ulusal ve uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapması, diğer taraftan mevcut olan kültürel varlıkların etkin bir biçimde sergilendiği alanlara dönüştürülmesi gereklidir. Gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki kültürel etkinlik takipçilerinin ilgisini çekecek nitelikteki organizasyonlar ile kültür merkezlerinin daha canlı bir hale getirilmesi, ekonomik ve sosyal anlamda kentsel ve bölgesel dönüşümü sağlamada, ayrıca kentlerin kültürel varlığıyla yurt içinde ve yurt dışında ön plana çıkmasında çok önemli bir araç olarak görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR İLİNİN KALKINMASINDA TURİZMİN ROLÜ

4.1. Balıkesir'in Tarihi

Verimli topraklar, uygun iklim, Marmara ve Ege denizlerine kıyısı olması gibi özellikleriyle batı Anadolu bölgesi, tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Yapılan yüzey araştırmaları neticesinde Balıkesir yöresinin tarih öncesi dönemde özellikle Kalkolitik çağın sonlarında Balkanlardan gelen göçmenlerin yerleşimine sahne olduğu anlaşılmaktadır (Sevin, 2003, s.102). Tunç Çağında ise bölgenin Troia kültürünün etki alanı içinde bulunduğu bilinmektedir (Aktüre, 1994, s.111). Bu döneme ait en önemli tarih öncesi buluntu yerleri Balıkesir çevresindeki Yortan, Baba eski ve Ova bayındır mezarlıklarıdır (Sevin, 1999, s.119).

Kentin bilinen ilk sakinleri Mizi ya da Misi ismiyle anılan Misyalılarıdır. Bölgeye isimlerini veren Misi'ler Frigler'le aynı kökten olup beyaz ırkın önemli bir kısmını teşkil eden Aryan kısmının Pelaj şubesine mensupturlar. Pelajlar'ın tarımda oldukça ileri oldukları bilinmektedir (Uzunçarşılı, İ. Hakkı, s.5). Bağımsız bir devlet kuramayan Misyalılar, Hitit, Frig, Pers, Büyük İskender ve Bergama Krallığı egemenliği altında yaşamışlardır.

Bölge Hitit İmparatorluğu döneminde ise Assua olarak adlandırılmıştır. Muhtemelen M.Ö. 1200 yıllarında ortaya çıkan ve Troia'nın yıkılması ile başlayan deniz kavimleri göçüyle bölgeye Thrak boyları yerleşmiştir (Akurgal, 2000, s.202). Demir çağı olarak bilinen bu dönemin ortalarında hâkimiyet Lidya Devleti'nin elinde bulunmaktaydı. Aynı dönem içinde ise kıyı bölgeler Grekler tarafından kolonize edilmişti (Williams, 1993, s.48-49). M.Ö. IV. Yüzyıldan itibaren bölge Pers istilasına uğramıştır. Bu dönemde Misyalılar sık sık ağır vergiler nedeniyle isyan etmişlerdir. Pers hükümdarı III. Darius tarafından Pergamon (Bergama) satraplığına bağlanan bölge, M.Ö. 334 yılından sonra ise Büyük İskender'in yani Makedonya Krallığı'nın egemenliği altına girmiştir.

Bu dönemde Balıkesir ili ve çevresi Mysia bölgesi olarak anılmaya başladı (Sevin, 1999, s.44-45). Balıkesir Misya olarak adlandırılan bu bölgenin Küçük Asya kısmında yer almaktadır. Başlıca yerleşim yerleri ise, Sizik (Belkız), Lampeseak (Lâpseki), Pekot (Pergos), Miyopolis (Mihaliç), Artema (Gönen), Jaleya (Sarıköy), Artas (Erdek) ve Panarmos (Bandırma) dur.

Büyük İskender'in ölümü üzerine Bergama Krallığı hâkimiyetinde kalan bölge daha sonra Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki ilk eyaleti olan Asia Minör'e (Küçük Asya) bağlanmıştır. Balıkesir bu dönemde kent kimliği kazanmıştır. İmparator Hadrianus'un (M.Ö. 117-138) Apias PEDIUN'da (Balıkesir ovası) geçirdiği başarılı bir avı sonrası, bu av anısına bir kent kurulmasını emretti. Kurulan kente İmparatorun ismine atfen Hdrianoutheria (Balıkesir) adı kondu (Sevin, 2003, s.50). Kent kuruluşu sonrası kısa sürede sikke darbı gerçekleştirildi (Tunay, Semih, 2001, s.39).

M.S. 395'de Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla kentin idaresi Doğu Roma yani Bizans'a geçti. Bu dönemde kent piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Fethedilmesi Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından müjdelenen başkent Konstantiniye 'yi (İstanbul) almak için yola çıkan Halife Muaviye döneminde bölge ilk kez İslamiyet ile tanışmış, M.S 670-678 arası Arap idaresinde kaldıysa da Bizans tekrar şehri kontrolü altına almıştır.

1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte Büyük Selçuklu Devleti tarafından ilk kez Anadolu kapıları Türklere açılmıştır. Hükümdar Melikşah, Kutalmış oğlu Süleyman Bey'e Anadolu Sultanı unvanını vermiştir.(1077). İznik'i kendisine merkez seçen Süleyman Bey döneminde Sızık ve Aydınçık'a kadar ilerlenmişse de 1099 da haçlı seferi sonucunda Selçuklular batı Anadolu'dan çekilmek zorunda kalmışlardır. Bizans, tekrar bölgeye hâkim olmuş, buradaki Türker'e karşı toplu kıyım harekâtına başlamıştır.

Arkası kesilmeyen Türkmen akınları, özellikle 1243 Köseadağ savaşı sonrasında oluşan Moğol baskısıyla Batı Anadolu tekrar Türk egemenliğine girmiş; Selçuklu Devleti ise zayıflayarak otoritesini yitirmeye başlamıştır. Bu esnada Balıkesir ve çevresine beraberindeki büyük bir Türkmen grubu ile gelen Karesi(Kara İsa) Bey bağımsızlığını ilan ederek Karesi Beyliği'ni kurmuştur(1296). Karesi Bey, Anadolu Selçuklu Devleti'nin nüfuzlu komutanlarından olup, bölge bu tarihten sonra onun ismiyle anılmaya başlamıştır(Hicri 1305, s.65).

Karesi Bey döneminde yapılanlar bununla da sınırlı kalmamıştır. Sinop civarında yerleşen Sarı Saltuk kumandasındaki 20.000 kişilik Türkmen aşireti iskân ettirilip Hristiyan nüfusa üstünlük sağlanmıştır. Ayrıca kuvvetli bir donanma hazırlanarak zaman zaman Rumeli'ye seferler düzenlenmiştir(Uzunçarşılı, İ.Hakkı, s.72-73).

Karesi Bey'in vefatından sonra beyliğinin beyliğine başına Aclan Bey geçmiştir. Bu dönemde Karesi Beyliği'nin deniz gücü Osmanlı Beyliği'nden daha güçlü durumdaydı. Aclan Bey zamanında Osmanlı Beyliği ile iyi münasebetler kurulmuştur. Hatta oğul Dursun Bey, eğitim için Bursa'ya Orhan Gazi'nin yanına gönderilmiştir. Aclan Bey'den sonra beyliğine başına en büyük oğlu Demirhan Bey geçmiştir. Balıkesir'de bulunan Demirhan Bey hükümdarlığı döneminde halka karşı zulüm derecesine varan kötü davranışlar sergilemiştir.

Bu dönemde kente gelen Seyyah İbni Batuta, Demirhan Bey'in kimseye faydası olmayan biri olduğunu söylemiştir. Batuta, seyahatnamesinde kenti, kalabalık nüfuslu, geniş yolları olan, renkli ve güzel çarşılı bir şehir olarak tasvir etmiştir(İbni Batuta Seyahatnamesi, s.41-42). Ayrıca burada bir cami bulunmayıp, halkın Cuma namazlarını açık alanda namazgâhta kıldığından bahsetmiştir.

Demirhan Bey'den şikâyetçi olan halk ve beyliğine ileri gelenleri; Bursa'daki Dursun Bey'i kente davet ettiler.1345 yılında Orhan Gazi ile şehre gelen Dursun Bey, geleceğini haber alıp Bergama Kalesi'ne sığınan ağabeyi Demirhan tarafından öldürülmüştür. Bu duruma çok üzülen Orhan Gazi, halkın ileri gelenlerinin isteği üzerine Karesi Beyliği topraklarını Osmanlı'ya kattı(Uzunçarşılı, İ. Hakkı, 1984, s.96 vd).Orhan Gazi, Karesi'yi merkeze bağlı sancak haline getirip oğlu Şehzade Süleyman'ı buraya sancak beyi olarak tayin etmiştir.

Kuruluş aşamasındaki Osmanlı Devleti, Karesi Beyliği'nin askeri gücünün yanı sıra özellikle güçlü donanmasıyla gücüne güç katmıştır. Ayrıca; Evrenos, Hacı ilbey, Ece Halil ve Gazi Fazıl Beyler'le değerli komutanlar da kazanmışlardır. Tüm bu gelişmeler sonucu Rumeli'de Çimpe Kalesi, Tekirdağ, Çorlu ve Gelibolu tarafları alınmıştır. Ele geçirilen bu bölgelerde emniyeti tesis edip, Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamak için genellikle Karesi'den gönderilen Türkler; Serez, Selanik, Drama, Kavala gibi muhtelif yerlere yerleştirilmişlerdir. "Evlad-ı Fatihan" (Fatihlerin Çocukları-Nesli) adıyla anılan bu Türk nüfus -en azından hayatta kalanları- bu toprakların elden çıkması ve Yunanistan ile yapılan mübadeleye kadar bölgede kalmışlardır(Mutaf, Abdülmecit, s.7-8).

1402 Ankara Savaşı sonrası Timur'un Anadolu'dan çekilmesi ve Çelebi Mehmed'in hükümdar oluşuna kadar, yaşanan taht kavgaları ve Fetret Devri ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Yükselme devrinde tekrar huzura kavuşan Karesi güçlü donanmasıyla 1453'te, Fethedilmesi Hz. Muhammed (Sav) tarafından müjdelenen İstanbul'un alınmasında önemli rol üstlenmiştir.

16. yy'ın başlarında ortaya çıkan kıtlık ve ekonomik buhran Anadolu genelinde olduğu gibi Karesi'de de etkili olmuştur. 1453-1504 arası yaşanan kıtlığın yanı sıra, büyük bir veba salgını sebebiyle büyük miktar nüfusun kırıldığı bilinmektedir. 1525 Tarihinde vuku bulan çekirge istilası, bozulan ekonomi ve tüm bu dönemin sonucu olarak ortaya çıkan Celali İsyanları Anadolu ve Karesi genelinde Sosyo-ekonomik yapıyı derinden sarsmıştır(Ülker, Necmi,s.75,2003).

Beylik topraklarının Orhan Gazi tarafından ilhak edilip, Oğlu Şehzade Süleyman'ı kente şehzade olarak tayin edişinden 1816'ya kadar geçen süreçte Karesi, Anadolu Eyaleti'ne bağlı sancak olarak kalmıştır. Anadolu Eyaleti'nin merkezi Kütahya olup, eyalet bu dönemde Hüdavendigar(Bursa), Saruhan(Manisa), Menteşe, Ankara, Aydın, Karahisar-ı Sahip(Afyon), Çankırı, Hamid(Isparta), Kastamonu, Bolu, Eskişehir ve Karesi sancaklarından oluşmakta idi.

1816'ya kadar Anadolu Eyaletine bağlı olan Karesi sancağı,1841'de Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlamıştır. Hüdavendigar Eyalet'i bu dönemde, Karesi de dâhil olmak üzere sekiz Liva'dan oluşmaktaydı.

1841-1864 arası yıllarda yapılan düzenlemeyle Karesi müstakil eyalet olan Hüdavendigar'ın sekiz Livasından biri olmuştur.1864 yılına kadar Mutasarrıflıkla idare edilen şehir doğrudan merkeze yani Hüdavendigar'a bağlı idi.

1845 yılında kısa bir süre için Hüdavendigar'dan ayrılan Karesi, Aydın'dan ayrılan Manisa ile merkez Manisa olmak üzere birleşip ayrı bir vilayet olmuşsa da bu durum kısa sürmüştür. Daha sonra Karesi tekrar Hüdavendigar'a; Manisa'da Aydın'a bağlanmıştır(Age, s.125).

1864 yılında çıkarılan 'Teşkil-i Vilayet' yasası ile eyaletler kaldırılıp "vilayet" sistemine geçilmiştir. Balıkesir bu dönemde sancak olarak Hüdavendigar vilayetine bağlanmıştır. Sonraki, 1881-1888 arası dönemde yeni bir düzenlemeyle Hüdavendigar Vilayetinden ayrılan Karesi bu kez müstakil vilayet olup bir Vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Sekiz yıl kadar vilayet olan Karesi; 1808-1909 yılları arası Hüdavendigar'a bağlı sancak, 1909-1922 arası ise müstakil liva haline getirilmiştir(Uzunçarşılı, İ.1984, s.125-126 vd).

Osmanlı Devletinin son döneminde Balıkesir açısından önemli olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi, "93 Harbi" olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşıdır. Tüm Anadolu'dan olduğu gibi Karesi'den de çok sayıda kimse askere alınmış, birçoğu da şehit düşmüştür. Osmanlı Devleti savaşın yükünü kaldırabilmek için ağır vergiler koymuştur. Kaybedilen topraklardan ve zulümden kaçan binlerce Türk ise Karesi 'ye gelerek yerleşmiştir.

Yüzyılın sonlarında, 28 Ocak1898'de vuku bulan deprem oldukça şiddetli olmuş, Çanakkale, Bursa ve İzmir'den de hissedilmiştir. Yıkıcı depremden önce iki kez hafif şiddette meydana gelen depremler, halkın teyakkuzda olmasını sağlayarak can kaybının artmasını önlemiştir. Fakat maddi anlamda yük çok daha ağır olmuş; şehir merkezinde yer alan 4000 evin, 2146'sı tamamen yıkılmış, 1999'u tamire

muhtaç hale gelmiştir, yalnızca 51 bina da hafif hasarlı olarak kayıtlara geçilmiştir(Yazıcı, Nesimi,s73).

1914-1918 arası cereyan eden 1. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti savaştan yenik çıkmış, İtilaf Devletleri ise bu durumu fırsat bilerek işgallere başlamışlardır. İzmir'in İşgalinin ardından Ayvalık'tan başlamak üzere Balıkesir'e gelmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucu Balıkesir 'de bugün Kuvayı Milliye Müzesi'nde yer alan okuma salonu ve Alaca Mescid'de toplantılar düzenlenerek Kuvayı Milliye'nin ilk kıvılcımı bu ibadethanede atılmıştır. Mustafa Kemal önderliğinde Yunan işgali durdurulmuş ve şehir 6 Eylül'de düşman işgalinden kurtulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı sonrası 1926 'da Meclis tarafından alınan, "hanedanlara ait vilayet isimlerinin kaldırılması" kararı gereğince Karesi ismi değiştirilerek, yerine Balıkesir kullanılmaya başlanmıştır. Günümüze kadar il olarak gelen şehir, yaşanan tüm zorluklara rağmen, Osmanlı Devleti zamanında özellikle batı Anadolu'nun iskânında, İstanbul'un alınmasında; Kurtuluş Savaşı'nda Kuvayı Milliye'nin kuruluşu ve savaşta büyük önem taşıyıp; günümüzde ticaret ve ekonomisi ile Türkiye Cumhuriyeti için önde gelen şehirlerden biri olmaya devam etmektedir. (http://kentarsivi.balikesir.bel.tr/Balikesir_Tarihi.aspx).

4.2. Balıkesir'in Coğrafi Konumu ve İklimsel Özellikleri

4.2.1. Balıkesir'in Coğrafi Konumu

Yüzölçümü 14.299 km² olan Balıkesir ilinin toprakları 39,20° - 40,30° Kuzey paralelleri ve 26,30° - 28,30° Doğu meridyenleri arasında yer alır. Kuzeybatı Anadolu'da bulunan il, doğuda Bursa ve Kütahya illeri, güneyde Manisa ve İzmir illeri ve batıda Çanakkale ili ile komşudur. İlin kuzey yöndeki en uç noktası güneydekine 175 kilometre, doğu yöndeki en uç noktası batısındakine 210 kilometre uzaklıktadır.

İlin topraklarının büyük bir kısmı Marmara Bölgesi'nde, geri kalan kısmı da Ege Bölgesi'ndedir. Hem Marmara hem de Ege Denizi'ne kıyı bulunmakta olup Türkiye genelinde iki deniz ile komşu olan 6 ilden biridir. 290,5 km'lik kıyı bandının 115,5 km'si Ege Denizi 'de, 175 km'si de Marmara Denizi'ndedir.

İlin Ege Denizi'nde Ayvalık Adaları olarak bilinen 22 adası, Marmara Denizi'nde de Marmara Adaları olarak bilinen adaları vardır. Ovaların başlıcaları ise Gönen Ovası, Manyas Ovası, Balıkesir Ovası ve Körfez Ovalarıdır. Önemli gölleri Manyas ve Tabak Gölü'dür. Önemli akarsuları Susurluk Çayı, Gönen Çayı, Koca Çay, Havran Çayı, Simav Çayı, Atnos Çayı, Üzümcü Çayı ve Kille Deresi'dir. İlin düzlük yerleri olduğu kadar dağlık kısımları da vardır. İlin en yüksek noktası 2089 metre ile Dursunbey ilçesinde bulunan Akdağ tepesidir. Karadağ, Edincik Dağı, Kapıdağ, Sularya Dağı, Keltepe, Çataldağı, Alaçam Dağları, Madra Dağları, Kaz Dağı ve Hodul Dağı, ilin önemli dağlarıdır(<http://www.balikesir.gov.tr/tr-tr/cografikonum>).

4.2.2. Balıkesir'in İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü

Ormanlar, ilin topraklarının % 31'ini kaplamaktadır. Bu değer il arazisinin % 45'ine tekabül etmektedir. İlin arazisinin %32'si kültür arazisi, % 8'i çayır ile mera ve %15'i kullanılmayan arazidir. Genel olarak ormanlarda karaçam, kızılçam, kayın, gürgen, meşe, söğüt, ılgın, çınar ve zeytin ağaçları vardır. Kuşçenneti Millî Parkı'nda

çeşitli kuş türleri vardır. İlin iki denize kıyısı bulunduğundan balık türlerinde çeşitlilik görülür.

Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Ege kıyılarında hüküm süren Akdeniz iklimi, ilin genelinde de görülmektedir. Batıdan doğuya, kuzeyden güneye gidildikçe Karasal iklim etkisini artırır. Bu yüzden iç kesimlerde kışlar soğuk geçmektedir. Marmara kıyılarında Karadeniz ikliminin etkisi görülür. Dolayısıyla burası yazları ılıktır
(<http://www.balikesir.gov.tr/tr-tr/cografi-konum>).

4.3. Ulaşım Olanakları ve Enerji Kaynakları

4.3.1. Ulaşım

TR22 Bölgesi coğrafi konumu itibariyle ulaşım ağları açısından stratejik öneme sahiptir. İstanbul ve Bursa illeriyle İzmir arasındaki bağlantıyı sağlayan devlet yolu ve İzmir-Çanakkale kentlerini bağlayan karayolunun Ayvalık-Edremit bölümü Balıkesir sınırları içerisinde kalmaktadır (<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi>).

Karayolu

Balıkesir ülkenin en büyük üç kentini bağlayan yolların üzerinde bir yerleşim merkezi olarak önemli düzeyde transit trafiğin geçtiği bir noktada bulunmaktadır. Bu nedenle yoğun trafik yaşanmaktadır. Avrupa ve İstanbul' dan kaynaklanan ve Ege kıyılarına yönelen turizm trafiği de belirli mevsimlerde kent içinden geçen ana bağlantıların aşırı yüklenmesine yol açmaktadır.

Balıkesir'de karayolu ulaşımı, 637 km devlet yolu, 607 km il yolu olmak üzere toplam 1244 km yol ile sağlanmaktadır. Toplamda 1.244 km karayolu ağının 467 km'sini bölünmüş yollar oluşturmaktadır. Ayrıca 1075 yerleşim birimine ulaşımı sağlayan toplam yol ağının uzunluğu 5.011 km' dir.

Bölgenin karayolu ağı kapsamında otoyol bulunmamaktadır. Ancak Balıkesir, sözleşmesi 27.09.2010 tarihinde imzalanan Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu projesi güzergâhı üzerinde yer almaktadır. 44 km uzunluğunda bağlantı yolları, 377 km'lik yeni otoyol yapımı ile toplam 421 km'lik yol yapımını içeren ve ortalama 120 km/saat hıza uygun tasarlanan proje tamamlandığında İstanbul ve İzmir'e ulaşım süresi büyük ölçüde kısılacak ve kent birçok yönden cazibe merkezi haline gelecektir. 2013 yılı verilerine göre Balıkesir'de toplam 377.012 adet motorlu taşıt bulunmaktadır(<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi>).

Demiryolu

Kent içinde ulaşımında hafif metro, metro, banliyö, ve tramvay gibi ulaşım araçları kullanılmamaktadır. İl sınırları içerisinde geçip şehirlerarası çalışan ana hat trenleri seferleri bulunmaktadır.

Balıkesir, Türkiye demiryolları ulaşım ağında yer almakta olup Ankara'yı İzmir'e bağlayan demiryolu üzerinde bir transit merkezi durumundadır. Balıkesir'deki demiryolu uzunluğu, 280 km ile 9.642 km olan Türkiye demiryolu hattının yüzde 2,9'unu oluşturmaktadır.

Bölgedeki mevcut demiryolu hattının tamamı Balıkesir ilindedir. Bölge içi ve bölgeler arası erişilebilirliğin geliştirilmesi için Çanakkale'nin demiryolu ağına dahil edilmesi, Balıkesir'deki altyapı çalışmalarının da tamamlanması gerekmektedir.

Balıkesir kuzey-güney aksında, Bandırma limanı ile bütünleşmiş şekilde çalışan Bandırma İstasyonu ile başlayıp Balıkesir-Soma-Manisa-İzmir'e kadar ulaşan demiryolu hattına sahiptir. Bölgeden doğu istikametine devam eden demiryolu hattı ise Alanyurt istasyonundan ayrılarak Eskişehir-Ankara ve Afyon-Konya kentlerine ulaşmaktadır.

Mevcut demiryolu ağı taşıma ağırlıklı çalışmakta olup kapasite ve sefer sayıları açısından ilin potansiyelinin altında kalmaktadır. Yolcu taşımacılığının özendirilmesi ve mevcut demiryolu ağının çağa uygun hale getirilmesi gerekmektedir. 2023 yılına kadar yapımı planlanan yüksek hızlı demiryolu hatlarından biri de Bölgeyi ilgilendiren Bursa-Balıkesir-İzmir hattıdır.

Bölgeyi ilgilendiren önemli bir proje olan "Bandırma-Bursa-Ayazma-Osmaneli Hızlı Tren Hattı" ile Ankara, İzmir, İstanbul ve Bursa gibi metropollerin arasındaki ulaşımın kolaylaştırılması ve seyahat süresinin azaltılması hedeflenmektedir(<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi>).

Havayolu

Balıkesir'de iki havalimanı bulunmaktadır. Şehir merkezine 5 km mesafede bulunan Balıkesir Merkez Havaalanı askeri ve sivil uçuşlara hizmet vermektedir. Haftanın 3 günü Ankara'ya seferler gerçekleştirilmektedir.

Bölgenin diğer önemli havayolu bağlantı noktası ise Edremit ilçesinde bulunan Balıkesir Koca Seyit Havaalanı'dır. 28.06.2012 tarihinde Balıkesir Körfez Havalimanının ismi Balıkesir Koca Seyit Havalimanı olarak değiştirilmiştir. 2010 yılında tamamlanan çalışmalarla havaalanı uluslararası uçuş standartlarına uygun hale getirilmiştir.

Yılda 120 bin yolcu kapasitesiyle yalnız sivil kategoride hizmet vermekte olan havaalanı Ayvalık, Altınoluk, Akçay, Burhaniye, Küçükkuyu, Dikili gibi tatil merkezlerine yakın mesafededir.

Havaalanı yüksek turizm sezonu olan yaz aylarında oldukça faaldir. Havaalanının uluslararası direkt uçuşlara açılması bölgeye gelen yabancı turist sayısını önemli ölçüde artırmıştır(<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi>).

Denizyolu

TR22 Güney Marmara Bölgesi, Ege Denizi ve Marmara Denizi'ne kıyısı bulunması nedeniyle ulusal ve uluslararası yük ve yolcu taşımacılığında büyük öneme sahiptir. Balıkesir 291 km, Çanakkale ise 671 km kıyı uzunluğuna sahiptir.

Ancak mevcut deniz yolu altyapısı, yolcu ve yük taşımacılığında potansiyelinin çok altındadır. Bölgenin kendi ilçeleri arasındaki deniz ulaşımı da zayıftır. Özellikle Adalara ulaşım süresinin çok uzun olması ve sefer sayılarının yetersizliği buralarda eğitim, sağlık, ticaret gibi konularda geri kalınmasına sebep olmaktadır.

Deniz yolu ulaşım olanakları konusunda Bandırma, önemli bir potansiyele sahiptir. Gelişmiş ve donanımlı limanı ile Marmara Bölgesi'nin denize açılan kapısı konumundadır. Bandırma-İstanbul arasındaki uzaklık 64 mildir. 1998 yılında başlatılan İstanbul-Bandırma arasındaki hızlı feribot ve deniz otobüsü seferleri, ulaşımında büyük kolaylık sağlamaktadır.

Yaz aylarında karşılıklı hafta içi dört, hafta sonu altı seferi bulan yoğun taşıma programı ile iki saat gibi kısa bir sürede, İstanbul'a ulaşmak mümkün olmaktadır. Bandırma'dan her gün Tekirdağ ve İstanbul'a Ro-Ro seferleri yapılmaktadır. Ayrıca Marmara Adası, Paşalimanı Adası ve Türkeli (Avşa) Adasına da günlük yolcu taşıma amaçlı seferler düzenlenmektedir.

(TÜİK Yayınları GMKA 2014-2023 Bölge Planı Taslağı Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, 2010-2014 Stratejik Planı,(<http://www.epdk.org.tr>).

4.3.2. Enerji

Elektrik Altyapısı

Balıkesir'in elektrik dağıtımı 01.09.2010 tarihinde özelleştirilmiş olup, Balıkesir genelinde Merkez, Bandırma ve Edremit olmak üzere 3 adet işletme bulunmaktadır. Bölgede bulunan tüm ilçe ve köylere elektrik dağıtımı yapılmaktadır. Ancak özellikle Balıkesir köylerindeki mevcut elektrik şebekelerinin 80'li yıllarda kurulmuş olması ve bu şebekelerin ekonomik ömrünün ortalama 30 yıl olmasından dolayı köylerdeki dağıtım sisteminin yenilenmesi gerekmektedir.

Bunun yanında son yıllarda köylerde bulunan süt sağma, toplama ve soğutma tesislerin sayılarının artması kırsalda elektrik tüketimini büyük oranda artırmış olup artan ihtiyacı karşılamak üzere gerekli altyapı çalışmalarına başlanmıştır.

2012 yılında Balıkesir'in toplam elektrik tüketimi 2.669.963 MWh; kişi başına toplam elektrik tüketimi 2.300 KWh olarak gerçekleşmiştir. İllerin toplam elektrik tüketimi ülke genelinde 19. sıradadır. Elektrik tüketiminin yüzde 41,7'si sanayi, yüzde 27'6'sı mesken, yüzde 13'ü ticarethanelerin tüketimidir.

Bir tarım ili olan Balıkesir, 4.114 MWh olan tarımsal sulama toplam tüketimi ile ülke genelinde 29., sanayinin tükettiği elektrik açısından ise iller arasında 22. Sıradadır(<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi>).

Doğal Gaz Altyapısı

Balıkesir, ulusal ve uluslararası doğal gaz iletim hatlarına ev sahipliği yapmaktadır. İl sınırından Botaş ve Nabucco'ya ait ana iletim hatları geçmektedir. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) için Balıkesir önemli bir geçiş noktası Çanakkale ise dağıtım merkezi olacaktır. Balıkesir'de büyük öneme haiz iki doğalgaz iletim hattı geçmesine rağmen yalnızca Merkez, Susurluk, Bandırma ve Gönen ilçeleri doğal gazdan yararlanabilmektedir.(<http://www.balikesirgaz.com.tr>).

2013 yılı sonunda Balıkesir'de il bazında konut abone sayısı 116 bin 930; tüketim miktarı ise 95.799.169 (Sm³)'tür(TÜİK Yayınları GMKA 2014-2023 Bölge Planı Taslağı Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, 2010-2014 Stratejik Planı, <http://www.epdk.org.tr>).

4.4. Balıkesir'in Sosyal Yapısı

Bir ilin kalkınma düzeyini tek bir göstergesiyle ele almak doğru olmayacaktır. Balıkesir'in kalkınma düzeyi sosyo-ekonomik göstergelerle ve bütüncül olarak incelenecektir. Sosyo-ekonomik göstergelerin içinde ise, demografik yapı, eğitim ve sağlık hizmetleri, istihdam, gelir düzeyi ve üretim seviyeleri yer almaktadır.

4.4.1. Genel Nüfus Özellikleri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılı başında açıkladığı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla Balıkesir'de 1 milyon 189 bin 57 kişi ikamet ediyor. Buna göre, yıllık nüfus artış hızı binde 22,7 olarak gerçekleşti. 2013 yılında Balıkesir'in nüfusu 1 milyon 162 bin 761 kişi, nüfusun artış hızı binde 1,7 idi.

Balıkesir nüfusu yıllara yaygın olarak düşük de olsa artan bir seyir izlemesine rağmen, nüfus artış oranı açısından genelde Türkiye ortalamasının altında kalıyordu. 2014 yılında ise Balıkesir'in nüfus artış hızı, Türkiye'nin binde 13,3 olan artış ortalamasının üzerinde kaldı. Balıkesir'in önceki yıla göre gerçekleşen 26 bin 296 kişilik nüfus artışı binde 22,7 artış hızına karşılık geliyor ve bu artış hızıyla iller sıralamasında 58'inci sırada yer alıyor.

Balıkesir'in merkezdeki iki ilçesi Altıeylül ve Karesi dışında en kalabalık ilk beş ilçesi Bandırma, Edremit, Gönen, Ayvalık ve Burhaniye'dir. Nüfusu en az olan ilçesi ise Marmara'dır(<http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profilini/nufus-ve-demografi>).

Balıkesir'in Nüfus Yoğunluğu

Yüzölçümü 14.272 km² olan Balıkesir il genelinde kilometrekareye 83 kişi düşmektedir. Bu oranla Balıkesir nüfus yoğunluğu yönünden Türkiye'de 31. sırada bulunuyor. Bu nüfusun, oransal dağılımı 593.529 erkek ve 595.528 kadından oluşmaktadır. Oransal olarak ise: % 49,9 erkek, % 50,1 kadındır. (TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075).

Tablo 4.1. İlçelere Göre Balıkesir Nüfusu

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Altıeylül	87.233	84.790	172.023
2014	Karesi	84.282	86.494	170.776
2014	Bandırma	73.337	71.752	145.089
2014	Edremit	69.456	70.705	140.161
2014	Gönen	36.294	36.801	73.095
2014	Ayvalık	34.426	35.454	69.880
2014	Burhaniye	29.013	28.541	57.554

2014	Bigadiç	23.884	24.586	48.470
2014	Susurluk	19.748	20.181	39.929
2014	Dursunbey	19.145	20.266	39.411
2014	Sındırgı	17.151	18.440	35.591
2014	Erdek	17.805	16.871	34.676
2014	İvrindi	17.111	17.096	34.207
2014	Havran	14.008	13.868	27.876
2014	Kepsut	12.662	11.518	24.180
2014	Manyas	10.122	10.355	20.477
2014	Savaştepe	9.335	9.528	18.863
2014	Balya	6.885	7.027	13.912
2014	Gömeç	6.603	6.828	13.431
2014	Marmara	5.029	4.427	9.456

Kaynak: <http://www.nufusu.com/il/balikesir-nufusu>

4.4.2. Eğitim Durumu

2013 yılında Türkiye' de 6 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen nüfus, 6 yaşın üstündeki toplam nüfusun %4'üdür (bilinmeyen hariç). Yine aynı yıl Balıkesir'de 6 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %4,6 (bilinmeyen hariç) iken, bu oran erkekler için %1,2 (bilinmeyen hariç) olmuştur.

Türkiye'de 2013 yılında 15 yaş üstü nüfus için okuma yazma bilmeyenlerin oranı %4,7 (bilinmeyen hariç), okuma yazma bilenlerin ise %95,3'tür (bilinmeyen hariç). Balıkesir'de de bu oranlar sırasıyla, %3,3 (bilinmeyen hariç) ve %96,7'dir (bilinmeyen hariç). 2013 yılında Balıkesir'de yüksekokul veya fakülte mezunlarının yine aynı yaş grubu nüfusa oranı ise %11,3'tür (www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/BALIKESIR.pdf).

4.4.3. Sağlık Hizmetleri

Balıkesir'de sağlık personeli sayıları yıllara göre artış göstermiştir. Bunun yanında sağlık sektörüne yönelik yatırımların hız kazanması neticesinde hastane ve yatak sayıları da artmıştır.

Tablo 4.2. Sağlık Personeli Sayısı, 2008-2012

Yıllar	Uzman hekim	Pratisyen hekim	Asistan hekim	Toplam Hekim
2008	534	588	-	1 122
2009	570	610	-	1 180
2010	705	624	1	1330
2011	767	693	-	1460
2012	806	680	15	1501

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü

Tablo 4.3. Hastane ve Yatak Sayısı, 2008-2012

Yıllar	Toplam kurum	Toplam yatak	Sağlık Bakanlığı kurum	Sağlık Bakanlığı yatak
2008	24	2 691	21	2630
2009	24	2 700	20	2556
2010	26	2 909	20	2504
2011	28	2 899	21	2487
2012	30	3 038	21	2469

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü

Balıkesir Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi 31.08.2009 tarih ve 27335 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik ile kurulmuş ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile imzalanan protokolle Çağış Kampüsünde bulunan 150 yataklı geçici binasında hizmet vermeye başlamıştır. 20 branşta sunulan poliklinik hizmetleriyle ve laboratuvarlarıyla her geçen gün büyüyen hastanemizde 2009 yılı Aralık ayında ameliyat yapılmaya başlanmıştır.

Hastanemiz bünyesinde 75 öğretim üyesi, 40 araştırma görevlisi doktor, 145 idari ve yardımcı sağlık personeli (hemşire, sağlık teknisyeni, paramedik) çalışmaktadır. Hastanemizde Kan Bankası, Kardiyoloji Anjiyo Ünitesi, Böbrek Taş Kırma Ünitesi (ESWL), Endoskopi Ünitesi, Bronkoskopi Ünitesi, Dijital Röntgen, Kemik Dansitometri, Mr, Mamografi, Bilgisayarlı Tomografi, Ultrason, 1. basamak Genel Yoğun Bakım Ünitesi hizmet sunmaya devam etmektedir. Toplumun beden ve ruh sağlığının korunmasına yönelik kaliteli tanı ve tedavi hizmetlerini çağdaş ve güvenilir bir ortamda, hasta ve sağlık çalışanlarının haklarına uygun bir şekilde sunan, eğitim-öğretim yapılması için uluslararası standartlarda gerekli altyapıyı oluşturan bir araştırma ve sağlık kurumu olmayı misyon edinen hastanemiz 200 yataklı yeni kalıcı modern binasında faaliyetlerini sürdürmektedir (<http://hastane.balikesir.edu.tr/tarihce.html>).

4.5. Balıkesir'in Ekonomik Yapısı

4.5.1. Tarım Sektörü

Başlıca geçim kaynağı Tarım ve Hayvancılığa dayalı İlimizin, Tarım kolunda çalışanların toplam istihdama oranı TÜİK verilerine göre % 36,5 civarındadır. 2011 Yılı Nüfus ve Konut Araştırmasına göre ilde istidam edilen (15+ yaş) nüfusun % 39,7'si tarım sektöründe, % 19'u sanayi sektöründe, % 41,3'ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. İlin tarım yapılan arazisi 422.212 hektardır.

Balıkesir Ovası, Gönen Ovası, Susurluk Ovası ve Edremit Ovası ilin başlıca üretim yerleridir. Gönen ovasının başlıca ürünü ise pirinçtir. Merkez, Havran, İvrindi, Susurluk, Manyas ve Savaştepe ilçelerinde süt işleme tesisleri yaygındır.

İlimizde tarımsal faaliyetler topraktan gıda sanayiine kadar çok geniş sınırları kapsamaktadır. İl'in sahil kesimi zeytincilik, bağcılık ve balıkçılıkla uğraşmakta, iç kısımlarda ise her türlü toprak mahsulü, ormancılık ve hayvancılık alanlarında faaliyet görülmektedir.

Tarımsal üretim bakımından Manyas, Gönen, Balıkesir, Edremit, Havran, Burhaniye ovaları önemli yer tutar. İlimizde başta zeytin, buğday, arpa, mısır, tütün, pamuk, ayçiçeği, şekerpancarı, yem bitkileri, kavun, karpuz, narenciye, sarımsak, seftali, domates olmak üzere diğer sebze ve meyvelerin birçoğu yetiştirilmektedir.

Balıkesir yüzölçümü; (Göller Dâhil) 1.447.300 hektar olup, bunun 422.212 hektarı tarım alanı, 81.006 hektarı çayır mera alanı, 680.220 hektarı orman alanı ve 263.862 hektarı tarım dışı arazi olarak kullanılmaktadır. İlimiz tarım arazileri içerisinde en geniş alanı 297.706 hektar ile tarla alanları oluşturmaktadır olup, bunu 82.092 hektar ile zeytinlik alanlar takip etmektedir. 422.212 hektar toplam tarım alanınının 132.087 hektarlık bölümü sulanmaktadır. Sulanan kısmın 125.888 hektarı devlet tarafından, 6.199 hektarı halk tarafından sulanmaktadır. İlimiz genelinde 282.328 hektar sulanabilecek alan mevcuttur. 2014 Yılı TÜİK verilerine göre; İlimizde yetiştirilen ve ekonomik öneme sahip Tarla Bitkilerinin başında (üretim göre), 1.106.004 ton üretim ile Silajlık Mısır gelmektedir. Bunu 316.069 ton ile Buğday (Diğer), 122.276 ton ile çeltik, 46.565 ton ile Arpa (Diğer) ve 38.606 ton üretim ile Çavdar (Dane) izlemektedir.

İlimizde yetiştirilen ve ekonomik önem arz eden sebzelerin başında 419.580 ton üretim ile Domates, 99.393 ton üretim ile Karpuz, 85.646 ton üretim ile Kavun, 65.103 ton üretim ile Biber ve 24.135 ton üretim ile Patlıcan gelmektedir (www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/BALIKESIR.pdf).

4.5.2. Sanayi ve Ticaret Sektörü

Sanayi ve Ticaret alanlarında atılımlarını sürdüren Balıkesir' de tarımın geniş alanı kapsamaması tarıma dayalı endüstri kollarının gelişmesini sağlamıştır. Balıkesir sanayi yapısı bakımından Ege ve Marmara Bölgelerinin genel karakteristik yapısını taşımakta, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük sanayi şehirlerine kara, deniz ve

demiryolu ile bağlantıları bulunmaktadır. Körfez Bölgesi'ndeki Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Havran ilçeleri geleneksel olarak tarımsal yapıları nedeniyle, zeytinyağı ve sabun sanayiinin merkezidir. İl' deki modern fabrikalar ise, Balıkesir Merkez ve Bandırma'dadır. Borik asit, Boraks, Sodyum Perborat, Sülfirik Asit, transformator, kağıt, çimento, mermer, metal ürünleri, tarım alet ve makinaları, elektrikli cihazlar, suni dokuma yapay gübre üreten fabrikalar bunların arasındadır. Merkez ilçede, tarım makinaları, çimento, sentetik çuval, trafo, jeneratör, un, Ayvalık ve Edremit'te; zeytin, zeytinyağı ve sabun, Bandırma'da beyaz et ve gübre, Manyas ve Gönen'de; süt ve süt ürünleri, Dursunbey'de orman ürünleri, Bigadiç ve Sındırgı'da maden sektörleri yoğunlaşmıştır. Sanayi siciline kayıtlı kuruluş sayısı 467, 1 Sanayi Odası,15 Küçük Sanayi Sitesi,4 Organize Sanayi Bölgesi,8 Ticaret Odası,5 Ticaret Borsası,97 Esnaf Odası, 2044 Kooperatif 137 ihracatçı firma,130 ithalatçı firma, 757 Anonim Şirket,4135 Limited Şirket,154 sigorta şirketi,5929 Şahıs şirketi mevcuttur. Balıkesir İli iç-dış ticaret hacmi 486.313.997.254.096.- TL, İhracat Miktarı 80.699.902.-\$, ithalat miktarı 147.567.184.-\$. Toplam tarım arazisi 510.456. Hektar, Toplam Orman alanı 675.010.-Hektardır (www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,65879/ekonomik-yapi.html).

4.5.3.Madencilik Sektörü

Çeşitli ve karmaşık bir jeolojik yapıya sahip olan ilimiz, yeraltı kaynakları yönünden de oldukça zengindir. Bunların başında bor tuzları gelmektedir. Birçok sanayi ürününün yapımında kullanıldığı için çok önemli bir maden sayılan bor tuzları, ilimiz sınırları içinde çıkarılmaktadır. Sadece Türkiye çapında değil, dünyanın da en zengin rezervlerinden biri de ilimizdedir. Başlıca yatakları Sultançayırı, Bigadiç ve Taşköy dolaylarında olan bor tuzları; 19.yy'dan beri işletilmekte olup yurt dışına ihraç edilmektedir.

Bölgenin İstanbul'dan sonra en büyük ve en modern tesislere sahip olan Bandırma Limanından başta maden olmak üzere her türlü maddenin ihracat ve ithalatı yapılmaktadır. İhraç edilen maddelerin başında Boraks gelmektedir. Bunun dışında mermer, çimento, bitkisel yağlar, salça; meyve ve sebze, sentetik ihracı yapılmaktadır. İlimiz yer altı zenginlikleri bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bordan sonra Kömür, demir başta olmak üzere krom, mermer, bakır, kurşun, dolomit, antimuan, kaolen gibi maden yatakları rezerv bakımından zengindir. Maden ve Jeotermal kaynakları ilin en önemli doğal zenginlikleridir.

Diğer madenlerimiz; demir(Eymir, Çarmık,Yaşyer, Ve Kazdağı Çevresi), kurşun ve çinko (Avcılar, Balya, Halılar, Altınoluk), kayatuzu (Taşköy), manganez (Temaşalık), talk(Kapıdağ), volfram ve molibden(Kalabak köyü) 'dir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,65879/ekonomik-yapi.html>).

4.5.4. Hayvancılık Sektörü

Büyükbaş Hayvancılık (2014 Yılı verilerine göre) İlimizde adet 544.965 sığır, 2.504 adet manda olmak üzere toplam 547.469 adet Büyükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır.

Küçükbaş Hayvancılık (2014 Yılı verilerine göre) 816.290 adet koyun, 212.058 adet keçi varlığı bulunan ilimizde, koyunlar ağırlıklı olarak kıvrıcık

ve merinos melezinden oluşmaktadır. Lezzetli et yönünden özellikle kıvırcık önem arz etmektedir. Keçi üretiminde kıl keçisi ağırlıklı olup, bunu son yıllarda artış gösteren Saanen ırkı izlemektedir.

Kanatlı Üretimi (2014 Yılı verilerine göre) Ekonomik önem arz eden kanatlı üretiminde; Tek dönemde 25.533.677 adet Broiler üretimi yapılmış olup, ortalama 5 dönemlik broiler üretimi yapılmaktadır. İlimizde 6.583.220 adet Yumurtacı Tavuk, 155.983 adet Hindi, 6.612 adet kaz, 60.687 adet Ördek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Kanatlı Broiler yetiştiriciliği sözleşmeli üretim sistemine göre yapılmakta olup, ilimizde entegre üretim tesisleri bulunmaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,65879/ekonomik-yapi.html>).

4.6. Balıkesir'in Turizm Potansiyeli

4.6.1. Kültür Turizmi

Balıkesir sahip olduğu kültür ve tabiat varlıkları bakımından Türkiye'de üst sıralardadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Onaylı Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının %32'si İstanbul sınırları içinde yer alırken, Balıkesir 3.052 adet kültür ve tabiat varlığı ile Türkiye'de 5. sıradadır.

Tablo 4.4. Kültür ve Tabiat Varlıkları Dağılımı (2010)

İL	Kültür ve Tabiat Varlığı Sayısı
İstanbul	29.338
Bursa	6.208
İzmir	6.048
Muğla	3.898
Balıkesir	3.052
Antalya	2.130
Ankara	1.906
Karabük	1.796
Trabzon	1.636
Kastamonu	1.543
TOPLAM	90.336

Kaynak: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Avrupa ve Asya'nın birleştiği yerde konumlanmış ülkemiz, uluslararası toplantı ve kongrelere uygun bir mekân sunmaktadır. Türkiye'de Turizm Bakanlığı onaylı kongre merkezlerinin toplam kapasitesi 130.000 kişilik olup, 1.100 kişilik kapasite Balıkesir ilinde bulunmaktadır (www.gmka.org.tr/.../turizm_piyasaları_raporunun_degerlendirmesi_-_balikesir.pdf).

4.6.1.1. Kaleler

Bigadiç Kalesi (Bigadiç)

Bigadiç'in doğusunda bulunan bir tepe üzerindeki kale, MS IX. yüzyılda Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Günümüze kalıntıları gelen bu kaleye Bizans döneminde "Achyraos Kalesi" ismi verilmişti. Bu kale Yunan işgali sırasında karargâh olarak kullanılmıştır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Erdek Kalesi (Erdek)

Erdek Seyitgazi tepesinde sekiz adet küçük karakol niteliğinde kaleler bulunmaktadır. Ayrıca bu kalelerin 5 km. kuzeyinde Muhla kalesi bulunmaktadır. Erdek Demirkapı mevkiinde de şehir surlarının kalıntıları görülmekte olup, bunların Erdek Körfezi'ne kadar uzandığı bilinmektedir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

4.6.1.2. Ören Yerler

Daskyleion Antik Kenti:

Bandırma'nın 30 km. güneyinde herkes tarafından bilinen kuş cennetine çok yakın Ergili Köyünün 2 km. doğusunda Kuş gölünün güney-doğu ucunda yer alıyor. M.Ö. 7.y.y.da Daskylos adıyla bilinen ünlü Lydia Kralı'nın Sardis'ten hanedan kavgaları nedeniyle buraya gelmesiyle kent Daskyleion adını almıştır.

Daskyleion'da doğan oğlu Gyges daha sonra Lydia'ya geri çağrılıyor. Gyges Lydia'ya kral olduktan sonra şehre Daskyleion deniliyor. Çünkü Daskyleion "Daskylos'un yeri anlamındadır. Bu ismi M.Ö.650 yıllarında almıştır.

Daskyleion'da Troya gibi erken dönem yerleşimlerinin olduğu kenttir. Bazı antik yazarlara göre M.Ö.12. yüzyılda Aoellerden bir grup Daskyleion'a gelip yerleşmişler, Ancak kenti daha önceki dönemlere (Kalkolitik döneme) götürecek buluntular yüzey araştırmalarında ele geçmiştir. Bölgede ilk araştırmayı 1952 yılında Kurt Bittel yapmıştır. Antik metinlerin verdiği coğrafi bilgileri 'de değerlendirerek Daskyleion'un bugünkü adı olan Hisar tepeyi belirlemiştir. Daha sonra 1954 yılında Prof. Dr. Ekrem AKURGAL kazıya başlamıştır. 1960 yılına kadar devam eden kazı, 1988 yılında Prof. Dr. Tomris BAKIR tarafından yeniden başlatılmıştır. Kuş Cenneti (Paradeisos) ve Daskyleion, doğal ve tarihi çevre kavramında ele alınan bütünleşmiş iki olgudur. Doğa güzellikleri ve yörenin güçlü bir Jeopolitik konuma sahip olması nedeniyle Daskyleion kuş gölünün (Daskylitis) güneyine kurulmuştur. Çünkü tüm antik yazarlar Daskyleion ve Paradeisos'un güzelliğinden övgü ile bahsetmektedir. M.Ö.334 yılında Büyük İskender (Makedonyalı Alexandros) bir dünya imparatorluğu kurmuş olan Persleri ortadan kaldırmaya karar verdiği zaman Pers Satraplığı (Genel Valilik) merkezi olan Daskyleion'uda ününü ve güzelliğini duyduğu Paradeisos için ele geçirmeyi düşünmüştür. Büyük İskender'den önceki dönemlerde de Trakya, Boğazlar, Marmara Denizi, Propontis ve Küçük Frigya bölgelerinin hem kontrolünü, hem de siyasi ve ekonomik yönetimini ellerinde tutma yetkisine önem vermiş devletler, Anadolu'daki jeopolitik konumunun ciddiyeti nedeniyle Daskyleion'da her devirde etkin olan bir kale ve yerleşimin varlığını korumuşlardır. İşte bu amaca yönelik Daskyleion, sırayla Frig, Lydia, Akhaemenid, Makedonya ve Hatta Bizanslılar tarafından güçlü kale niteliği korunmuş bir merkez olarak özenle imar edilmiş, ekonomisi üst düzeyde tutulmuş ve ünlü idarecilerin yönetimine bırakılmıştır.

Daskyleionda yaşamış olan bu devletlere ait maddi kalıntılar yapılan arkeolojik kazılarda yavaş yavaş gün ışığına çıkartılmıştır.

Günümüzden yaklaşık beş bin yıl öncesine ait prehistorik çağlarda bu yöredeki yerleşimi kanıtlayan taş baltalar ve çakmak taşından dilgiler yanında M.Ö.1700-1800 yıllarına tarihlenen steatit'ten yapılmış bir babil ürünü silindir mühür, hem yörenin, hem de Anadolu'nun bu tarihlerde Ön Asya kültürleri ile olan ilişkilerine işaret etmektedir.

M.Ö. iki bin yılının ortalarından, ilk bin yılın başlarına kadar Batı Anadolu'nun tümünün yaşadığı ve nedeni bilinmeyen bir karanlık devrin arkasından M.Ö.1200'lerde Dorlar diye adlandırılan kavim kuzeyden önce kıta Yunanistan'a sonrada Trakya ve Boğazlar üzerinden geçerek Daskyleion'a gelmişler, ancak bu kavime ait herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Dor'lardan sonra ise Trakya'dan Anadolu'ya göç eden Friglerin bu yörede yerleştiklerini gösteren hem yazılı belgeleri, hem de onların kullandıkları seramikler kazılarda gün ışığına çıkartılmıştır. Bir frig adak yazıtını içeren, kırık haliyle bile boyu bir metreyi geçen bir mermer blok Anadolu Eski Çağ tarihi coğrafyası ile birlikte frigya bölgesinin sınırlarını değiştirmiştir. Frigler daha sonraki yüzyıllarda Anadolu'nun içlerine yayılmışlar ama

Daskyleion'da bazı frig soyluları Pers satrapları ile birlikte onların saraylarında yaşamışlardır. Bunu kanıtlayan bir buluntu da satrap sarayında ele geçen M.Ö.4.y.y. ortasına tarihlenen, üzerinde frig harfleri ile yazılmış bir kelimenin bulunduğu bir içki kâsesidir.

Daskyleion'da yapılan kazılar neticesinde Lydia Kralı Daskylos'un içinde yaşadığı saraya ait duvar kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Taş temel üzerine kerpiç duvarlardan oluşan saray duvarlarında üç evreli yanık tabakalar ele geçmiştir. M.Ö. 7.y.y. da batı Anadolu'nun tümü için büyük bir felaket sayılan Kimmer'ler diye anılan bir yabancı kavim tarafından yakılıp yıkıldığını göstermektedir.

Yine kazılar sonucu ortaya çıkartılan Daskylos saray temelinin ele geçtiği seviye ile uyumlu özel bir teknikle inşa edilmiş ve temel in altında yer alan atık su kanalı; 2700 yıl önce burada yaşayan insanların bilinçli olarak çevrelerine ve doğaya olan duyarlılıklarını göstermektedir. Düzgün işlenmiş plaka ile yan duvarları, tabanı ve üstü kapatılmıştır. Diğerleriyle birlikte Bandırma Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Antandros Antik Kenti

Antandros Antik Kenti, Edremit İlçesi Altınoluk Beldesi'nin 4km. doğusunda, İda Dağı (Kazdağı) eteklerinde, Pelasg'lar tarafından kurulmuştur.

Adramytteion (Burhaniye-Ören) – Assos (Behramkale) yolu üzerinde askeri bakımdan stratejik bir konuma sahip olan kentin, M.Ö. 10.yy' da kurulduğu düşünülmekle birlikte, çok yakınında bulunan Assos' un M.Ö.2.bin yıllarına kadar inen tarihinden Antandros' un da bu tarihlerde iskân görmüş olması mümkün görülmektedir.

Antik yazar Strabon, Leleg kavminin Baba burnundan (Lekton) İda dağına kadar olan bölgede yerleştiklerini belirtmektedir. Önce Thrakialı Mysialılar' ın yerleştiği bilinen bölge, M.Ö. 7.yy'da Limni üzerinden gelen Aioller tarafından iskân edilmiştir. Pelasgların da bu tarihlerde Antandros'a yerleştikleri antik kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Antandros'un bir Pelasg kenti olduğunu, tarihteki Batı Anadolu İsyanından (M.Ö. 499-494) sonra Pers kralı Dareios'un komutanı Otonois'in Antandros'u zapt ettiğini ve Kserkses ordusunun Yunan seferine giderken kentin yanından geçtiğini Heredot'tan öğrenmekteyiz.

Anadolu'da araştırmalar yapan Henri Kiepert kitabında Antandros'un akropolünün Altınoluk – Avcılar arasında Yarmataş olarak bilinen 215km. rakımlı tepede bulunduğunu ve kentin doğuya doğru yayıldığını ifade etmektedir.

Kentin nekropolü ise Yarmataş Tepesi'nin 2km daha batısında yer almaktadır. Nekropol alanı inşai faaliyetler sırasında ortaya çıkmış ve 1989-1996 yılları arasında kurtarma kazıları yapılmıştır. 2001 yılında Balıkesir Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nda ve Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Görevlisi Yrd. Doç. Dr. Gürcan Polat'ın Bilimsel Danışmanlığı'nda başlatılan ve halen devam eden Müze kazılarında, M.Ö. 7-2.yy arasında kullanıldığı anlaşılan nekropolde, arazinin eğiminden faydalanılarak üst üste iki ve üç kat olarak yerleştirilen lahit mezarların yanı sıra kremasyon (ölü yakma) ve direk toprağa gömü şeklinde bir çok gömü yapıldığı görülmüştür. Bu mezarlardan çıkarılan mezar hediyeleri, Balıkesir Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaçak kazılar sonucu ortaya çıkan Roma dönemine ait bir taban mozaik çevresinde yapılan sistemli kazılar sonucunda M.S.1.yy tarihlenen ve duvarlarında fresk bulunan, taban döşemeleri mozaikli bir zengin evi bulunmuştur(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Kyzikos Antik Kenti

Kyzikos, Kapıdağ eteklerinde Bandırma- Erdek karayolunun geçtiği yerde kurulmuştur. Yöre tarihi, Kurt Bittel tarafından yapılan araştırmalar sonucunda Neolitik (M.Ö. 6. bin) ve Kalkolitik (M.Ö. 5. bin) Dönem'e kadar inmektedir.

Mysia'daki Olympos (Uludağ) yamaçlarında yerleşmiş olan, daha sonra Aisepos Ovası'na inen veya Thessalia'dan bu yöreye (Aisepos / Gönen- Kocaçay ile Rindkos /Mustafa kemal Paşa-Atranos Çayı arasına) yerleşmiş olan Dolionlar, Kyzikos'da yaşayan en eski kavimdir. Bu nedenle bu bölge aynı zamanda Dolionia veya Dolionis diye adlandırılır.

Yunan mitolojisinde Gürcistan (Kolkhis)'da var olan altın postu almak için, Yunanistan'dan yola çıkan Argonautlar yolda Dolionia (Kyzikos)'ya uğrarlar. Kral Kyzikos Argonlar'ı iyi karşılar. Onları yedirir, içirir ve yanlarına bol kumanya vererek uğurlar. Yola çıkan Argonautlar o gece fırtınaya yakalanırlar ve karaya çıkarlar. Gece karanlığında tekrar Dolionia topraklarına çıktıklarını fark etmeyen Argonautlar, Kral Kyzikos'u ve yanındakileri düşman zannederek çarpışır. Ancak bu çarpışmada Kral Kyzikos ölür ve Kyzikos'un ölümüyle şehir Kyzikos adını alır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Hadrian Tapınağı:

Kyzikos Kenti'nde ise şimdiye kadar tespit edilmiş dört tane tapınak vardır. Bunlardan en büyüğü ve en önemlisi Hadrian Tapınağı'dır.

Kyzikos Antik Kenti'nin batısında konumlanan Hadrian Tapınağı, günümüzde Bandırma -Erdek karayolunun Düzler Mevkii'nde, karayolundan yaklaşık 300 m içeride yer almaktadır.

Tapınağın yapımına daha önce Tanrı Zeus adına başlanmış, ancak bitirilememiştir. M.S.123 yılında olan bir depremde sonra İmparator Hadrian' ın kenti ziyaretinin ardından yapımına tekrar başlanır. Bitirilişi ise ancak Antoninler Dönemi'nde (M.S.138-197) gerçekleşir. Ancak M.S. 150-155 yılları arasındaki yeni bir depremde tapınakta büyük bir yıkım olur ve M.S. 167 yılında yeniden onarılır.

Antik dönemde dünyanın sekizinci harikası olarak listeye alınan tapınak, M.S. 6. y.y. daki depremde sonra kendi yazgısıyla baş başa bırakılmıştır.

Amphitiyatro: iki yamaç arasında bulunan bir dere vadisine inşa edilmiştir. Böylece oturma yerlerinin büyük bir kısmı doğal arazi üzerine yapılabilmektedir. Yalnız açık kalan her iki tarafa yer altı tonozları yapılmak zorundaydı. Böylece hem oturma sıraları için yer, hem de dere suyunun geçip gidebileceği tünel sağlanmış oldu.

Oval bir plana sahip olan amphitiyatroda dere suyunun yönünü değiştiren bir kanal mevcuttur. Bu kanalın suyunun amphitiyatronun etrafından geçmesini sağlayan bir bendi vardır. Böylece hem sudan kurtulmayı, hem de sudan yararlanmayı amaçlamışlardır.

Tiyatro: Kentin önemli yapılarından birisidir. Antik kaynaklar bu tiyatronun, Anadolu'daki diğer tiyatrolarla karşılaştırıldığında, büyüklük ve bezemelerinin güzelliğiyle önemli bir yere sahip olduğunu vurgular. Dıştan dışa yaklaşık 145 m. çapındaki tiyatronun orkestra kısmı 55 m. çapındadır. Oturma kısmının üst seviyesinin orkestradan yüksekliği 20 m. dir. Tiyatro Grek tiyatroları gibi tepenin eğimine yerleştirilmiş olup, günümüze gelen kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla anıtsal bir skene yapısına sahip olmalıydı (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Adramytteion Antik Kenti:

Adramytteion Antik Kenti bugünkü Burhaniye İlçesi'nin 2km kadar batısında bulunan Karataş Mevkii'nde, Ören Tepe'yi de içine alan geniş bir alanda Pelasglar tarafından kurulmuştur.

Strabon'a göre kenti yeniden imar eden Lydia prensi Adramis buraya Atina'dan kovulan Delos Adası sakinlerini yerleştirmiştir. Daha sonraları ise Aiolis ve Lesbos' tan gelenler ile Adramytteion sakinleri arasında mücadeleler olmuştur. M.Ö. 546 yılında Lidya krallığının Perslere yenilmesi sonucunda kent Daskyleion satra plağına bağlanmıştır. Batı Anadolu İsyanından (M.Ö. 499-494) sonra sakinleri öldürülen ve yıkılan kent harap duruma gelmiştir. Antik Mysia bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan kent, kendi adına sikke basabilme yetkisine sahipti. Kent adına basılmış birçok sikke günümüze kadar ulaşmıştır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Prokonnessos Antik Kenti:

Marmara Adası'nın kuzeyinde Saraylar köyü sınırları içinde kalan mermerleri ile ünlü bir şehirdir. Mermer ocaklarında yarı işli hale getirilen lahitler, steller, postamentler, sütun ve sütun başlıkları vb. malzemeler özellikle Roma ve Bizans dönemlerinde buradan gemilerle İtalya ve İstanbul'a gönderilmekte idi. Günümüzde de antik mermer ocakları işletilmeye devam edilmektedir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,90612/antik-kentler-oren-yerleri.html>).

Ancyra Antik Kenti: Bigadiç İlçesi Hisar Köyü sınırları içinde kalan antik kent Roma dönemi termal yerleşim alanıdır.

Hadrianeia Antik Kenti: Dursunbey İlçesi'nin kuzey batısında yer alan Roma dönemi yerleşim yeridir.

Astyra Antik Kenti: Edremit İlçesi Güre Beldesi sınırları içinde kalan antik yerleşim.

Thebe / Theb Antik Kenti: Havran İlçesi sınırları içinde yer alan antik yerleşim.

Arteka Antik Kenti: Erdek İlçesi Zeytinli Ada ve çevresinde klasik dönemde kurulmuş şehir.

Zeleea Antik Kenti: Gönen İlçesi Sarıköy Beldesi'nde Klasik dönemde kurulmuş şehir.

Perihharaxis Antik Kenti: Bugünkü Karacaören Köyü civarında Roma döneminde kurulmuş şehirdir.

Keraseion Antik Kenti: Savaştepe İlçesi sınırlarında yer alan antik yerleşim.

Attaneion Antik Kenti: Sındırgı İlçesi sınırları içinde yer alan antik yerleşim.

Plakia Antik Kenti: Bandırma İlçesi sınırları içinde yer alan antik yerleşim.

4.6.1.3. Köprüler

Güvercin Köprüsü (Gönen)

Balıkesir Gönen ilçesinde, Gönen Çayı (Aesepus) üzerinde bulunan köprünün Roma döneminde yapıldığı ileri sürülmektedir. Bununla beraber Karasi Beyliği döneminde yenilenmiş ve Osmanlılar zamanında da kullanılmıştır. Köprü moloz taştan yapılmış, bunun üzerine granit tozundan sıva yapılmıştır. Dört yuvarlak gözden meydana gelen köprü günümüze harap bir durumda gelebilmiştir. Halen kullanılmamaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Roma Köprüsü (Merkez)

Balıkesir ilinde Biga Çayı üzerinde bulunan bu köprünün ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Bu konuda kaynaklarda da yeterli bilgi olmadığı gibi köprünün yapım kitabesi de günümüze ulaşmamıştır. Köprü Sultan IV.Mehmet tarafından onarılmıştır. Köprünün yapımında büyük halinde mermerler, tuğlalar ve moloz taşlar karışık olarak kullanılmıştır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Cüneyt Köprüsü (Sındırgı)

Balıkesir Sındırgı ilçesi, Cüneyt Vadisinde, ormanlık bir alanda bulunan Cüneyt Köprüsü'nün kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Bununla beraber yapı üslubundan Karesi Beyliği zamanında, Cüneyt Bey tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Köprü moloz ve kesme taştan yapılmış olup, oldukça geniş yuvarlak kemerli tek bir gözden meydana gelmiştir. Günümüzde iyi bir durumdadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

4.6.1.4.Hanlar

Çobanoğlu Hanı (Ayvalık)

Ayvalık Altınova, İnönü Caddesinde bulunan Çobanoğlu Hanı'nı kitabesinden öğrenildiğinden göre 1887-1888 yıllarında Osman Ağa yaptırmıştır. Giriş kapısı üzerinde, dört satırlık mermer bir yazıtı bulunmaktadır. Tek katlı avlulu bir planı olan hanın günümüze yalnızca yuvarlak kemerli girişi ile bunun arkasındaki beşik tonozlu koridoru orijinal olarak gelebilmiştir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Şükrü Bey Hanı (Ayvalık)

Ayvalık, Altınova Bucağında İnönü Caddesinde bulunan, Çobanoğlu Hanı'nın karşısında yer alan bu yapının da kitabesi günümüze gelememiştir. Bununla beraber Çobanoğlu Hanı kitabesinden yararlanılarak bu hanın 1887-1888 yıllarında Şükrü Bey tarafından yaptırılmış olduğu sanılmaktadır.

Hanın kuzey cephesi iki katlıdır ve sonraki devirlerde önüne tek katlı dükkanlar eklenmiştir. Kaba yontma taş ve tuğladan yapılmış olan hanın ikinci katına dikdörtgen pencereler sıralanmıştır. Hanın ortasındaki giriş kapısı taş söveli taştan yuvarlak kemerlidir. Kapının üzerinde "Osmanlı Sigorta Şirketi Umumiyesi" ibaresi ile altına Fransızca "Societe Generale Assurances Ottomane" yazılmıştır. Buradaki girişten düz ahşap tavanlı bir tavanın örttüğü bir koridor ile avluya ulaşılmaktadır. Avluda alt katı tuğla ayaklı revaklar bulunmaktadır. Hanın diğer duvarları revaksızdır. Avlunun batısında, kenarda yuvarlak kemerli ikinci giriş kapısının yerin bulunduğu mekan büyük olasılıkla ahırlara ayrılmıştır. Avlunun ortasında bir şadırvan olduğu günümüze gelebilen izlerden anlaşılmaktadır. Hanın kuzey cephesindeki ikinci kata çıkılan merdiven açıklıkları örülmüştür (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

4.6.1.5. Müzeler

Kuva-yı Milliye Müzesi: Müze oluncaya kadar, eski belediye binası olarak kullanılan bina, 1840 yılında Karesi Sancağı Defterdarı Girid-i Zade Mehmet Paşa'nın konağı olarak yaptırılmıştır. 15 Mayıs 1919 yıllarında İzmir'in işgali akabinde, 16 Mayıs 1919 'da Balıkesirlilerin toplanarak silahlı mücadele kararının alındığı ve Kuvâ-yı Milliye ateşinin parladığı bu bina uzun yıllar 2. Kolordu Komutanlığı'na ve Ali Hikmet Paşaya karargâh vazifesi görmüştür. İzmir Şimal Cepheleri Heyeti'nin çalışma merkezi olmuştur. Konağın kompleksi içinde bulunan ve 1913 yılında "Okuma Yurdu" olarak açılan ve yine 18 Mayıs 1998'de "Milli Mücadele Tarihimiz Kitaplığı" olarak hizmete giren binada 6 Şubat 1923 tarihinde İlimize ilk gelişlerinde Büyük Atatürk 'ü de misafir etmiştir.2 kata yayılan seksiyonlardan oluşan Kuvâ-yı Milliye Müzesi'nin 120 m2'lik zemin katında; Balıkesir Kuvâ-yı Milliye' sinin kurulmasında öncülük etmiş 41 Bayrak Adam 'ın aldıkları yazılı kararlar, 5 adet Kongrenin Kararları, bu kahramanların özel eşyaları, fotoğrafları ile Atamızın Balıkesir'e gelişlerinde çekilmiş fotoğrafları sergilenmektedir. 2.Katında ise ilimizde ortaya çıkan arkeolojik eserler ile etnografik eserler sergilenmektedir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Tahtakuşlar Etnografya Müzesi: Akçay'dan 6 km. sonra Çamlıbel yoluna girdiğimiz de sol yol sizi Tahtakuşlar'a , sağ yol ise Çamlıbel'e ulaştırır. Takiben 1-2 km. sonra Tahtakuşlar Köyüne girdiğinizde Etnografya Galerisi karşınıza çıkar. Alibey KUDAR tarafından kurulan galeri,1991 yılında açılan Türkiye'nin ilk ÖZEL

ETNOGRAFYA MÜZESİ ile 1992 yılında açılan ve Türkiye’de ilk kez bir köyde kurulan sanat galerisidir. Galeride, Orta Asya’dan Türkiye’ye göç eden Türk boylarının ilginç ve özgün kültür varlıkları, giyim, ev eşyaları, aletleri, halıları ve çadırları her türlü sanat yapıtları, yazmalar, kolyeler, nazarlıklar...vb. ile dünyada sergilenen en büyük deri sırtlı deniz kaplumbağası yıl boyunca sergilenmektedir. Haftanın her günü açıktır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Sıdika Erke Etnografya Müzesi: Edremit Belediyesi tarafından kurulan müzede; Kuvâ-yı Milliye Odası, geleneksel Türk ev adaları, el yapımı eserler, eski silahlar sergilenmekte olup, Müze Yunus Emre Parkının hemen yanındadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Bandırma Arkeoloji Müzesi:1989 yılında Bandırma Belediyesi’nden alınan arsayla Bandırma Müzelerini Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından müze binasının yapımı planlanmış ve 1992’de inşasına başlanmıştır.1993 yılında su basmanı seviyesine geldiğinde ise inşaat Kültür Bakanlığı’na devredilmiştir. İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü’nün kontrolörlüğünde 1995 yılından itibaren çalışmalara devam edilmiştir. Bandırma Arkeoloji Müzesi, Ziraat Bahçesi olarak da bilinen Atatürk Parkı’nın yanında yer almaktadır.

Bandırma-Erdek, Çanakkale, İzmir yolunun kesiştiği noktanın yaklaşık 200 m. yakınında bulunması tatillerini bu yörede geçirmek isteyenlerin müzeyi ziyaretini kolaylaştırmaktadır.22 km lik mesafede bulunan Erdek,30-35 dakika uzaklıktaki Gönen ve Manyas, yaklaşık 35 km uzaklıktaki Susurluk Ilıcaları, Edremit, Akçay,

Altınoluk, Çanakkale-Assos vb. görmek için deniz yoluyla Bandırma’ya gelen tatilecilerin kullanmak zorunda olduğu güzergah üzerinde bulunan Bandırma Arkeoloji Müzesi, Liman İşletmeleri’nin ve Toprak Mahsulleri Ofisi binasının arkasında konumlanmıştır. Özel aracı olmayanlar için de İstanbul Deniz Otobüsleri İşlemesinin ön kısmında yer alan taksi dolmuş ve dolmuşların bulunduğu durakta 15-20 dakika arayla müzeye dolmuş seferi düzenlenmektedir. Şehrin batısında kalan müze, şimdilik yerleşim alanının biraz dışında bulunmaktadır. Ancak hızlı bir gelişim gösteren şehir ve bu gelişime bağlı olarak artan nüfusla, kısa zamanda yerleşim alanı içinde kalacaktır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Bigadiç Müze Ve Kültür Evi: 1942 Bigadiç depremi sonrasında Tekel İdaresi için yapılan ve 1930-1940 yılları arasında yaşanan Akılcı-İşlevci Mimarlık Akımı örnekleri arasında sayılan özellikli bir yapıdır. Kaymakamlığımız öncülüğünde, Belediye ve ÇEKÜL "Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma" Vakfı işbirliğiyle ÇEKÜL Vakfı tarafından hazırlanan Röleve ve iç mimari plânlarına uygun olarak İstanbul Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü’nün katkılarıyla ve Belediye imkânlarıyla yeniden düzenlenerek müze ve kültür evi haline getirilmiştir. Müzede: a)" Kuvâ-yı Milliye Hareketi" içinde özel yeri olan Balıkesir’in Bigadiç ayağına ilişkin " Kuvâ-yı Milliye Bölümü"; b)Arkeoloji Bölümü; İlçe merkezine 18 km uzaklıkta bulunan Ancyra antik yerleşimine ait kalıntılar; c)Etnografya Bölümü; Son 200-300 yıllık zaman kesitinde günlük yaşama dair öğeler bulunmaktadır. Ayrıca 96 m2 büyüklüğünde 90 kişilik toplantı, seminer vb. etkinlikler ile resim, fotoğraf vb. sergiler için kullanıma uygun çok amaçlı bir salon bulunmaktadır. Müzenin açılışı 1 Aralık 2001 tarihinde olmuştur (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Gönen Mozaik Müzesi: Gönen Termal Tesisleri yanındadır. Üstü örtülü alandaki müzede, taban mozaiki ile çevresinde derlenmiş olan Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait taş eserleri bulunmaktadır.

Saraylar Köyü Açık Hava Müzesi: Marmara İlçesindeki Bizans döneminden kalan eserlerin bulunduğu müze, Marmara'ya 25 km uzaklıktadır.

4.6.2. İnanç Turizmi

Zağnos Paşa Külliyesi: Cami, hamam, türbe, muvakkıthane, muallimhane ve bedestenden oluşan site, Balıkesir'in en büyük ve mimari yönden en mükemmel külliyesidir. Ahmet Vefik Paşa meydanında bulunan bu eserin muallimhane, imaret ve bedesteni bulunmamaktadır. 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in ünlü veziri Zağnos Mehmet Paşa tarafından, o zamanki şehrin kenarına yapılarak Balıkesir diğer yöne yayılmasını sağlamıştır. Külliye sadece hamam günümüze dek özgünlüğünü koruyabilmiştir. 1897 yılındaki depremde yıkılan camii ve türbe 1908 yılında Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Camii; Özgün yapıdan sadece kuzey kapısı üzerindeki ve iç bölümdeki yazıt kalmıştır. 1908 yılında yeniden yapımı sırasında Rum ve Ermeni ustaların çalışması nedeniyle, Osmanlı sanatının son döneminde görülen melez üslubun etkilerini taşımaktadır. Kare planlı, dört payeye oturan büyük kubbeli yanları tonozlu ve köşelerde köşe kubbeleri bulunan düzgün yontma taş ve tuğladan yapılmış bir yapıdır. Dış görünüşünde yatay ve dikey hatları dikkat çeker. Caminin iç bölümüne çift kanatlı ahşap kapılarla girilir. Kapıların önüne dört köşeli mermer sütunların taşıdığı, ahşap tavanlı kurşun kaplı ve eğimli bir çatı ile örtülü sundurmalar yer alır. Kalın duvarlarla çevrili ibadet yeri dört kalın kare paye ve bu payeleri birleştiren kemerlerle birbirinden ayrılmıştır. Köşe kubbelerinde ve kemerlerde Osmanlı sanatında kullanılmış olan rumi, palmet ve kıvrık dal motiflerinden oluşan kalem işi süslemeler göze çarpar. Mihrap, son dönem Osmanlı sanatının tüm özelliklerini taşımaktadır. Kubbenin geçişi ve yarım tonozlar kıvrık dal, çiçek ve lale motifleri ile süslüdür.

Kubbenin iki köşesindeki pencerelerin arası çinilerle süslenmiştir. Barok tarzda ve kesme taştan yapılmış olan minare, barok bir külahla biter. Caminin biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere iki şadırvanı bulunmaktadır. Kuzeydeki şadırvan on iki köşeli mermer olup, suyu Paşa hamamından gelmektedir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Yıldırım Camii: Yıldırım Mahallesi'nde yer alan Camii'nin, çeşitli kaynaklardan ve vakfiyesinden edinilen bilgilere göre, 1338 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Büyük bir avlu içerisinde yer alan ve imaret ile birlikte külliye durumundadır. Camii, 1818 ve 1897 depreminden sonra onarım görmüştür. Kuzey ve güney yönünde düzgün dikdörtgen planlıdır. İç mekan beşer sütunlu, iki dizile üç bölüme ayrılmıştır. Kesme taştan inşa edilen yapı, çatı kiremidi ile örtülüdür. Ahşap minberin kapısı üzerindeki dikdörtgen panoda 'Kufi' bir yazı bulunmaktadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Ayvalık

Saatli Camii: Ayvalık İlçe merkezinde, İsmet Paşa Mahallesinde yerli Rumlar tarafından kilise olarak yapılmış, 1928'den sonra camiye dönüştürülmüştür.

Hamidiye Cami: Ayvalık ilçesi Sakarya mahallesindedir. İlçede cami olarak yapılmış tek özgün yapıdır. Sultan Abdülhamit tarafından 19.yy'ın ikinci yarısında yapılmıştır. Melez üslubun bir örneği olan cami, kareye yakın planlı ve kırmızı kesme taştandır.

Hayrettin Paşa Cami: İlçe merkezinde, 19.yy'ın ikinci yarısında yapılmış olan kilise daha sonra camiye çevrilmiştir.

Çınarlı Cami: İlçe merkezinde, Hamdi bey Mahallesindedir.19.yy'ın ikinci yarısında Ayvalık'ta oturan Rumlarca yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra camiye çevrilmiştir. Moloz ve kesme taş malzemesiyle yapılan yapının planı dikdörtgendir. Ortası kubbe ve yanları tonoz ile örtülü binanın içerisinde tonozların önündeki galeriyi taşıyan kalın sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunlar kompozit başlıklıdır.

Bandırma

Haydar Çavuş Cami: Tek kubbeli kare planlı sade bir yapı olan camiyi, 19.yy başlarında Haydar Çavuş yaptırmıştır. 1873 yılında yanan cami, neo- klasik anlayışta yeniden yapılmıştır. Sunullah Cami, Habibullah Hamarat Cami, Hacı Yusuf Cami, Çınarlı Şevkiye Cami, Bandırma Ulu Cami, Eski Doğruca Köyü Cami, Emre Köyü Cami, Bigadiç Yeşilli Cami diğerleridir.

Burhaniye

Şahinler Köyü Camii: Yaklaşık 150 yıllık olduğu tahmin edilen camii, Türk -İslam aleminde, içerisinde eski hat örnekleri olmayan, buna karşın köy mezarlığı ve Rezelli Değirmeni ile çeşitli doğa ve meyve fresklerinden oluşan süslemeli kubbeleriyle çok ayrı özellikte bir camidir. 1993-94 yıllarında Vakıflar Müdürlüğü tarafından Kültür Bakanlığı Anıtlar Yüksek Kurulu denetiminde restore edilmiştir.

Dursunbey; Horata Cami Halhallı Cami Yeni Cami Çarşı Cami.

Edremit

Kurşunlu Camii: Selçuklular döneminde Yusuf Sinan tarafından yaptırılmıştır. Kubbesi kurşunla örtülü olduğundan Kurşunlu Camii denilmiştir. Avlusunda Yusuf Sinan'ın kabri vardır. Başucundaki yazı, Balıkesir sınırları içindeki en eski kitabedir .

Bigadiç

Kasımpaşa Camii:1549'da Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Cezerizade Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Tamamen kesme taşlarla yapılan cami birkaç defa tamir olmuşsa da minaresi orijinal hali ile günümüze gelmiştir. Yapıldığı dönemin tüm mimari özelliklerini yansıtan Kasım Paşa Camii'nin duvarlarında 1901 tarihli levhalarda hat sanatının değişik örnekleri mevcuttur.

4.6.3. Termal Turizm

Balıkesir'de Termal Kaynakların Özellikleri;

- Balıkesir ve ilçeleri, termal kaynak zenginliğinin yanı sıra fiziksel ve kimyasal bileşimleri açısından ülkemizin üstün nitelikli şifalı sular arasında yer almaktadır.
- Doğal çıkışlı, suyu bol ve verimlidir.
- Eriyik ve mineral değerleri yüksek, kükürt radon ve tuz bakımından zengindirler.
- Sıcaklık değerleri bakımından farklı nitelik gösteren kaplıcalarımızın bir kısmı banyo tedavisine bir kısmı da içme kürlerine elverişlidir.

- Bir kısmı deniz kıyısında bir kısmı da çevresindeki yeşil doku özelliği ile dağlık ve ormanlık alanlarda av ve eko turizmine de elverişlidir.

- Kaynak kullanımını açısından çeşitlilik sağlarlar.

- Rekreasyon alanları ile dikkat çekerler.

Bu özellikleri ile Balıkesir bölgesindeki termal sularımız, çok geniş bir tedavi alanı yaratmaktadır. Bölgemizin uygun iklim koşulları ile de uzun bir kür mevsimi olanağı sunmaktadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Termalizm

Termal turizm; sağlığını koruma ve iyileştirme amacı ile belirli bir süre için yer değiştiren insanların doğal şifalı su kaynaklarına dayalı bir turistik tesise giderek balneoterapi(kaplıca suları ile yapılan kür) uygulaması, konaklama beslenme, dinlenme ve eğlenme gereksinmelerini karşılaması olayıdır.

Şifalı sular, içinde birtakım eriyik ve madenler bulunan tedavi amacıyla kullanılan doğal olarak yeryüzüne çıkan sıcak ya da soğuk sulardır. Doğal olarak çıkan şifalı sulardan açık olanlara çermik, etrafı çevrili olanlara ılıca, üstü kapalı olanlara kaplıca, soğuk şifalı suları ihtiva eden kaynaklara da içme adı verilmektedir.

Kaplıca ve içmelerden etkin bir fayda sağlamak için 21 günlük bir kür programı önerilmektedir. 15 günden az 40 günden çok olmamalıdır. İdeal olanı ise tedavi müddetini kaplıca doktoru veya kaplıcaya gönderen doktorun ayarlamasıdır.

Romatizma nevrojji ve diyabetli hastalar için yaz ayları; mide bağırsak, karaciğer ve sinir hastalıkları için ilkbahar ve sonbahar, kadın ve deri hastalıkları için her mevsim uygun olmaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Balıkesir- Pamukçu Kaplıcaları

Konumu: Balıkesir il merkezine bağlı 15 km uzaklıktaki Pamukçu beldesi sınırları içerisinde bulunan Pamukçu Kaplıcalarına, şehir merkezinden (yarım saatte bir kalkan dolmuşlarla) ulaşabilmek mümkündür. Sıcaklık: 30-58°C

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar:

Özelliği; su, bor ve flüorür içeren sodyumlu, sülfatlı, klorürlü termal sular grubuna girmektedir. Su, inflamatuvar romatizmal hastalıkların bel ağrıları, eklem hastalıkları, ortopedik operasyonlar, beyin ve sinir cerrahisi sonrası gibi uzun süreli hareketsiz kalma durumları, stres bozukluğu ve spor yaralanmaları ayrıca osteoporoz tedavisinde destekleyici tedavi unsuru olarak kullanılmaktadır.

Pamukçu Köyü sınırları içerisinde Bakanlığımızdan İşletme Belgeli bir adet (5 yıldızlı) otel ile Pamukçu Belediyesine ait bir tesis bulunmaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Balıkesir(Merkez) Kiraz Kaplıcaları

İlimiz Organize Sanayi Bölgesi'ne 10 km uzaklıkta Kiraz Köyü sınırları içinde 40°C ısısı olan ve araştırılması gereken bir kaplıcalardan biridir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Edremit – Güre Kaplıcaları

Konumu: Edremit'e 12 km. uzaklıktaki şirin beldesi Güre sınırları içinde Çanakkale karayolu üzerinde yer almaktadır.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Kaplıca suyu, fluorür içeren sodyumlu sülfatlı termal sular grubuna girmektedir. Su; kadın hastalıklarına, kronik iltihabi sendromlara, üst solunum yolları hastalıklarına, guatr, cilt hastalıkları, kireçlenme, sedef, böbrek taşı ve kumları, karaciğer rahatsızlıkları ile hareket sistemi hastalıkları, romatizmal hastalıklar, kardio-vasküler sistem, aterosklerotik damar, sinir sistemi hastalıkları, yaşlılık, sikluk bozukluğu, post travmatik lezyonlar ve postoperatif rehabilitasyon dönemlerine iyi gelmektedir.

Termal Turizm Merkezinde Bakanlığımızdan belgeli (5 yıldızlı) otel mevcut olup, yine çevrede bulunan oteller konaklama ile sudan yararlanma imkânı sunmaktadır. Bölge aynı zamanda dağ turizmi, eko turizmi ve kampçılık faaliyetleri için eşsiz güzelliklere sahiptir. Kazdağları 1993 yılında Milli Park ilan edilmiştir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Edremit- Bostancı Köyü Kaplıcaları

Konumu: Bostancı Köyü'nün sınırları içinde Edremit-Burhaniye karayolu üzerindedir. Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Su, sodyum sülfatlı oligametallik gruptandır.

Banyo kürü olarak; hareket sistemi rahatsızlıkları, dejeneratif ve inflamatuvar romatizmal hastalıklar, kardio vasküler sistem hastalıkları, esansiyel hipertansiyon, sinir sistemi hastalıkları psikomatik hastalıklar, cilt hastalıkları, yaşlılık, siklus bozuklukları aterosklerotik damar hastalıkları vb.

Bostancı köyü sınırları içerisinde, Bakanlığımızdan İşletme Belgeli 2 adet (Adramis ve Entur Otel(3 yıldızlı)) 215 yatak kapasiteli otel bulunmakta olup; Türk hamamı, saunası, açık ve kapalı yüzme havuzları ile güzellik ve spor merkezleri, gününbirlik banyoları vb.. ile halkımıza hizmet vermektedir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Edremit –Derman Ilıcısı

Kaplıca, Edremit- Burhaniye yol kavşağı üzerinde Akçay'a 12 km. Edremit'e 3 km uzaklıktadır. Sıcaklığı 48-58 °C arasında değişmektedir. Suların romatizma, lumbago, filibit ve kadın hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Gönen Kaplıcaları

Konumu: Gönen'in şehir merkezinde bulunmaktadır.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Kaplıca suları fluorür içeren sodyumlu sülfatlı klorürlü bikarbonatlı bir bileşime sahiptir. Kireçlenme, omurlar arası daralmalara bağlı sinir ve damar sıkışmaları, eklem romatizmalarının kronik dönemleri, ankilozan spondilit, adale romatizması, bel ve boyun fıtığı, bel kayması, kronik tendon, tendon kılıfı, eklem kapsülü gibi yumuşak doku romatizmaları, sellülit, adale spazmları, bazı ortopedik hastalıklar, kırık sekeller, kontraktürler, bazı sinir felçlerinde ilk 3 haftadaki ilaç tedavisinin devamı olarak (örneğin; yüz felcinde) tünel sendromları denen bazı tür sinir sıkışmaları, bronşiyal astım, migren, alerjik sinüzit, küçük ölçülü böbrek taşı hastalığı, nikotin ve alkol tedavisi, gastrit ülser ve benzeri.....vb. Gönen Kaplıcaları bünyesinde Bakanlığımız İşletme Belgeli (4 yıldızlı) otel ve hemen yanında Belediye Belgeli 4 ayrı konaklama tesisi bulunmaktadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Gönen - Ekşidere Dağ Ilıcası

Konumu: Kaplıca Gönen ilçe merkezine 13km mesafededir. Sürekli çalışan servis araçları ile gidilebilmektedir.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Gençlik suyu sülfat klorürlü sodyum kalsiyum ve oligometaliktir. Suyun radyoaktif olması, gençlik suyu denmesine sebep olmuştur. Romatizma, kireçlenme, sinirsel ve ruhsal hastalıklar, kas ve damar rahatsızlıkları, kırık vakaları, ameliyat sancıları, ayak, sırt, bel ağrıları, lumbago, panomi, eklem sertlikleri, zayıflama ve uyku bozukluklarına iyi gelmektedir. Ilıcada banyo yapılmakla beraber içme suyu olarak da kullanılmaktadır. Suyu içildiğinde böbrek ve idrar yolları rahatsızlıklarına iyi geldiği de bilinmektedir. Kür amaçlı kapalı havuz ve Türk hamamı mevcuttur. Tesislerin yanı başında 18 °C sıcaklıktaki "Gençlik İçmesi" olarak adlandırılan bir su kaynağı bulunmaktadır. Böbrek v idrar yolları rahatsızlıklarına iyi geldiği kanıtlanan su, dinlendirici yönüyle de bilinmektedir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Manyas- Kızık köy Kaplıcası

Konumu: Manyas ilçesine 6 km uzaklıkta, Kızık Köyü – İbrahim Tepe Mevkii'nde bulunmaktadır.

Tedavi ettiği hastalıklar: Su, içme ve banyo suyu olmak üzere 2 ayrı şekilde kullanılmakta olup, sodyumlu, kalsiyumlu, klorürlü ve bikarbonatlı bir bileşime sahiptir. Sindirim organlarındaki hastalıklara, böbrek taşlarını düşürmede, romatizma, kemik erimesi, kadınsal hastalıklar, erken yaşlanmanın önlemi, iskelet bozuklukları, bel, boyun, sırt ağrılarına, eklem hastalıklarına, yorgunluk ve stres gibi rahatsızlıklara iyi gelmektedir. Özel bir şirkete ait devre- mülk tesisi(ve bağlı sosyal amaçlı birimler-havuz-restoran) ile Kızıkköy tüzel kişiliğine ait konaklama tesisi bulunmaktadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Susurluk – Kepekler (Ilıca Boğazı) Kaplıcası

Konumu: Susurluk İlçesi 20 km kuzeyinde, Ilıca boğazı köyü sınırları içindedir. Balıkesir 'e 60 km uzaklıktadır.

Tedavi ettiği hastalıklar Özellikleri; Kaplıca suları, sodyumlu klorürlü bikarbonatlı bir bileşime sahiptir.

Banyo tedavisi; Romatizma, nevralsi, nevrıt, polinevrıt, felçler ve ankilozlar ile kadın hastalıklarına,

Çamur tedavisi ise; bütün romatizma çeşitleri, nevralsi, nevrıt, polinevrıt, çocuk felçleri, kırık ve çıkıklardan sonraki hareketsizliklerde, artritli hastalarda ve kadın hastalıklarında kullanımı tavsiye edilmektedir.

Kaplıcanın yanına yapılmakta olan yeni tesislerde konaklama ve banyo hizmeti halkımıza sunulacaktır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Susurluk – Yıldız(Yellice Tepe) Kaplıcası

Konumu: Yıldız Köyü'nün 3,5 km kadar kuzeydoğusunda yer almaktadır. Suyun sıcaklığı 56–68 °C arasında değişmektedir. Kaynak suyu; flüorür içeren sodyumlu, bikarbonatlı, sülfatlı bir bileşime sahiptir.

Tedavi ettiği hastalıklar: Romatizmal hastalıkların kronik dönemlerinde (romatoid artrit, ankilozan Spondilit başta olmak üzere),bel ağrısı, osteoartrit(kireçlenme) gibi eklem hastalıkları, miyozit,tendinit ,travmafıbromyalji sendromu gibi yumuşak doku hastalıklarının tedavisinde, ortopedik operasyonlar beyin ve sinir ameliyatı sonrası nekahat dönemlerinde, nöroloji hastalıklarının tedavisinde, spor yaralanmaları ve cilt hastalıkları (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Balya - Dağ Ilıcası

Konumu: Balya yerleşim merkezinin 25 km kuzeydoğusunda, Balıkesir-Merkez-Şamlı yerleşim merkezinin 15 km batısında yer almaktadır.

Sıcaklık: Kaynakların sıcaklığı 51-60 °C arasında değişmektedir.

Tedavi ettiği hastalıklar: Kaplıca suyu romatizma, sıyatik , kireçlenme ve bazı cilt hastalıklarına iyi gelmektedir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Bigadiç Hisar köy Kaplıcaları

Konumu: Termal saha Bigadiç İlçe merkezine 17 km mesafede Hisarköy yerleşim merkezinin içindedir.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Kaynak suları; flüorürlü sodyum ve bik Banyo kürü olarak; Kadın hastalıkları başta olmak üzere, romatizmal hastalıklar, kronik bel ağrısı, inme ,nevralsiler, ortopedik ameliyat ve kırıklar sonrası dönem,

banyo uygulamalarında cilt üzerinde de olumlu etkiler göstermektedir. Karbonat içeren bileşime sahiptir.

İnhalasyon kullanımında; astım, kronik bronşit, alerjik üst solunum yolları hastalıkları gibi durumlarda ekspektoran ve spazmolitik etkileri nedeniyle kullanımı mümkündür.

İçme suyu olarak; beslenme ve hamilelikte florür eksikliğinin giderilmesinde, çocuklar ve gençlerde diş çürüklerinin önlenmesinde iyi geldiği bilinmektedir

(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Sındırgı- Hisar alan Kaplıcası

Konumu: Kaplıca, ilçeye 17 km mesafede bulunan Hisaralan yerleşim merkezinin 3 km güneybatısında yer almaktadır. Termal sahaya ulaşım, Simav – İzmir seferi yapan otobüs ve bu güzergâhta sıkça bulunan köylere ait köy minibüsleri ile sağlanmaktadır.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Kaynak suları fluorür içeren sodyumlu bikarbonatlı termal sular sınıfına girmektedir. Su kendi halinde akışkan olup, saniyede 172 litre çıkmaktadır. Başta hareket sisteminin ağırlı hastalıkları olmak üzere, kadın hastalıklarında ve ağırlı rahatsızlıklarda müsekkin olarak kullanılır. Romatizmal rahatsızlıklar, nevralsi, nevritle iyi gelmektedir. Hisaralan Kaplıcaları ve çevresindeki pansiyonlarda konaklama imkânı mevcuttur(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Sındırgı - Emendere Kaplıcası

Konumu: Sındırgı ilçesine 7km uzaklıktaki Ilıcalı Köyündedir. İlçe merkezinden(Yağ pazarı) günde bir kez kalkan otobüslerle ulaşım sağlanmaktadır.

Kaplıcada Tedavi Olunan Hastalıklar: Gut hastalarına, böbrek taşlarına, cilt ve mide hastalıklarına özellikle sedef, mantar, yara, uyuz ve egzamaya iyi gelmektedir. Kaplıcada kabinli banyo hizmeti ile pansiyonda konaklama hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca Sındırgı Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesinin işbirliği ile yöreye nitelikli bir tesis kurulmakta olup, önümüzdeki yıl hizmete açılacaktır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

Dursunbey- Aşağımusalar Köyü Ilıcası

Dursunbey'in Aşağımusalar Köyü 'ne 5 km uzaklıkta, Alaçam Dağları doğa güzelliğinin içindedir. 29 °C 'lık ısı vardır. Çevrede cilt hastalıklarına iyi geldiği için 'güzellik suyu' olarak da bilinir.

Tablo 4.5. Balıkesir İli Termal Tesisler

Sıra No:	TESİSİN ADI	SINIFI VE TÜRÜ	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
1	ASYA PAMUKÇU TERMAL (Bakanlık İşletme Belgeli)	5 Yıldızlı Termal Otel	85	218

2	ADRINA HEALTH&SPA HOTEL (Bakanlık İşletme Belgeli)	5 Yıldızlı Termal Otel	246	503
3	ADRAMİS TERMAL OTEL (Bakanlık İşletme Belgeli)	4 Yıldızlı Termal Otel	66	132
4	GÜRE SARUHAN TERMAL OTEL (Bakanlık İşletme Belgeli)	4 Yıldızlı Termal Otel	122	275
5	ENTUR TERMAL OTEL (Bakanlık İşletme Belgeli)	3 Yıldızlı Termal Otel	63	123
6	GÖNEN KAPLICA OTEL (Bakanlık İşletme Belgeli)	4 Yıldızlı Termal Otel	207	414
7	SINDIRGI OBAM TERMAL RESORT&SPA (Bakanlık İşletme Belgeli)	4 Yıldızlı Termal Otel	92	184
8	EMENDERE RESORT OTEL (Belediye Belgeli)	Termal Otel	28	68
9	SINDIRGI OBAM TERMAL RESORT & SPA (Belediye Belgeli)	Termal Otel	92	240
10	ŞİMAL TERMAL (Belediye Belgeli)	3. Sınıf	100	200
11	AFRODİT TERMAL OTEL (Belediye Belgeli)	1. Sınıf	132	303
12	HATTUŞA ASTRYA TERMAL RESORT VE SPA (Belediye Belgeli)	1. Sınıf	215	632
13	HERAMİS TERMAL OTEL (Belediye Belgeli)	1. Sınıf	188	400
14	HİSARKÖY TERMAL TESİSİ (Belediye Belgeli)	Termal Tesis	24	60
15	HERA TERMAL TESİSLERİ (Belediye Belgeli)	Apart Daire	232	1024
16	BELEDİYE TERMAL TES. (Belediye Belgeli)	Termal Tesis	60	120
	TOPLAM : 16 TESİS		Toplam: 1952 Oda, 4896 Yatak	

Kaynak: <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,90613/saglik-ve-termal-turizm.html>

4.6.4. Deniz Turizmi

Balıkesir; iki denize olan kıyıları, Marmara ve Ege Denizi'ndeki Adaları ile mevsimsel olarak yaz dönemi içerisinde deniz turizminin yoğun yaşandığı bir turizm cazibe merkezidir.

290,5 km'lik kıyı bandınının 115,5 km'si Ege Denizi'nde, 175 km'si Marmara Denizi'ndedir. Ege Denizi'ndeki kıyıları (Ayvalık: 54 km, Gömeç: 17.5 km, Burhaniye: 12 km, Edremit: 32 km); Marmara Denizi'ndeki kıyıları ise (Gönen: 8 km, Erdek: 34.75 km, Marmara:72.5 km, Bandırma: 60 km)'dir.

Balıkesir'in, Ege Denizi'nde Ayvalık Adaları olarak bilinen 22 adası, Marmara Denizi'nde de Marmara Adaları olarak bilinen adaları vardır. Marmara İlçesi sınırları içinde; Marmara, Türkeli (Avşa), Etkinlik ve Paşalimanı adaları; Ayvalık İlçesi sınırları içinde de Alibey (Cunda), Hasır, Küçük ve Büyük Maden adaları yer alır. Ayrıca Ayvalık'taki Şeytan Sofrası ve Erdek ilçesi sınırlarındaki Kapıdağ Adası çiftli tombolo ile karaya bağlanarak birer yarımadaya dönüşmüş durumdadır. Alibey ve Patrik adaları da tombolo ile birleşerek bugün Alibey adası olarak anılan önemli bir doğa güzelliğini oluşturmaktadır.

Balıkesir yat turizmi açısından, Ayvalık'taki Ayvalık Setur Marina ile Sadan Yat Çekek Yeri, Burhaniye'deki Yat Limanı ve kıyı şeridinde bulunan çeşitli balıkçı barınakları ile önemli imkânlar sunmaktadır. Yat turizmini besleyen diğer turizm çeşitleri olarak kabul edilen sörf, yelken ve dalış sporları açısından da Balıkesir kıyıları uygun koylara sahiptir. Ayvalık, Burhaniye, Erdek ve Altınoluk'ta yelken kulüpleri tarafından yapılan faaliyetler ile il kıyı şeridinde yapılan çeşitli dalış etkinlikleri bulunmaktadır. Ayvalık sualtı zenginlikleriyle birçok dalış noktası barındırmakta ve bölgede öne çıkmaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>). Balıkesir'in ilçelerindeki başlıca plajlar ise şunlardır.

AYVALIK İLÇESİ

-**Sarımsaklı Plajları:** İlçe merkezine 8 km uzaklıktadır. 7 km uzunluğunda 100 m. eninde bir kumsala sahip plaj; birçok konaklama tesisine, kafeteryaya özellikle deniz mahsulleri satan restoranlara ve gazinolara sahiptir.

-**Şahinkaya(Badavut):** Sarımsaklı plajlarının devamı olup, ince ve temiz kuma sahiptir.

-**Altınova:** Ayvalık ilçesinin şirin bir bucağı olan Altınova, temiz sahillere sahiptir. İlçe merkezine 13 km. olan belde, piknik ve gezi yerleri ile orman içinde dinlenmeye olanak sağlamaktadır.

-**Ali Çetinkaya(Armutçuk):** İlçenin kuzey kıyısında temiz,ince kumu ile halka açık bir plajdır.

-**Duba Mevkii:** Alibey Adası yolu üzerindedir.

-**Alibey Adası (Cunda):** İlçe merkezine karayolu ile 8 km. uzaklıktadır. Adanın çevresi doğal plajdır. Balık lokantaları ile ünlüdür.

BANDIRMA İLÇESİ

Kapıdağ'ın Bandırma'ya bakan sahillerinde doğal ve geniş kumsallar bulunmaktadır. Bunlardan Kocakum ve Tanaça mevkiindekiler ünlüdür (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

EDREMIT İLÇESİ

-**Akçay:** Edremit'e 10 km uzaklıktadır. Sahil şeridi olup, kısmen çakıllıdır. Her yerinden fişkıran tatlı, soğuk suları ve artezyenleri ile ünlüdür.

-**Altınoluk:** Edremit'e 28 km. mesafededir. Oksijen deposu özelliğini taşıyan yörede çok sayıda konaklama tesisi ve eğlence mekanları bulunmaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

ERDEK İLÇESİ

Çakıllı olmayan altın renkli kum şeridinin baştanbaşa sardığı Erdek sahilleri Türkiye'nin en güzel tabii plajlarından biridir. Plaj, Edincik altlarından başlayıp Çuğra'ya kadar uzanır. Sahillerin hemen hemen tamamında konaklama tesisleri ve kamplar bulunmaktadır. Narlı, Ocaklar, İlhan, Turan ve Ormanlı köyleri de tabii kumsallarla çevrili plaj yerleridir (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

BURHANIYE İLÇESİ

-**Ören:** İlçe merkezine 4 km uzaklıktadır. Sahillerinin tamamı temiz, tabii ve ince kumludur. Öğretmen evleri ve İskele Mevkiinden de denize girilebilmektedir. Yaklaşık 10 km. uzunluğundaki bu kumsalların eni 30-60 m. arasındadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

GÖNEN İLÇESİ

Gönen'e 26 km. mesafede tabii kumsalları ile ünlü Denizkent, konaklama tesisleri lokantaları ve gazinoları ile güzel bir tatil beldesidir(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

MARMARA İLÇESİ

Yeşil ile mavinin kucaklaştığı kıyılar, tabii plajlarla kaplıdır. İlçeye ulaşım deniz yolu ile sağlanmaktadır. Özellikle Avşa Adası yaz aylarında, İstanbul-Avşa arası gemi ve deniz otobüsü ile gelen önemli miktarda yerli ve yabancı turist akımına uğramaktadır. Doğal plaj olan Avşa Adası plajının yanı sıra Ekinlik ve dibi mermer olan Saraylar Köyü'ndeki Mermer Plajı ilgi çekici olanlarıdır. (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>)

Zeytin ve doğal güzellikleriyle yüksek turizm potansiyeli taşıyan Balıkesir'de, Cunda Adası, Marmara Adası, Edremit ve Erdek, deniz turizminde öne çıkmaktadır. Ayvalık, Edremit, Erdek, Burhaniye ve Gömeç ilçelerinde toplam 17 adet mavi bayraklı plaj ve Ayvalık'ta 1 adet mavi bayraklı marina bulunmaktadır. Mavi bayraklı plajların illere dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Mavi Bayraklı Plajlar (2011)

İL	Sayı
Antalya	174
Muğla	73
İzmir	28
Aydın	20
Balıkesir	17
Çanakkale	5
Mersin	5
Tekirdağ	1
TOPLAM	314

Kaynak: Mavi Bayrak Türkiye

Balıkesir'deki diğer önemli turizm türü ise doğa ve spor turizmidir. 200 milyon m2 alan kaplayan ve Edremit sınırları içinde yer alan Kaz Dağları Milli Parkı, trekking, tırmanış gibi doğa sporlarına elverişli bir ortam sağlamakta, her yıl doğa ve spor turizmi için gelen binlerce yerli ve yabancı turistlere ev sahipliği yapmaktadır. Bir başka doğa sporu olan su altı dalış sporu için Ayvalık en çok tercih edilen noktalardan biridir. Ayrıca Bandırma'da Kuş Gölü'nün kuzeydoğusunda bulunan Kuş Cenneti, her yıl 300'e yakın farklı kuş türünde yaklaşık 2-3 milyon kuşu göç yollarında barındırmakta, kuş gözlemcileri için Türkiye'de en çok tercih edilen noktalardan olmaktadır(<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr>).

4.6.5.Eko Turizm:

Açık adıyla ekolojik turizm olan bu çeşit doğal kalmış yapısı bozulmamış yerlere yapılan turları içermektedir (Bulut,1999). Dursunbey ilçesinde Alaçam Dağları, Erdek ilçesinde yer alan Kapıdağ Yarımadası ve Edremit ilçesinde yer alan Kaz Dağları eko turizm potansiyeline sahiptir.

4.6.6.Kuş Gözlemciliği:

Ayrıca özel ilgi turlarına katılan kuş gözlemcilerinin doğa dostu olduğu, çevreyi kirlletmeme konusunda çok duyarlı davrandıkları, yöreyi bilen, alanında uzman kokartlı rehberle geziye katılmak istedikleri resort turizmi amacıyla seyahat eden turistlerden daha fazla harcama yaptıkları bilinmektedir (Gürdal,2006).

Manyas Kuş Cennetinin Balıkesir il sınırı içinde bulunması bu turizm türünün gelişmesine imkân sağlamaktadır. Manyas Kuş Cenneti, 266 kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır. 1959 yılında milli park olarak ilan edilen Manyas Kuş Cenneti, uluslararası öneme sahip olup, kuş zenginliği ve başarılı koruma uygulaması nedeniyle 1975 yılında Avrupa Konseyi'nce 'A Sınıfı Avrupa Diploması' ile ödüllendirilmiştir. Bu nedenlerden dolayı Manyas Kuş Cenneti, kuş gözlemciliği turizmine katılmak isteyenler için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Fauna bakımından ise göl biyolojik üretim yönünden ülkemizin en verimli göllerinden biridir. Başta su kuşları olmak üzere çok zengin bir yaban hayata sahiptir. Nesli

tükenmekte olan türlerden Tepeli Pelikan, Kaşıkçı, ve Çeltikçi'nin büyük üreme kolonileri bulunmaktadır. Tatlı su istakozu gölde bol miktarda bulunmakta olup, ticari amaçla avlanır. Gölde 20 den fazla balık türü yaşamaktadır (<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx>).

Balıkesir ilinin Gönen ilçesi de kuş gözlemciliği bakımından potansiyele sahiptir. İlçede özellikle küçük karabatak, tepeli pelikan, gece balıkçılı, alacabalıkçıl ve kaşıkçı ürer. Yıl boyunca çok sayıda karabatak bulunurken, tepeli pelikan ve dil kuyruk da kışın düzenli olarak görülmektedir (www.kultur.gov.tr).

4.6.7.Endemik Bitki Gözlemciliği:

Balıkesir ilinde flora bakımından göl kıyılarında bitki topluluğunun en gür olduğu yer kuş cennetidir. Kuş Cenneti'nde en çok görülen bitki türü söğütür. Kıyılarda ise düğün çiçeği, ılgın, hasır otu, kamış, süsen, saz, ayak otu, kındıra ayrıca meşe palamut, zeytinlikler, kızılçam, karaçam, kayın, gürgen, çınar ıhlamur ve kızılağaç dişbudak da görülmektedir (www.balikesir.gov.tr).

Burhaniye'de altı tür zeytin ağacı yanında en yaygın ağaç çam ve meşe türleridir. Ayrıca fıstık çamı da çoğunluktadır. Ören' de Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun tescil edip korumaya aldığı 1620 adet palamut meşesi vardır. Ayrıca kavak, akasya, çınar, okalıptüs, sedir, mimoza, iğde, akça ağaç ve ıhlamur gibi ağaçlarda bölgeye iyi uyum sağlar. Bahçelerde badem, ceviz, şeftali, kayısı ve narenciye çeşitlerine bolca rastlanır. Zakkum, ılgın, süpürgelik otu, ve hayıt, dere ve yol kenarlarında doğal olarak gelişmiştir (www.burhaniye.adalet.gov.tr).

İl içinde Kazdağları da çeşitli flora ve faunaya sahiptir. Özel koruma alanı içinde yer alan Kazdağı Göknaarı endemik bitki türleri arasında en değerlilerindedir (Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2006:12). Kazdağı'nda çok çeşitli ağaç türü bulunurken bunlardan özellikle Kazdağı Göknaarı kendi doğal ortamında sadece Kazdağı'nda bulunan bu ağaç türü, Babadağ'ın kuzeydoğu yamaçlarında ve 1000-1500 m yüksekliklerde yayılım göstermekte ve 25-30 m kadar boy atabilen, dar ve konik tepeli, piramit görünüşlü dekoratif bir ağaçtır. Bu bölge 1988 yılında çıkarılan bir yasa ile "Kazdağı Göknaarı Tabiatı Koruma Alanı" ilan edilerek özel korumaya alınmıştır. Ayrıca özellikle dere yataklarında ve bazı kırsal alanlarda, Akdeniz'e özgü bitki topluluklarından olan makilere de rastlanır. Bu maki topluluklarını oluşturan defne, kocayemiş, mersin, pınar meşesi, katırtırnağı ve yabaml zeytin ağaçları Kazdağı'nın iklim özellikleri ile özdeşleşmiştir (www.balikesir.gov.tr).

4.6.8.Yayla Turizmi:

Yayla Turizmi, doğayla iç içe yaşamayı sevenler veya macera tutkunlarının genellikle günübirlik kullanım veya kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlerde yaptıkları turizm faaliyetidir. Yayla Turizminde amaç, ülkemizin kendine özgü doğal ve kültürel değerleri olan yaylaların ve yayla yaşamının, koruma ve kullanma dengesi dikkate alınarak turizm faaliyetleri içinde değerlendirilmesidir (www.kultur.gov.tr). Dursunbey ilçesinde ise Gölcük, Yayla, Aktuzla, Karaveli, Hacikerim, Karyağmaz alanları yayla turizmi için elverişli alanlardır (Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2006). Balıkesir ilinde yayla turizmi potansiyeli bakımından dikkat çeken önemli yer Kapıdağ Yarımadası, Kaz Dağları ve Alaçam Dağlarında yayla turizmi yapılabilmektedir.

4.6.9.Trekking:

Çeşitli seyahat acentalarının paket tur programları kapsamında Cunda Adası'nda doğa yürüyüşleri de mevcuttur. Adada özellikle Çamlık Mevkii trekking için oldukça uygun konumdadır (Gürdal,2005:232). Doğa yürüyüşü olanakları yönünden Kapıdağı yarımadasının yüzde 80'e yakın bölümü gürgen, meşe, çınar, kayın, ihlamur, kestane, defne ve karaçam ağaçlarından oluşan sık ormanlarla kaplı yarımadada floraya sahiptir. Ayrıca Dursunbey ilçesinde bulunan 1683 m yükseklikteki Alaçam Dağları doğa yürüyüşleri için uygun potansiyele sahiptir. Kaz dağlarında doğa yürüyüşleri ve trekking yapılabilmektedir. Ayrıca Şahin Deresi Kanyonu da doğa yürüyüşü için uygun alanlardandır (www.tursab.org.tr).

4.6.10.Kamp-Karavan Turizmi:

İstenilen yerlerde kalabilme ve ucuz olması bu turizmi cazip hale getirmiştir (Usta,2002:36). Cunda Adası'nda kamp ve karavan turizmi olanağı mevcuttur. Ayrıca Sarımsaklı bölgesinde resmi ve kamuya ait kamp alanları da bulunmaktadır. Ören yöresinde kamp ve karavan turizmi yapılabilmektedir. Ayrıca kamuya ait kamplar da ilçede bulunmaktadır. Akçay bölgesi kamp ve karavan turizmine imkan vermektedir. İlçede kamuya ait kamp alanları bulunmaktadır (www.balikesirkulturturizm.gov.tr).

4.6.11.Mağara Turizmi:

Kepsut ilçesinde uzunluğu 728 m. olan Ulupınar Mağarası'nda mağara turizmi yapılabilmektedir. Yine İncirlikuyu, Dedekıranentepe, Kocain Mağaraları ile Beyköy ve Nusret Düdeni mağara turizmi bakımından elverişli alanlardır (Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2006). Havran ilçesi sınırları içinde bulunan İnboğazı mağaraları mağara turizmine açılarak, buna yönelik tanıtım gerçekleştirilebilir.

4.6.12.Dağ Turizmi:

Gezi, araştırma, yürüyüş, tırmanma, kış sporları, sağlıklı iklimde bulunma ve iklim kültürlerini kapsayan turizm türüdür (Usta,2002:37). Bandırma ilçesinde İlçede dağcılık yapılabilmektedir. Buna yönelik ilçeye ait dağcılık kulübü de mevcuttur. Bigadiç ilçesine yer alan Ulus Dağı ile Alaçam Dağlarında dağcılık yapılabilmektedir. Ayrıca Kazdağlarının dağcılığa elverişli olması dağ turizmini önemli kılmaktadır.

4.6.13.Av Turizmi:

Ayvalık Avcılık Atıcılık Kulübü, av turizm olanakları sunmaktadır (www.kultur.gov.tr). İlçede ağ ve olta ile balıkçılık yapılmaktadır. Balya ilçesinde de İlçede keklik, ve tavşan avı yapılmaktadır. Kapıdağ Yarımadası çeşitli av hayvanlarını barındırmaktadır. Bunlar arasında tavşan, çakal, tilki avı yapılabilmektedir. Ayrıca mevsimine göre, uskumru, hamsi, sardalya, karagöz, lüfer, barbunya, istavrit, gümüş, zargana ve kefal avları yapılmaktadır (Balıkesir İl Yıllığı,1975:220). Tavşan ve yaban domuzu gibi kara avcılığı ile av turizmi yapılabilmektedir (Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2006). Yörede keklik, bildircin, yaban ördeği, yaban kazı, yaban domuzu, tilki avı yapılabilmektedir (Karaman, 1998:183).

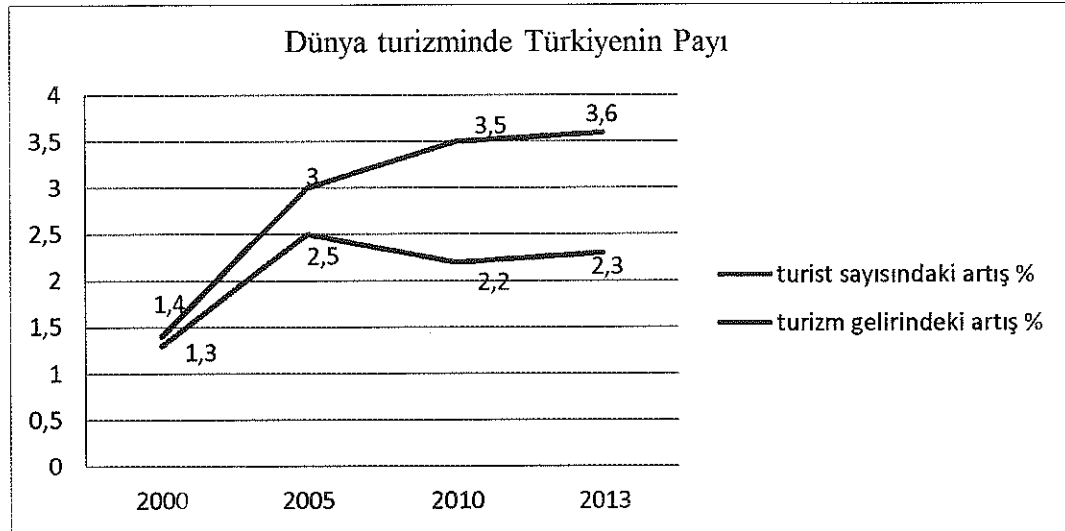
4.7. Balıkesir İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Balıkesir'in işletme belgeli konaklama tesisleri listesinde en fazla yatak sayısına sahip ilçesi 2430 yatak sayısı ile Ayvalık, ikinci sırada ise 2240 yatak sayısına sahip Edremit üçüncü sırada, 1024 yatak ile merkez ilçeler gelmektedir. Yatak kapasitesi en düşük ilçe ise 66 yatak ile Dursunbey'dir. Toplamda ise Balıkesir İl ve İlçe merkezleri konaklama tesisleri toplam oda 4235, toplam yatak sayısı ise 8826'dır. Konaklama tesisleri sahil bölgelerinde yoğunluktadır, bunun sebebi de Balıkesir'de deniz turizminin en çok tercih edilen turizm çeşidi olmasıdır.

4.8. Balıkesir İlinin Turizm Talebi

Dünya turizm talebi 1980-1990 arasında %60, 1990-2000 yılları arasında biraz düşerek %52 artış göstermiştir. Bunun sonucunda 1980 yılında 285 milyon olan turist sayısı 2000 yılında 698 milyona ulaşmıştır. Dünya turizm örgütünün verilerine göre 2000 yılında Türkiye dünyanın en çok turist gelen 16. Ülkesiydi 2012 yılında ise Türkiye 36.5 milyon turist ile 10 basamak yükselerek dünyanın en çok turist gelen 6. ülkesi haline gelmiştir. Fakat bunun neticesinde turizm geliri turist sayısı kadar artış göstermemiştir.

Grafik 4.1. Dünya turizminde Türkiye'nin payı

Kaynak: UNWTO (Birleşmiş Milletler Turizm Organizasyonu)

2000 yılında bir önceki yıla göre yabancı turist sayısındaki artış oranı %1,4, turizm gelirindeki artış ise %1,3 oranında, 2005 yılında turist sayısındaki artış oranı %3 turizm gelirindeki artış %2,5, 2010 yılında ise gelen turist sayısındaki artış bir önceki yıla göre 3,5 turizm gelirindeki artış %2,2 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında turist sayısındaki artış oranı bir önceki yıla göre %3,6 turizm gelirindeki artış ise %2,3 oranında gerçekleşmiştir. Bunun sebebi kişi başı turizm geliri rakip ülkelere kıyasla düşük olmasıdır.(UNWTO)

Tablo 4.7.Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Tesise Geliş Sayısı (2014)

TESİSE GELİŞ SAYISI(kişi)			
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
OTEL	14 667	709 163	723 830
MOTEL	1 106	96 148	97 254
PANSİYON	2 260	280 838	283 098
TATİL KÖYÜ		10 461	10 461
KAMPİNG	192	16 462	16 654
KAPLICA	501	41 702	42 203
TOPLAM	18 726	1 154 774	1 173 500

Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü

Tablo 4.7.'de gösterilen 2014 yılı İl kültür ve turizm bakanlığının verilerine bakıldığında Balıkesir ilini yoğun olarak yerli turistlerin tercih ettiğini görmekteyiz. Bu turistlerin konaklama tercihleri incelendiğinde ise en fazla tercih edilen tesis türünün 723 830 kişi ile otel olduğu ikinci sırada ise 283 098 kişi ile pansiyonların geldiği görülmektedir.

Tablo 4.8.Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Geceleme Sayısı (2014)

GECELEME(kişi)			
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
OTEL	64 170	1 278 399	1 342 569
MOTEL	6 112	224 206	230 318
PANSİYON	12 259	486 353	498 612
TATİL KÖYÜ		35 291	35 291
KAMPİNG	786	36 493	37 279
KAPLICA	1 511	94 513	96 024
TOPLAM	84 838	2 155 255	2 240 093

Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü

Tablo 4.8. İncelendiğinde en fazla geceleme 2 155 255 kişi ile yerli turistler tarafından, 84 838 ile yabancı turist tarafından yapıldığı görülmektedir. Tesis türüne göre geceleme sayısına bakıldığında 1 342 569 kişi ile oteller birinci sırada gelirken 498 612 kişi ile pansiyonlar ikinci sırada gelmektedir.

Tablo 4.9.Balıkesir İli Tesis Türüne Göre Ortalama Kalış Süreleri (2014)

ORTALAMA KALIŞ SÜRELERİ(gün)			
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
OTEL	4,4	1,8	1,9
MOTEL	5,5	2,3	2,4
PANSİYON	5,4	1,7	1,8
TATİL KÖYÜ	-	3,4	3,4
KAMPİNG	4,1	2,2	2,2
KAPLICA	3,0	2,3	2,3
TOPLAM	4,5	1,9	1,9

Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü

Tablo 4.9. İncelendiğinde Balıkesir ili ortalama kalış süreleri yerli ve yabancı turist sayılarına göre ortalamaları verilmiştir. Tablo 4.9.'da görüldüğü gibi yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri ortalaması daha fazladır. Yabancı turistlerin tesis türüne göre ortalama kalış sürelerine bakıldığında en uzun konaklama yapılan tesis türünün 5,5 gece ile motel olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 5,4 gece ortalaması ile pansiyonlar gelmektedir.

Yerli turistlerin tesis türüne göre ortalama kalış sürelerine bakıldığında en uzun konaklama yapılan tesisin 3,4 gece ortalama ile tatil köylerinde olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 2,3 geceleme ortalaması ile motel ve kaplıcalar gelmektedir. Kaplıca turizmi yabancı turistlerin ortalama geceleme sürelerinde 3,0 ile son sırada bulunmaktadır. Yerli turistlerin ortalama geceleme sürelerine bakıldığında ise 2,3 ile ikinci sırada gelmektedir. Yerli turistlerin en düşük ortalama geceleme süresinin olduğu tesis ise 1,7 gece ile pansiyon gelmektedir.

Tablo 4.10. Tesislere Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranının Balıkesir'in İlçelerine Göre Dağılımı (2014)

İlçeler	Yerli	Yabancı	Toplam
1 Ayvalık	8 476	305 486	313 962
2 Balya	63	12 152	12 215
3 Bandırma	171	17 006	17 177
4 Bigadiç	675	48 776	49 451
5 Burhaniye	743	14 030	14 773
6 Dursunbey	39	1 949	1 988
7 Edremit	1 997	196 025	198 022
8 Erdek	2 566	100 946	103 512

9	Gönen	644	144 107	144 751
10	Kepsut		4 966	4 966
11	Manyas	36	62 749	62 785
12	Marmara	299	94 520	94 819
13	Sındırgı	146	16 118	16 264
14	Susurluk	235	37 344	37 579
15	Karesi	2 603	91 221	93 824
16	Altıeylül	33	7 379	7 412
	Toplam	18 726	1 154 774	1 173 500

Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü

Tablo 4.10. İncelendiğinde Balıkesir ilinin İlçelere göre Tesise geliş sayısı, geceleme, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranlarının ortalama dağılımları görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi en fazla turizm yoğunluğu yaşanan ilçe 313 962 kişi ile Ayvalık, ikinci sırada 198 022 kişi ile Edremit, üçüncü sırada 144 751 kişi ile Gönen ilçesi bulunmaktadır.

Tesise geliş sayısı, geceleme, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranlarının ortalamalarına bakıldığında turizm yoğunluğunun en düşük olduğu ilçe ise 1 988 kişi ile Dursunbey'dir.

Balıkesir ilçelerinin yerli ve yabancı turistlerin tesise geliş sayısı, geceleme, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları incelendiğinde yerli turistlerin en fazla tercih ettikleri ilçe 8 476 kişi ile Ayvalık, ikinci sırada 2 603 kişi ile Karesi, üçüncü sırada ise 2 566 kişi ile Erdek gelmektedir.

Yabancı turistlerin ilçeler göre turizm tercihlerine bakıldığında birinci sırada 305 486 kişi ile Ayvalık, ikinci sırada 196 025 kişi ile Edremit, üçüncü sırada ise 144 107 kişi ile Gönen gelmektedir. Yabancı turistlerin en az tercih ettikleri ilçe ise 1 949 kişi Dursunbey'dir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR İLİ ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Balıkesir İline Yönelik Anket Çalışması

5.1.1 Araştırmanın Amacı

Dünyada, daha önceleri turizm değerlendirilirken ekonomik yönleri göz ardı edilerek sosyal ve kültürel yönleri tartışılmaktaydı. Ancak günümüzde turizm, ülkelerin ve bölgelerin ekonomileri için önemi gittikçe artan bir faaliyet niteliğini kazanmıştır. Bu tezde savunulan görüş, turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin oldukça büyük ve önemli boyutlarda olduğu yönündedir. Dolayısıyla bu çalışmanın ilk bölümünde turizmin sosyal, kültürel, ekonomik etkilerinden bahsedilmiş, ikinci bölümünde ise bölgesel kalkınma ve turizmin bölgesel kalkınmaya etkileri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Turizm sektörünün özellikle kalkınmakta olan ülkeler için, kalkınmayı hızlandırıcı etkisi azımsanamayacak kadar büyük olmakla birlikte, ne yazık ki Türkiye genelinde bölgeler arası dengesizliklerin giderilebilmesi için turizm sektöründen yeterince yararlanılamamış, bu sektörün etkisi yeterince verimli kullanılamamıştır.

Sonuç olarak turizmin gelişme ve sanayileşme için yeterli alt yapıya ve doğal kaynağa sahip olmayan geri kalmış bölgelerin kalkınmasında, bölgeler arası kutuplaşmaların önüne geçilebilmesi açısından pek çok sektörden daha önemli ve daha üstün olduğu sonucuna varılmıştır.

5.1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamını, Balıkesir il ve ilçelerinde aktif durumda bulunan 32 adet otel işletmesinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında birçok otele ulaşılmış bunlardan 32 tanesinden sonuç alınabilmiştir. Araştırmanın dönemi 2016 yılı nisan ve mayıs aylarını kapsamaktadır. Bu çalışma sırasında Balıkesir’de ve ilçelerinde bulunan oteller ile yüz yüze görüşülmüştür cevaplar ve yorumlar bu şekilde değerlendirilmiştir. Araştırma soruları turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini araştırmaya yönelik yazılmış olan tezlerden alınmıştır ve Balıkesir ve İlçelerine uygun olacak biçimde düzenlenmiştir.

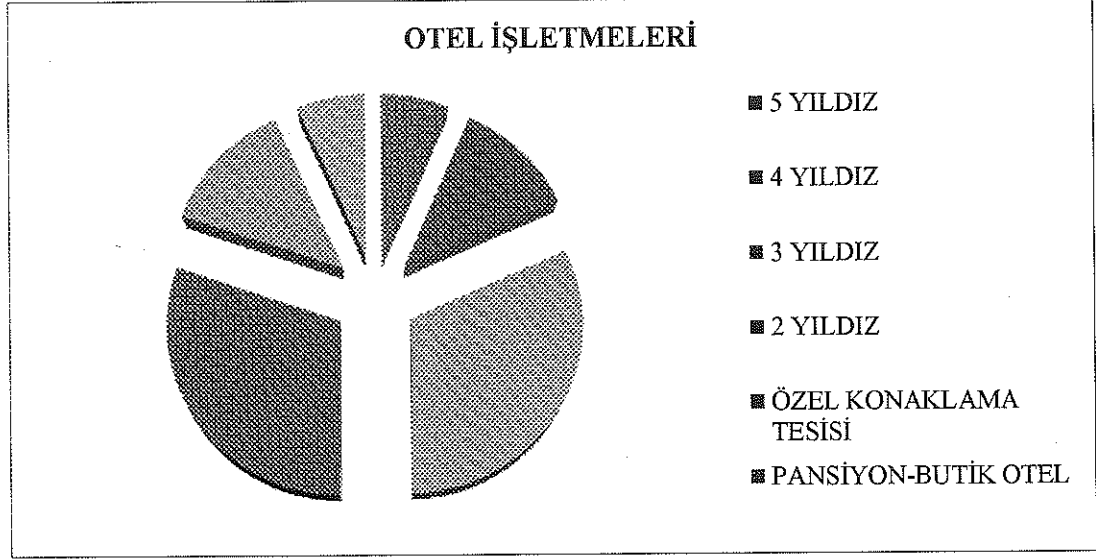
35 adet sorudan oluşan nitel araştırmanın ilk bölümünü işletmeye yönelik sorular oluştururken, ikinci bölümünü ise, Balıkesir ilinin turizm durumunu ortaya çıkarmaya yönelik sorular oluşturmaktadır. Soruların bir kısmı evet, hayır olmak üzere iki şıktan oluşurken, bazıları ise bir seçenek işaretlenebilen çoktan seçmeli sorulardır. Araştırmada soruları içerisinde, bölgenin kalkınması, turizm açısından daha çekici hale gelebilmesi için nasıl tedbirlerin alınması gerektiği konusunda otel işletmecilerinin şahsi düşüncelerini belirtebilecekleri açık uçlu sorular da bulunmaktadır.

5.1.3 Araştırmanın Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmanın değerlendirilmesinde excel programı kullanılmıştır ve her soru ayrı şekilde değerlendirilmiştir, çıkan sonuçlar grafik şeklinde açıklamalı olarak sunulmuştur. Bu çalışmasındaki açık uçlu sorular değerlendirilirken alınan benzer cevaplar doğrultusunda bir ortak yorum ve değerlendirmeye ulaşılmıştır. Balıkesir il ve ilçelerinde işletme belgeli toplam 76 adet konaklama tesisi

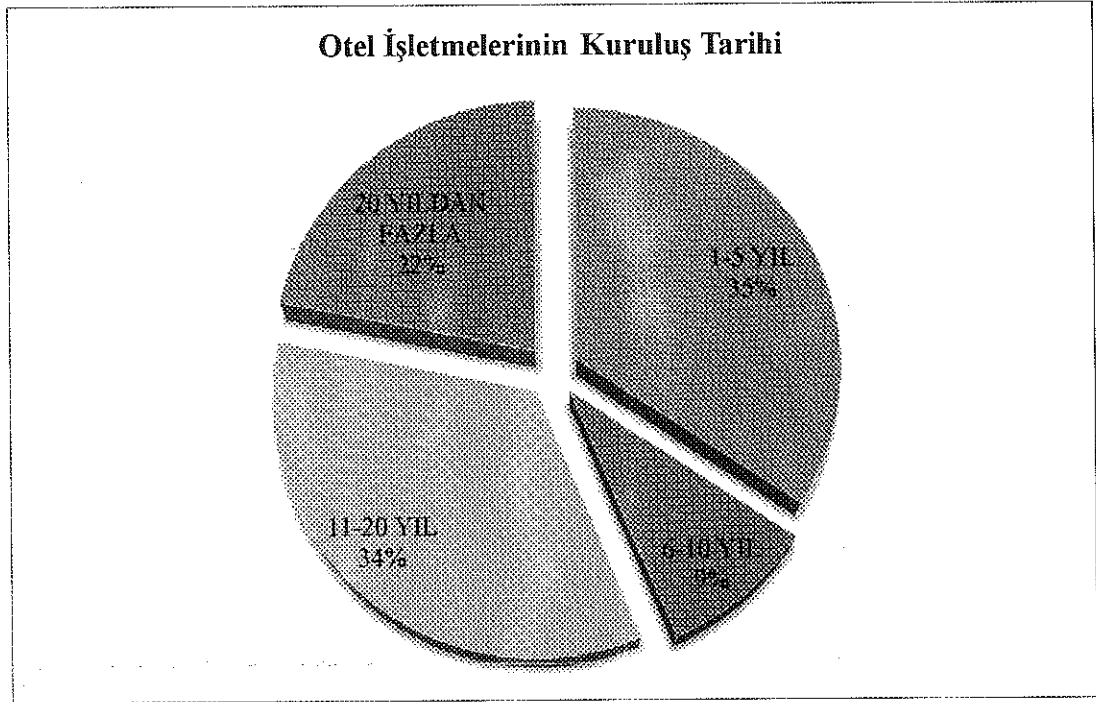
bulunmaktadır. Bu konaklama tesislerinin tümü Ek-1’de verilmiştir. Tesislerin 5 tanesini 5 yıldızlı, 9 tane 4 yıldızlı, 24 tanesi 3 yıldızlı, 23 tanesi 2 yıldızlı 10 tane özel konaklama tesisi ve 5 tane pansiyon ve butik otel tarzında otellerden oluşmaktadır.

Grafik 5.1. Balıkesir İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Soru 1. Otel İşletmelerinin kuruluş tarihleri: Görüşülen 32 otel işletmesinden 11 tanesi son 5 yıl içinde hizmete girmiş geri kalan 21 tane işletme ise 5 yıldan daha uzun süredir hizmet vermektedir.

Grafik5.2. Otel İşletmelerinin Kuruluş Tarihleri

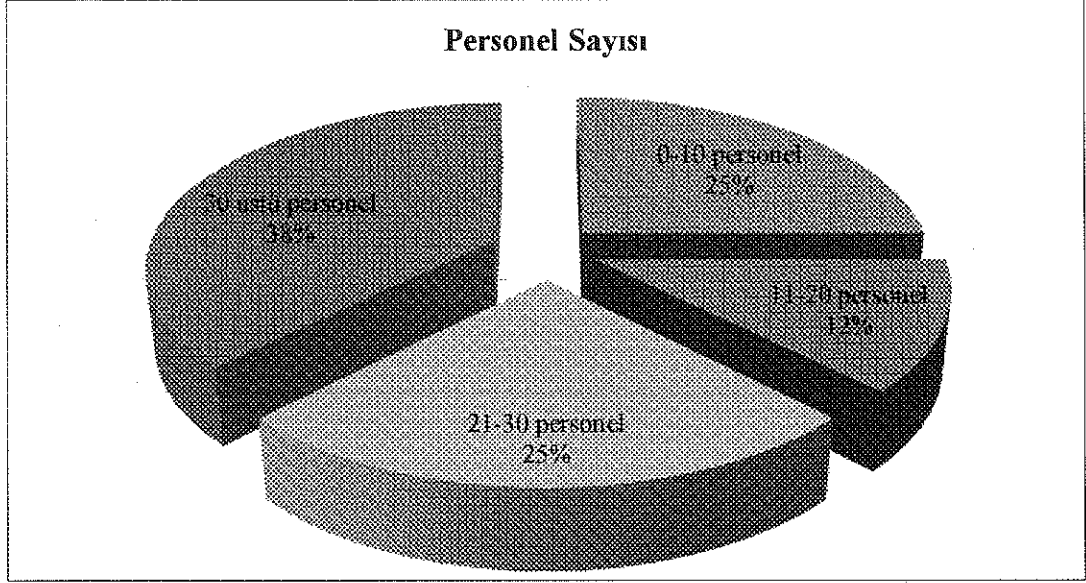

Grafik 5.2’de görüldüğü gibi 20 yıldan daha fazla zamandır hizmet veren otel sayısı 7 (%22), 11- 20 yıl arası hizmet veren otel sayısı 11 (%34), 6-10 yıl arası hizmet veren otel işletmesi sayısı 3 (%9) ve 1-5 yıldır hizmet veren otel sayısı ise 11 (%35)

olarak görülmektedir. Otellerin büyük kısmı son 5 yıl içinde kurulmuş işletmelerdir.

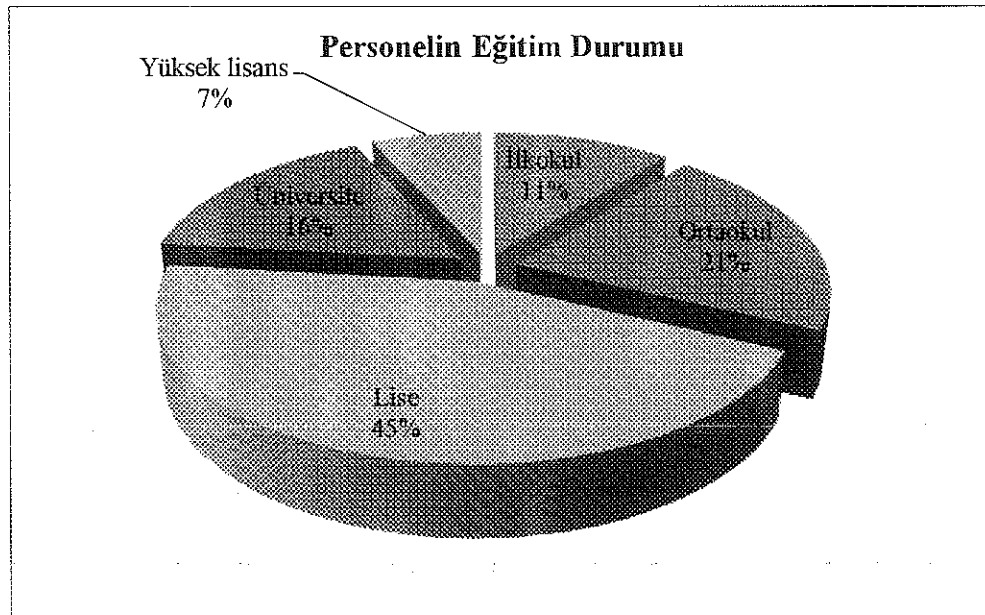
Soru 2. Otelerde çalışan personel sayısı: Otel işletmelerinin sezon zamanı personel sayılarına baktığımızda 8 (%25) tane işletmenin 0-10 arası personel, 4 (%12) adet işletmenin 11-20 arası personel, 8 (%25) adet işletmenin 21-30 personel ve 12 (%38) adet işletmeninde 30 üstü personel çalıştığı görülmektedir. Genel duruma bakıldığında %38 ile 30 üstü personel çalıştıran otel işletmeleri en yoğun olanıdır.

Grafik 5.3. Otel İşletmelerinin Personel Sayıları

Soru 3. Otelerde çalışan personelin eğitim durumu: Otelerde sezon zamanı çalışan sayılarına baktığımızda resepsiyon görevlisi, kat görevlisi, mutfak elemanı, servis elemanı, teknik eleman ve rehber olmak üzere toplam 1071 kişi istihdam edilmektedir.

Grafik 5.4. Personelin Eğitim Durumu

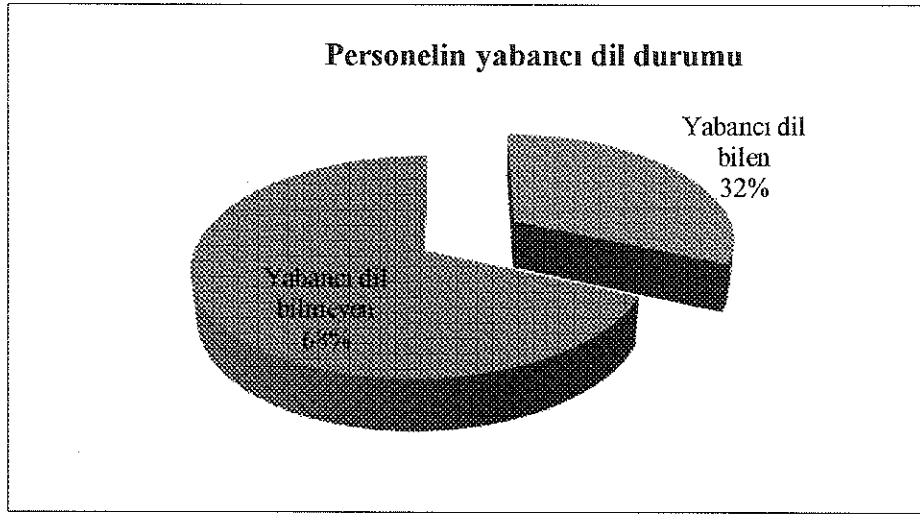

Grafik 5.4'de görüldüğü gibi çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında 479 (%45) kişi ile en fazla lise mezunu çalışan olduğu görülmektedir. Çalışan personelin eğitim durumunun en az olduğu dilim ise 71 (%7) kişi ile yüksek lisans mezunudur.

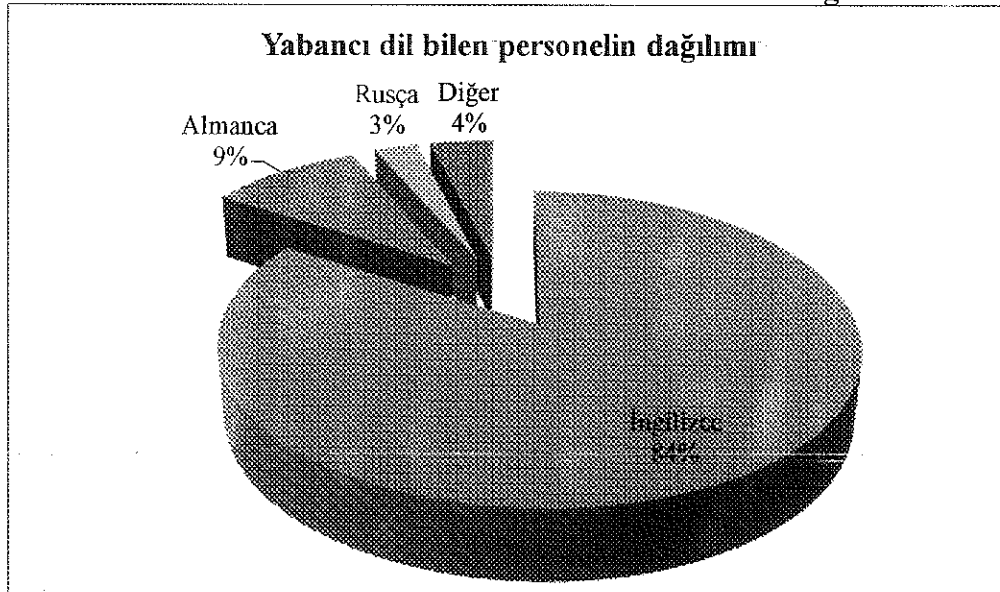
Otel işletmeleri genel olarak turizm meslek lisesi ve dengi okullardan personel çalıştırmaktadır. Eğitim duruma göre personelin görev yeri incelendiğinde kat görevlisi olarak çalışan personelin yoğun olarak ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu, Mutfak görevlilerinin büyük çoğunluğunun lise ve ortaokul mezunu olduğu, Servis elemanlarının eğitim durumunun genel olarak lise olduğu görülmektedir. Resepsiyon ve yönetim gibi insanlarla iletişimin direkt olarak sağlandığı yerlerde ise üniversite mezunu personelin çalıştırıldığı gözlemlenmektedir.

Soru 4. Otellerde çalışan personelin yabancı dil durumu: Otellerde çalışan 1071 personelin grafik 5.5'de görüldüğü gibi 338 kişi yani sadece %32'si yabancı dil bilmektedir.

Grafik 5.5. Personelin Yabancı Dil Durum

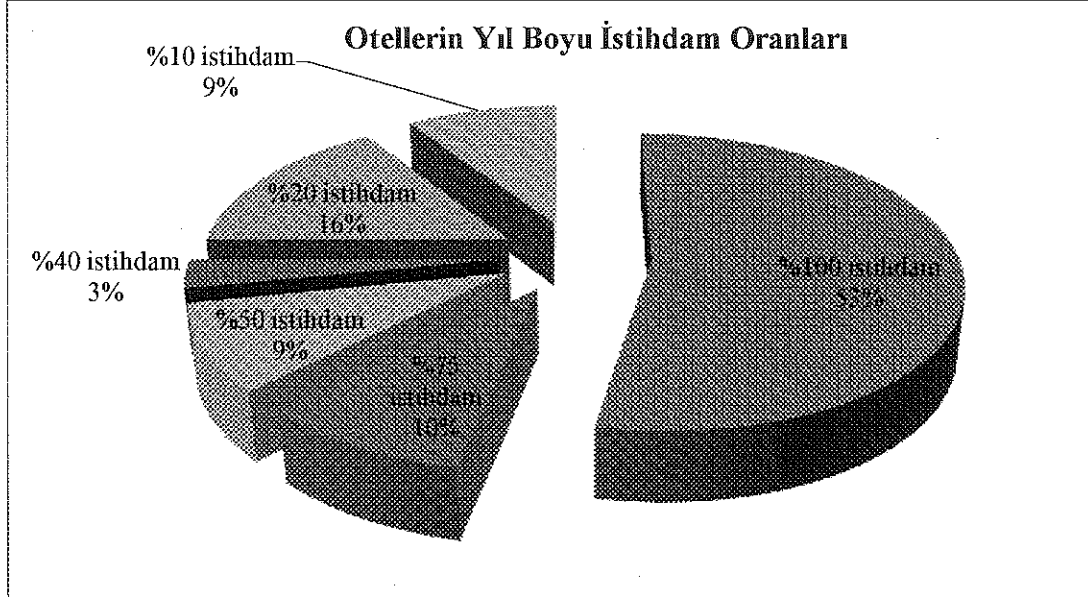
Grafik 5.6. Yabancı Dil Bilen Personelin Dağılımı

Grafik 5.6' da görüldüğü gibi otel işletmelerinde en yoğun bilinen (%84) ile İngilizcedir. Almanca %9 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Soru 5. Otelerde çalışan personelin istihdam durumu:32 otel işletmesinden 17 tanesinin tüm personeli yıl boyu istihdam ettiği görülmüştür. Üç otel işletmesinin %10, beş otel işletmesinin %20, bir otel işletmesi %40, üç otel işletmesinin %50 ve üç otel işletmesinin de %75 oranında yıl boyu personel istihdamı görülmektedir.

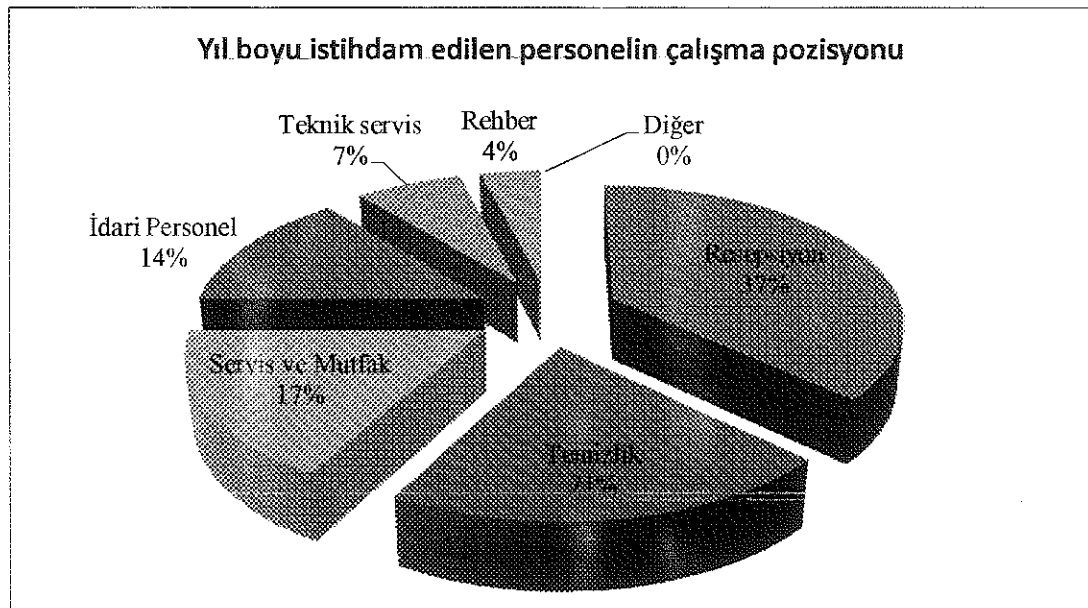
Grafik 5.7. Otel İşletmelerinin Yıl Boyu İstihdam Oranları

Görüşülen otellerden elde edilen sonuçlara göre 17 sahil otel işletmesinin sadece 2 tanesi yıl boyu istihdam sağlamaktadır. Yıl boyu istihdam sağlayan oteller il-ilçe merkezindeki oteller ve termal oteller olduğu anlaşılmaktadır.

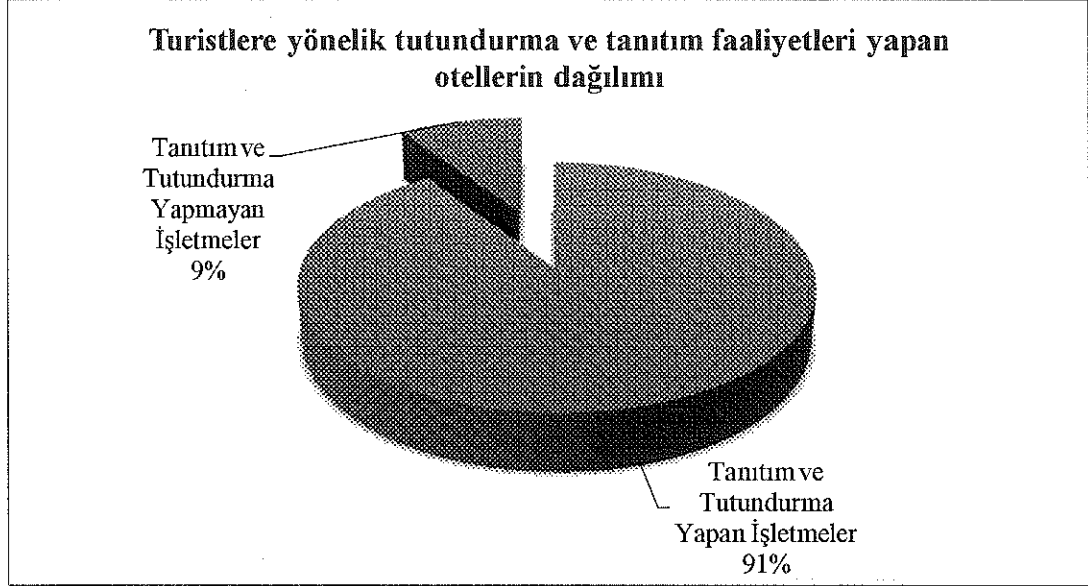
Soru 6. Yıl boyu istihdam edilen personelin çalışma pozisyonu: Yıl boyunca istihdam edilen personeli incelediğimizde; en çok %38 ile resepsiyon görevlisi, %19 temizlik görevlisi elemanı, %14 idari personel, %18 servis ve mutfak personeli, %7 teknik servis personeli, %4 rehber istihdam edilmektedir.

Grafik 5.8. Yıl Boyu İstihdam Edilen Personelin Çalışma Pozisyonu

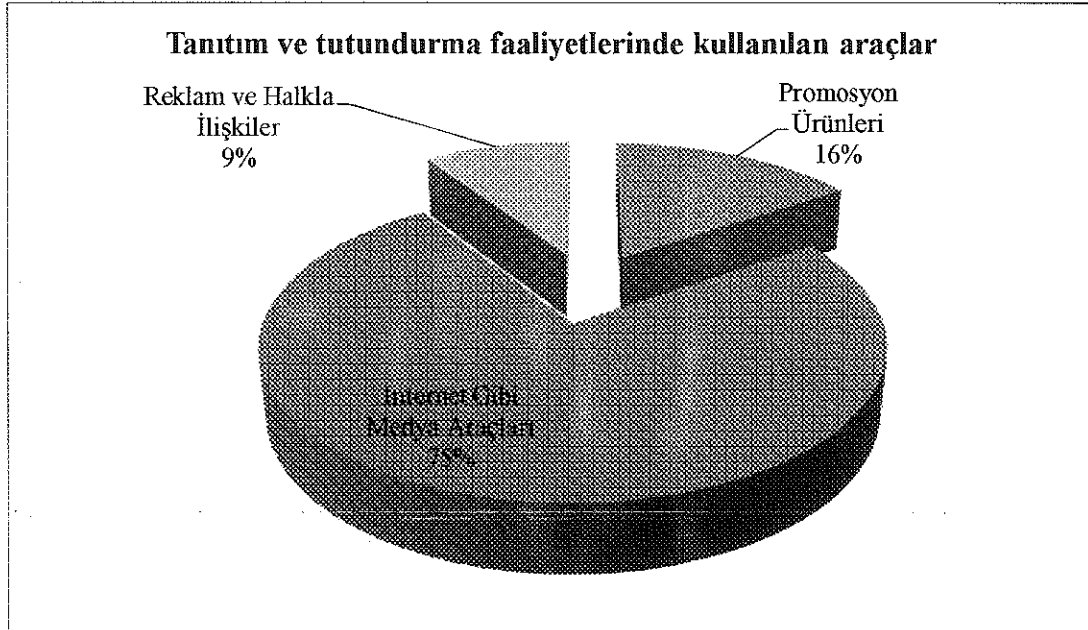
Soru 7. Turistlere yönelik tutundurma ve tanıtım faaliyetleri: Görüşülen 32 otel işletmesinden sadece 3 tanesi (%9) turistlere yönelik tanıtım ve tutundurma faaliyetinde bulunmamaktadır kalan 29 otelin (%91) ise tanıtım faaliyeti vardır. Tanıtım ve tutundurma yapmayan işletmeler pansiyon ve butik otellerdir.

Grafik 5.9. Turistlere Yönelik Tutundurma ve Tanıtım Faaliyetleri

Soru 8. Tanıtım ve tutundurma faaliyetlerinde kullanılan araçlar: Araştırma yapılan otel işletmelerinin en yoğun kullandığı tutundurma ve tanıtım aracı %75 ile İnternet gibi medya araçlarıdır. İkinci sırada %16 ile Promosyon ürünleri ve son sırada %9 ile Reklam ve halkla ilişkiler gelmektedir. Görüşülen otel işletmelerinin birçoğu internet gibi medya araçları ile Promosyon ürünlerini beraber kullandıklarını belirtmiştir. Reklam ve halkla ilişkiler ile tanıtımı en az kullanmalarının sebebini ise maliyetin daha fazla olması ve reklam ile ulaşamayacakları kişilere internet yolu ile daha ucuza ulaşabilmeleri olduğunu belirtmişlerdir.

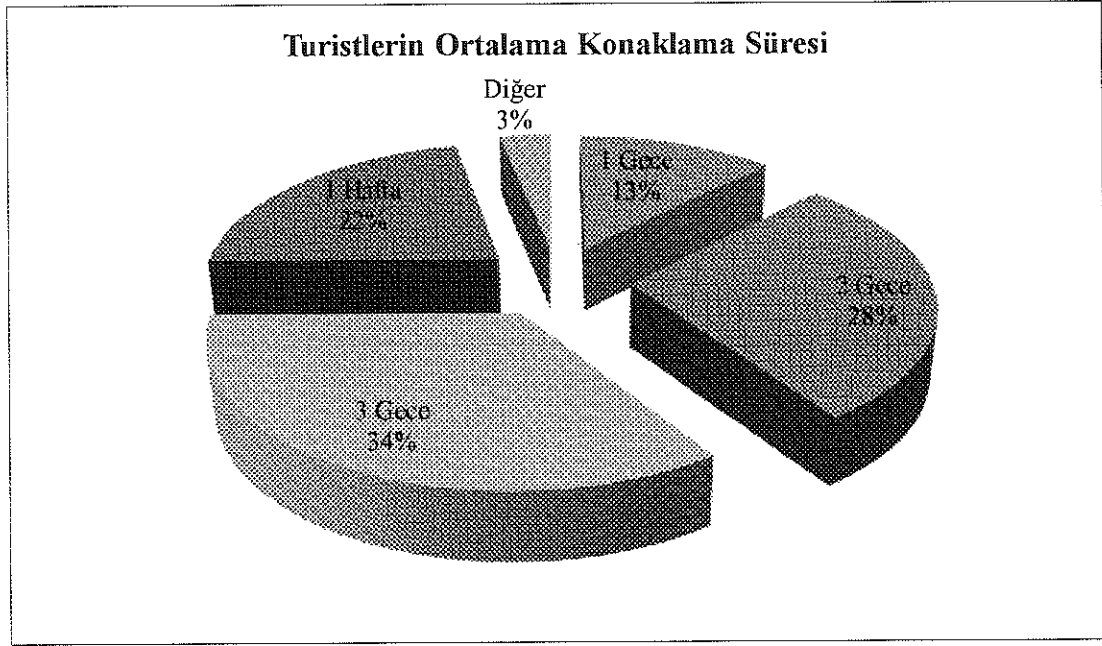
Grafik 5.10. Tanıtım ve Tutundurma Faaliyetlerinde Kullanılan Araçlar

Soru 9. Gelen turistlerin ortalama konaklama süresi: 32 otel işletmesinden alınan sonuçlara göre, 4 otel işletmesi bir gece (%13), 9 otel işletmesi iki gece (%28), 11 otel işletmesi üç gece (%34), 7 otel işletmesi bir hafta (%22) ve 1 otel işletmesi bir haftadan fazla turistlerin ortalama konaklama süresi olduğunu belirtmiştir.

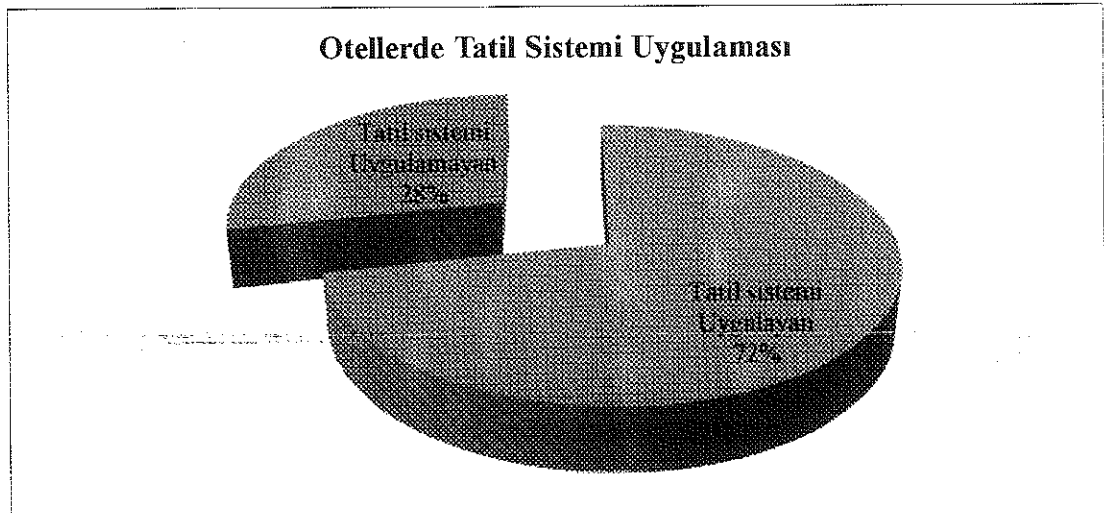
Araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı gibi Balıkesir otel işletmelerinde ortalama 3 gece konaklama yapılmaktadır. Bunun sebebini otel yöneticileri otellerin paket tatil sistemi kullanıyor olmaları ile açıklamaktadır. Bir hafta ve bir haftadan daha uzun konaklama ortalaması olan tesislerin ise yoğun olarak termal tesisler olduğu görülmektedir. Otel yöneticileri bunun en önemli sebebini sağlık turizminde ortalama konaklama süresinin eğlence turizmine göre daha uzun olması olarak açıklamaktadır.

Grafik 5.11. Turistlerin Ortalama Konaklama Süresi

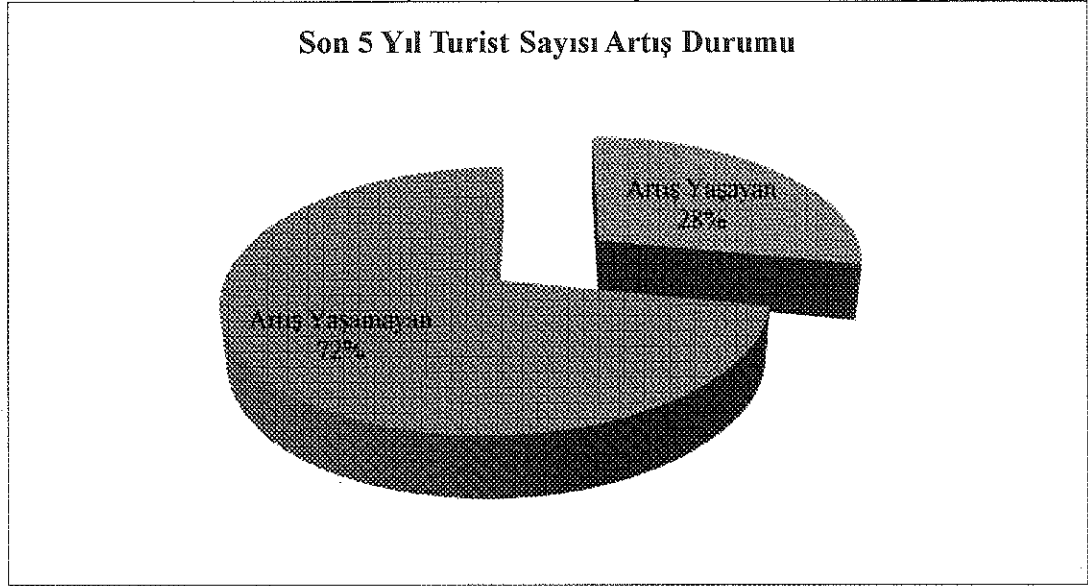

Soru 10. Otellerde uygulanan tatil sistemi: Görüşülen 32 otel işletmesinden 23 tanesi (%72) tatil sistemi uygulamakta geri kalan 9 tanesi (%28) herhangi bir tatil sistemi kullanmamaktadır. Tatil sistemi kullanan işletmeler incelendiğinde 3 veya daha fazla yıldızı olan işletmeler olduğu görülmektedir. Butik otel ve pansiyon işletmelerinde tatil sistemi uygulanmamaktadır.

Grafik 5.12. Otel İşletmelerinde Tatil Sistemi Uygulaması

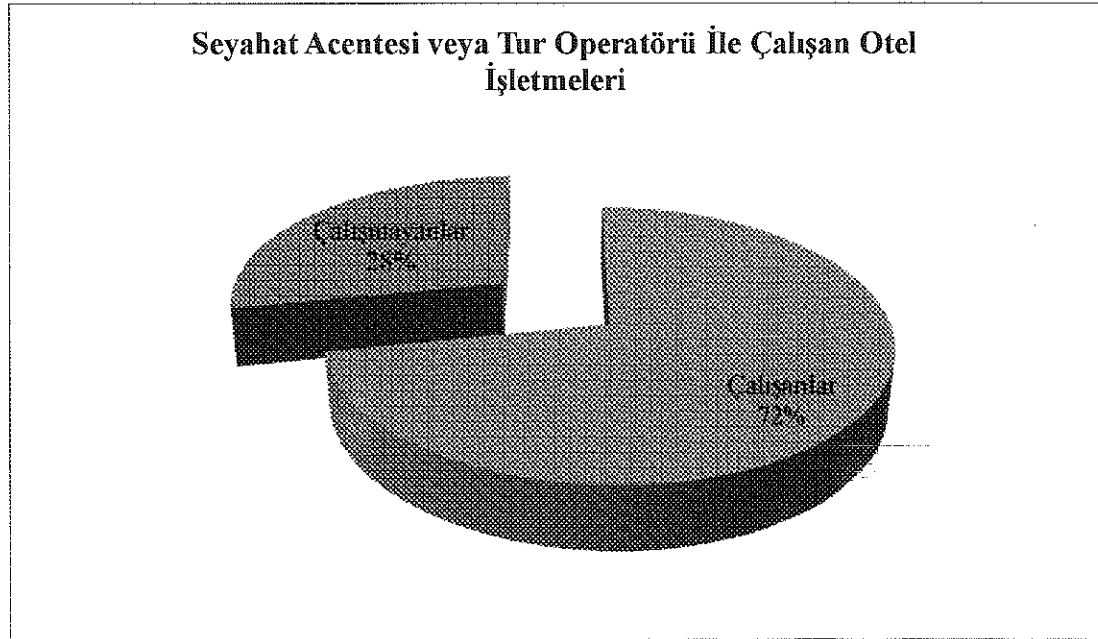

Grafik 5.15. Son Beş Yılda Turist Sayısındaki Artış Durumu

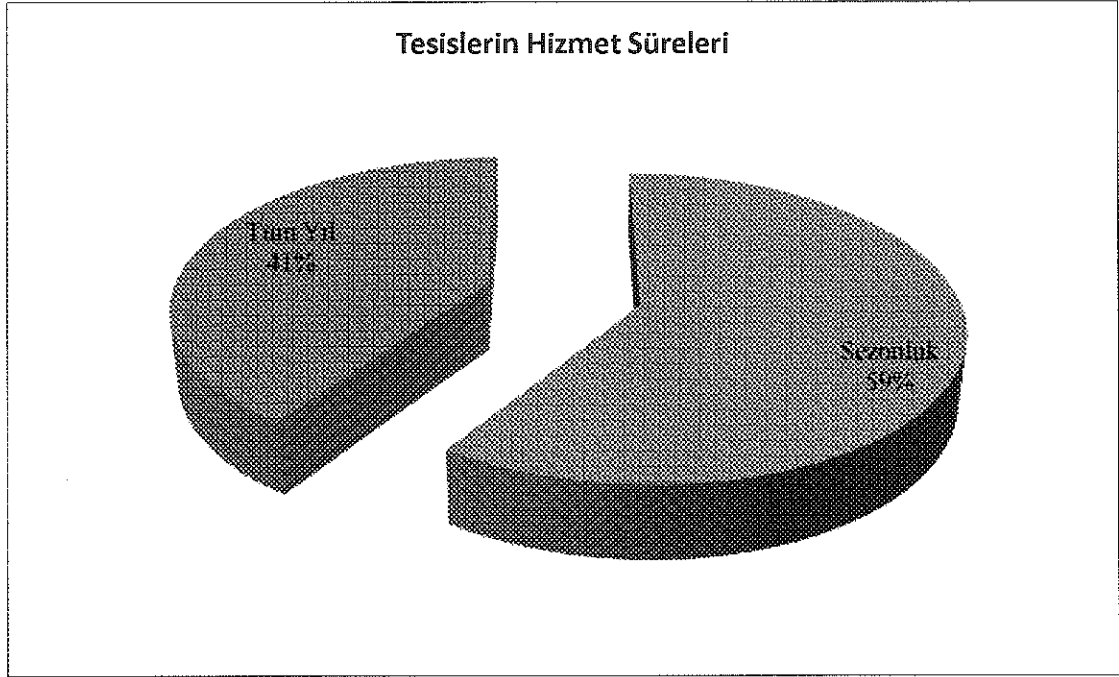
Soru 14. Otellerin çalıştıkları seyahat acenteleri ya da tur operatörleri: Otellerin 23 tanesi (%72) seyahat acentesi veya tur operatörü ile çalışırken, 9 tane (%28) otel işletmesi ise herhangi bir tur operatörü ya da seyahat acentesi ile çalışmamaktadır.

Grafik 5.16. Otellerin Çalıştıkları Seyahat Acenteleri Ya da Tur Operatörleri

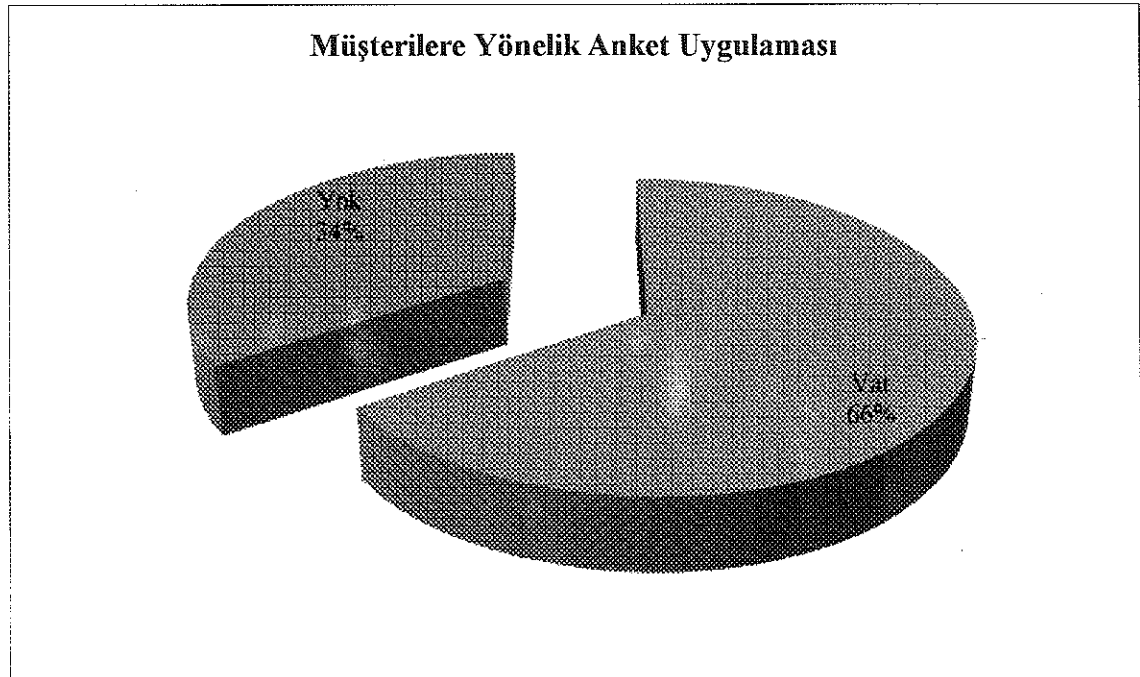
Soru 15. Tesislerin hizmet süreleri: Otel işletmelerinin 19 tanesi (%59) sezonluk, 13 tanesi (%41) tüm yıl boyu hizmet vermektedir. Erdek, Edremit ve Ayvalık sezonluk otel işletmelerinin yoğun olduğu ilçelerdir. Termal tesisler ve il-ilçe merkezli oteller ise tüm yıl boyu hizmet vermektedir.

Grafik 5.17. Tesislerin Hizmet Süreleri

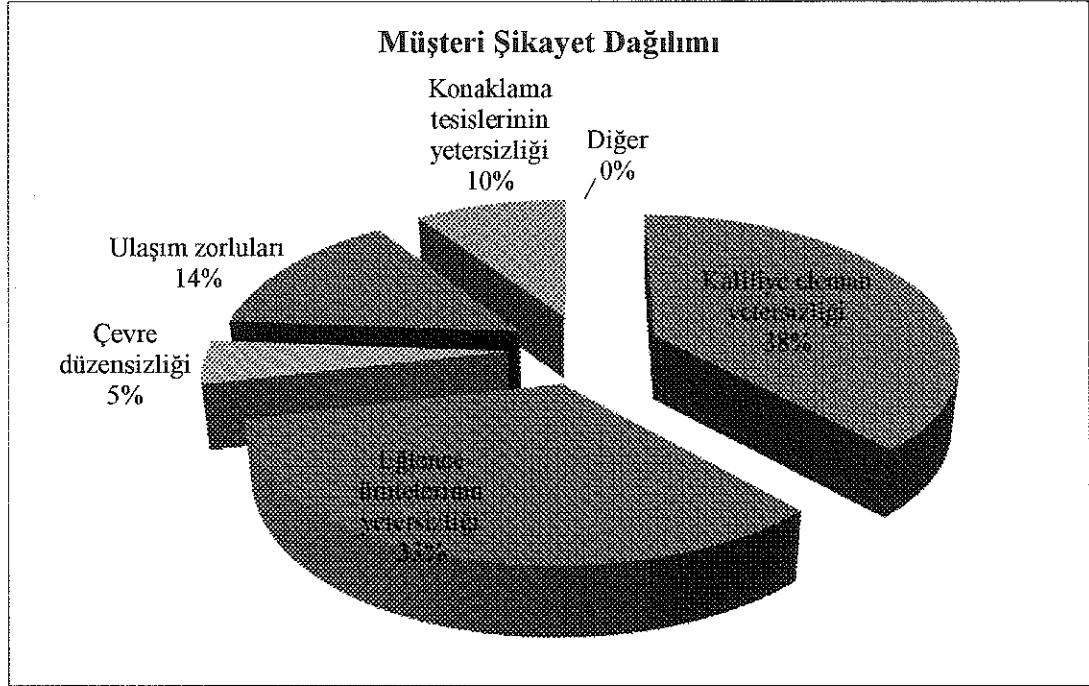
Soru 16. Müşterilere yönelik anket uygulaması: Görüşülen 32 otel işletmesinden 21 tanesi(%66) müşterilere yönelik anketi uygulaması yaparken, 11 tanesi(%34) böyle bir uygulaması yoktur.

Grafik 5.18. Müşterilere Yönelik Anket Uygulaması

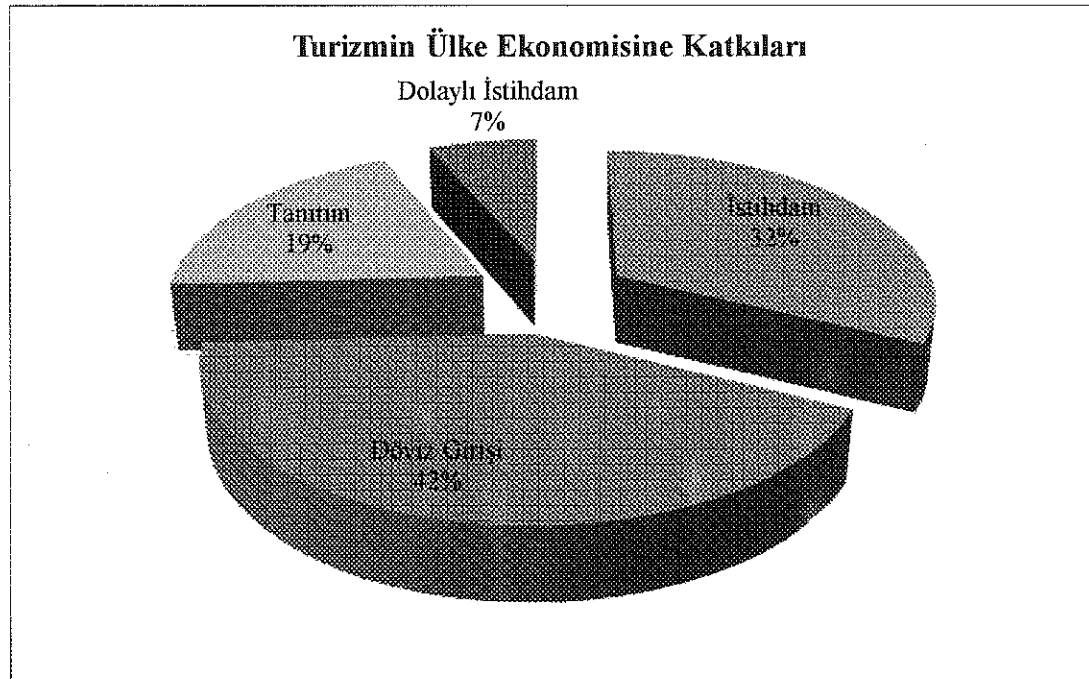
Soru 17: Müşteri şikâyet ve beklentileri: Müşterilere yönelik anket uygulaması yapan 21 otel işletmesinin sonuçları doğrultusunda müşterileri şikâyetlerinin ilk sırasında %38 ile kalifiye eleman yetersizliği gelmektedir. Eğlence ünitelerinin yetersizliği %33, Ulaşım zorlukları %14, Konaklama tesislerinin yetersizliği %10 ve Çevre düzensizliği %5 oranında şikâyet konularını kapsamaktadır.

Grafik 5.19. Müşteri Şikayet ve Beklentileri

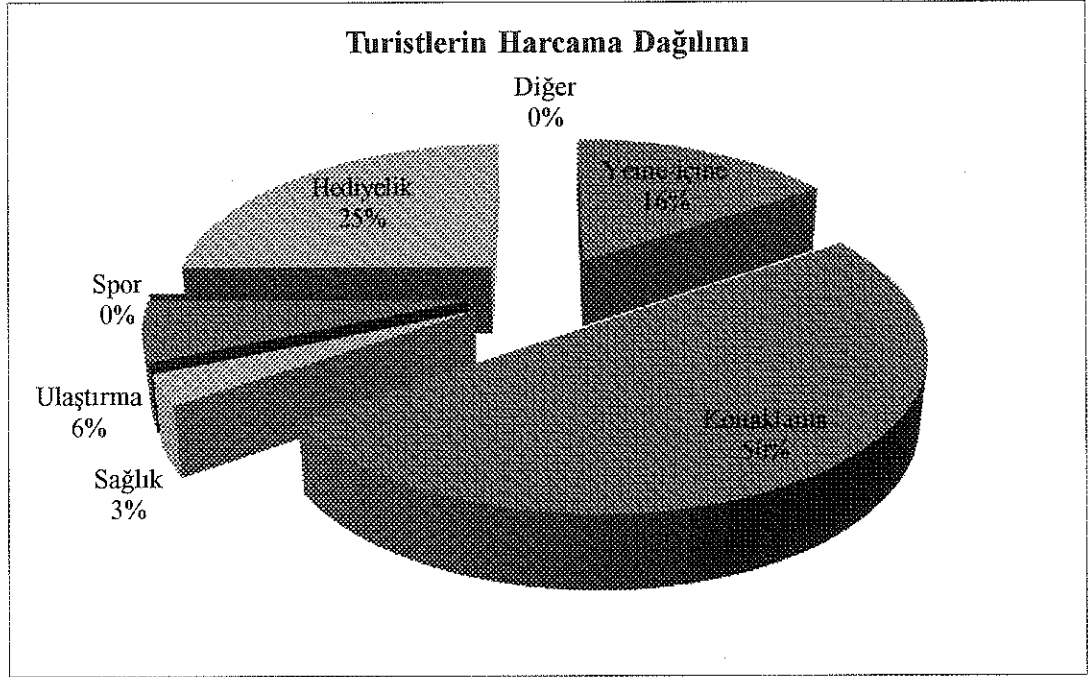
Soru 18. Turizmin ülke ekonomisine katkıları: Otel işletmelerine göre turizmin ülke ekonomisine en büyük katkısı %42 ile döviz girişi, ikinci sırada %32 ile istihdam ve üçüncü sırada %19 ile tanıtım gelmektedir.

Grafik 5.20. Turizmin Ülke Ekonomisine Katkı Dağılımı

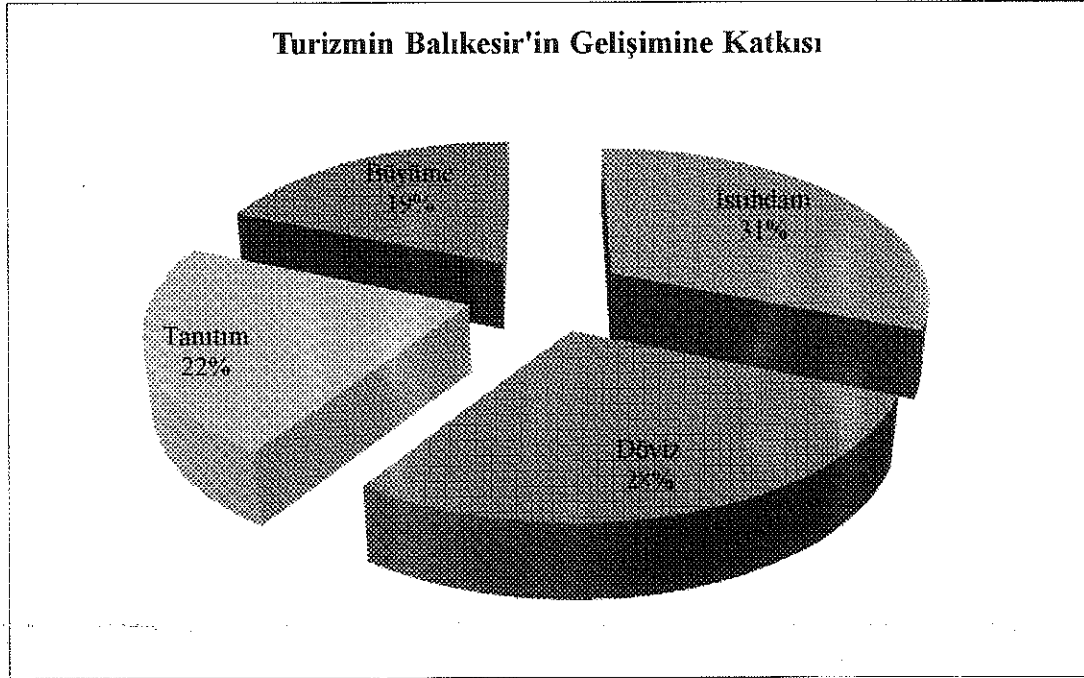
Soru 19. Turistlerin en çok harcama yaptığı alanlar: Görüşülen 32 turizm işletmesinin görüşüne göre turistlerin en çok harcama yaptığı alanları %16 yeme içme, %50 konaklama, %3 sağlık, %6 ulaştırma ve %25 de hediyelik eşya olarak değerlendirmiştir.

Grafik 5.21. Turistlerin Harcama Dağılımı

Soru 20. Turizmin Balıkesir'in gelişmesine katkısı: Otel işletmeleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre turizmin Balıkesir ve ilçelerinin kalkınmasına büyük katkısının olduğu düşünülmektedir. İstihdam açısından katkısının olduğunu düşünenler %31, döviz açısından kalkınmaya katkıda bulunduğunu düşünenler %28, tanıtım açısından katkıda bulunduğunu düşünenler %22 ve büyüme açısından katkısı olduğunu düşünenler de %19'dur.

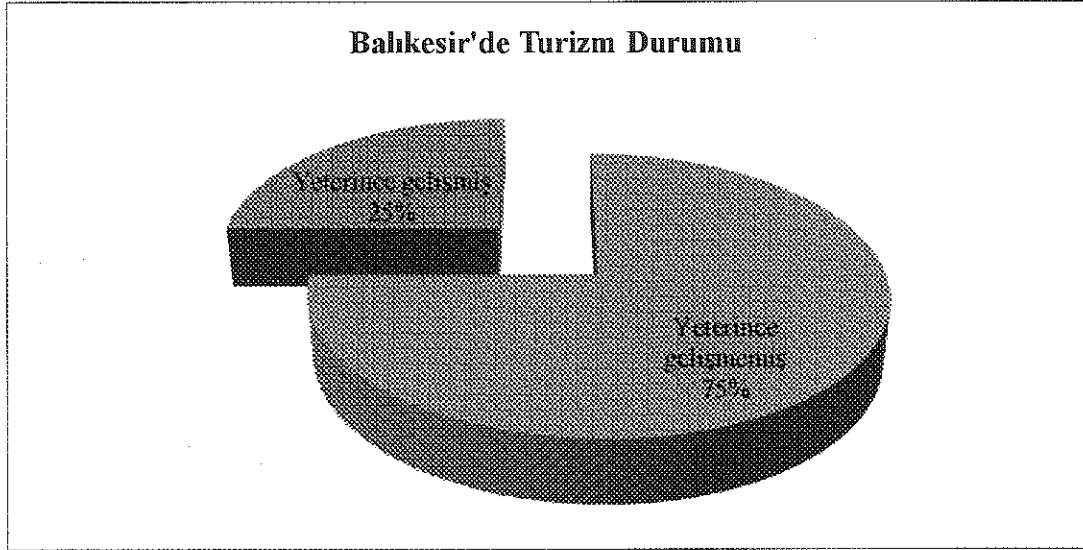
Grafik 5.22. Turizmin Balıkesir'in Gelişmesine Katkısı

Soru 21. Balıkesir'de turizmin gelişme durumu ve nedenleri: Otel işletmelerinden 24 tanesi (%75) Balıkesir'de turizmin yeterince gelişmediğini düşünüyor, 8 tane (%25) işletme turizmin yeterince geliştiğini düşünmektedir.

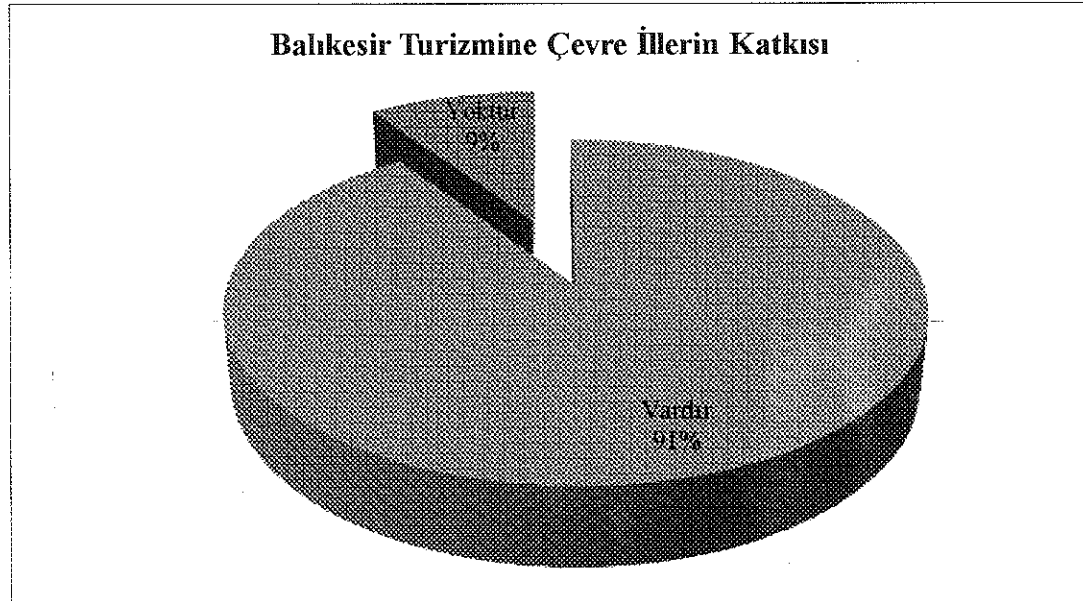
Grafik 5.23. Balıkesir’de Turizmin Gelişme Durumu

İşletmelerin %75’lik kısmı Balıkesir’de turizmin yeterince gelişmediğini düşünmekte, bunun sebebinin ise tesislerin yetersizliği, kalifiye eleman sıkıntısı, tanıtım ve pazarlamada yetersiz kalınması, hayata geçmeyen projeler olduğu düşünülmektedir.

Soru 22. Balıkesir turizmine çevre illerin katkısı: Görüşülen işletmelerin 29 tanesi (%91) çevre illerin Balıkesir turizmine büyük ölçüde katkısı olduğunu düşünürken, 3 tane (%9) işletme hiçbir katkısının olmadığını savunmaktadır.

Grafik 5.24. Balıkesir Turizmine Çevre İllerin Katkısı

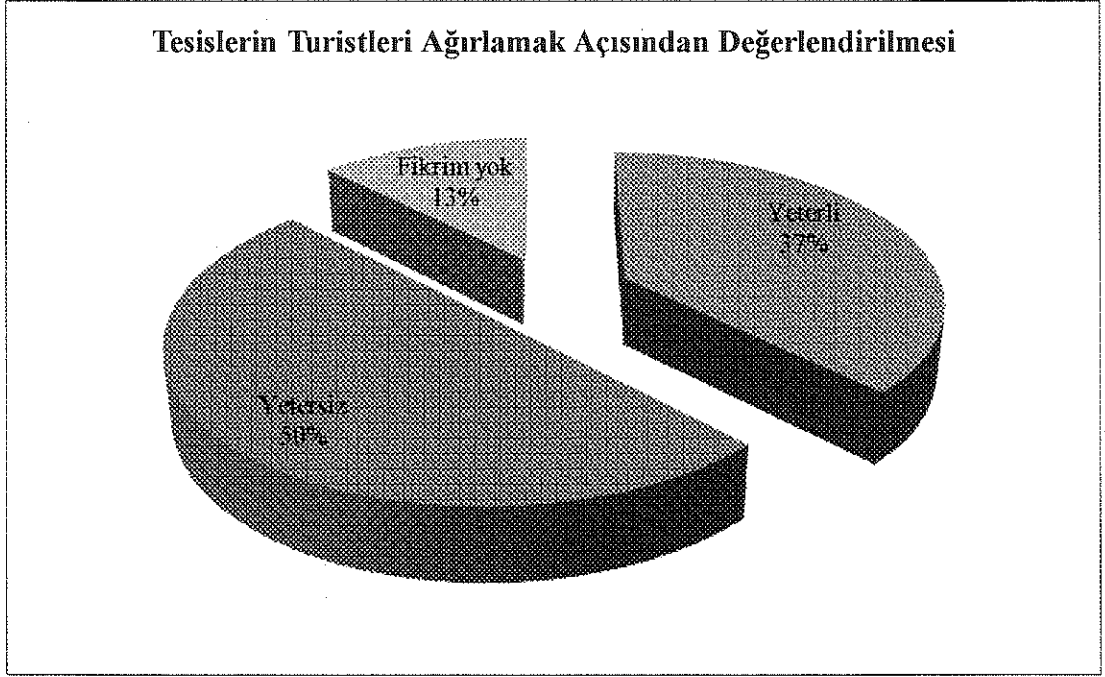

İşletmelerin %91’lik kısmı İstanbul başta olmak üzere Bursa, Çanakkale, Manisa ve İzmir’in Balıkesir il ve ilçelerine turizm açısından büyük katkısının olduğunu düşünmektedir. Özellikle İstanbul’dan Bandırmaya ve Marmara adasına deniz otobüsünün olması, Balıkesir’in sahil şeridine ulaşımı kolaylaştırdığı için turistler açısından daha cazip bir tatil haline dönüşmüştür.

Çevredeki illerin Balıkesir turizmine katkısı olmadığını düşünen %9 işletme ise bu turistlerin il ve ilçe merkezine bir katkısının olmadığını sadece sahil bölgesine katkı sağladığını düşünmektedir.

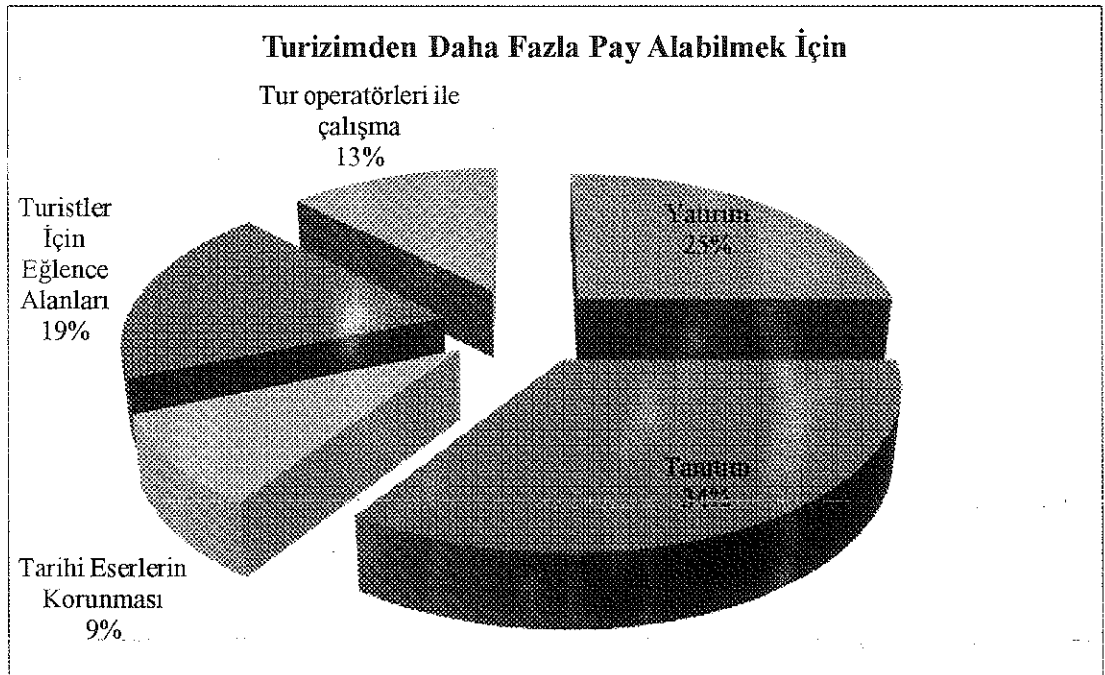
Soru 23. İlin turistleri ağırlama olanakları: Otel işletmelerinin %50 si Balıkesir'deki tesislerin turistleri ağırlamak açısından yetersiz olduğunu düşünmektedir. %37 si yeterli olduğunu düşünürken %13 oranında işletme de bu konuda bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Grafik 5.25. Tesislerin Turistleri Ağırlamak Açısından Değerlendirilmesi

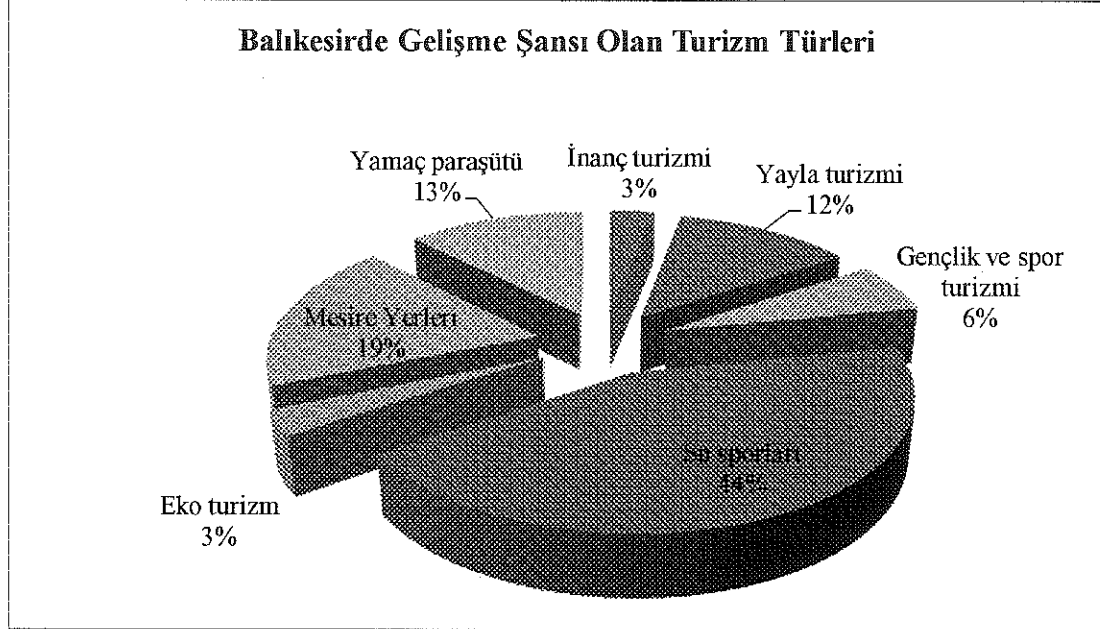
Soru 24. Balıkesir ilinin turizm pastasından daha fazla pay alması için yapılabilecekler: Otel yöneticilerinin 8 tanesi (%25) yatırım, 11 tanesi (%34) daha fazla tanıtım, 3 tanesi (%9) tarihi eserlerin korunması, 4 tanesi (%13) de tur operatörleri ile çalışmanın ve 6 tanesi (%19) de Turistler için eğlence ve aktivite alanlarının geliştirilmesi sonucunda Balıkesir il ve ilçelerinin turizm pastasından daha fazla pay alabileceğini düşünmektedir.

Grafik 5.26. Balıkesir'in Turizmdeki Payının Artması

Soru 25. İlde gelişme şansı olabilecek yeni turizm türleri: Görüşülen otel yöneticilerinin %44'ü su sporlarının Balıkesir'de gelişme şansının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında otel işletmelerinin %3'ü İnanç turizmi, %12'si Yayla turizmi, %6'sı Gençlik ve spor turizmi, %3'ü eko turizm, %19'u Mesire yeri ve %13'ü yamaç paraşütü turizminin Balıkesir ve ilçelerinde gelişme şansı olduğunu düşünmektedir.

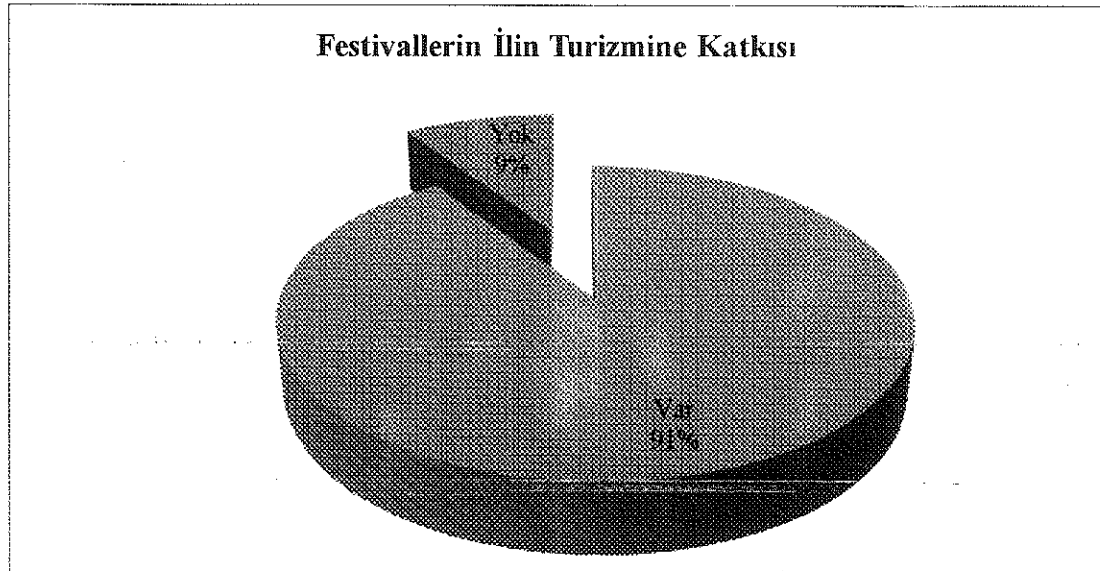
Grafik 5.27 İlde Gelişme Şansı Olabilecek Yeni Turizm Türleri

Hem Ege denizinde hem de Marmara denizinde kıyısının bulunması, mavi bayraklı plajları olması su sporları turizminin en çok gelişme şansı bulacağı düşüncesini baskın hale getirmiştir. Sahil otelleri dışındaki otel yöneticilerinin tercihleri ise yayla turizmi ve mesire yerleri gibi turizm türlerinden yana olmuştur.

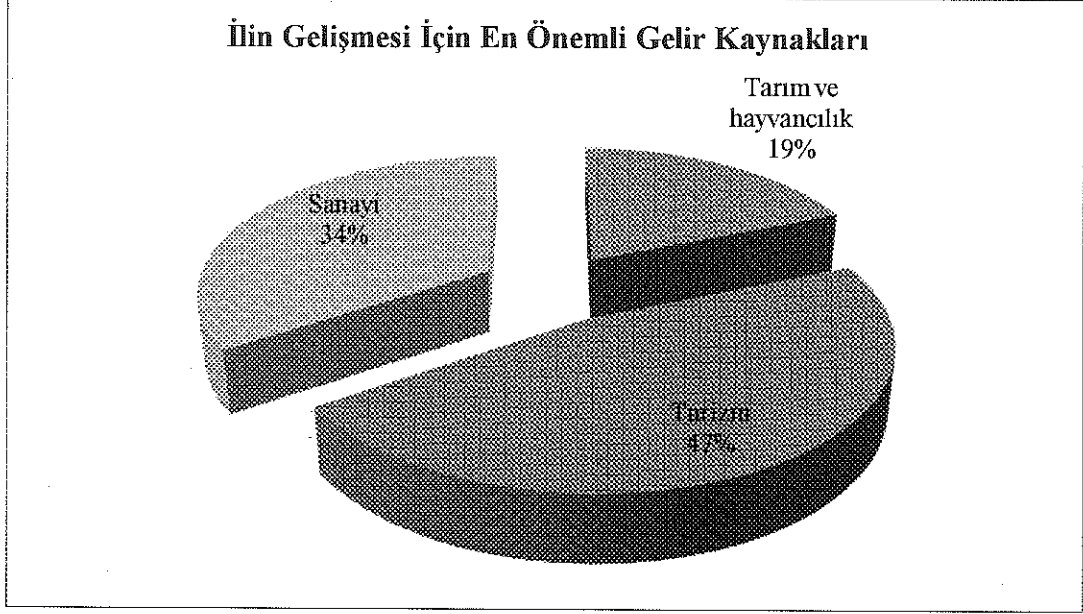
Soru 26. Balıkesir ve İlçelerinde düzenlenen kültür ve sanat festivallerinin ilin turizmine katkısı: Otel işletmelerinin 29 tanesi (%91) Balıkesir ve ilçelerinde düzenlenen kültür ve sanat festivallerin turizme katkılarının olduğunu düşünmektedir, 3 tane (%9) işletme ise bu festivallerin turizme katkısının olmadığını sadece ilçelere-az da olsa canlılık kazandırdığını düşünmektedir.

Grafik 5.28. Kültür ve Sanat Festivallerinin İlin Turizmine Katkısı

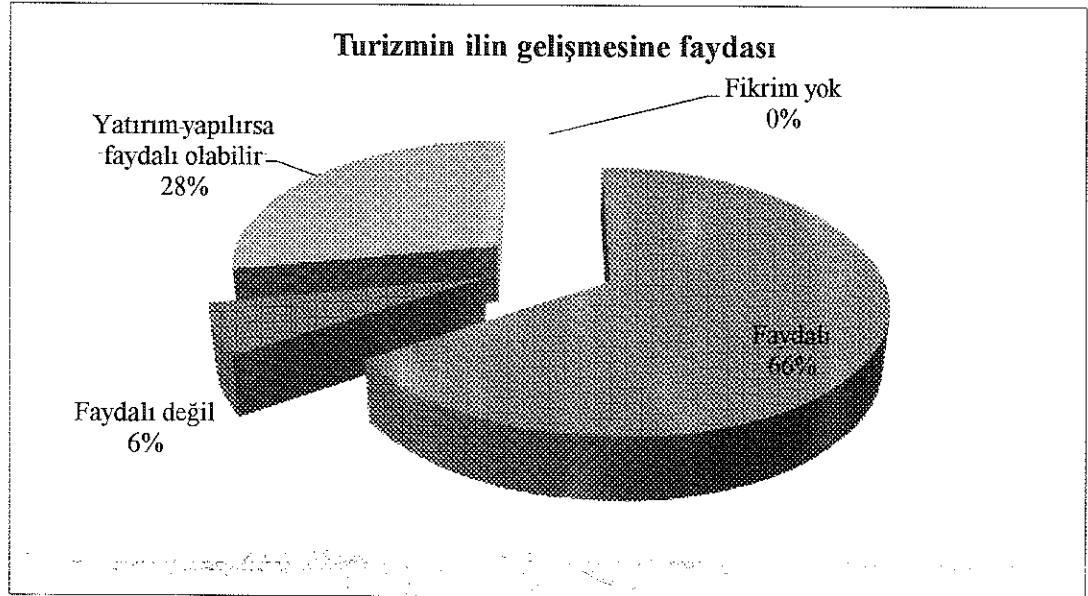
Soru 27. İlin gelişmesi için en önemli gelir kaynakları: Görüşülen otel işletmelerinin 15 tanesi (%47) Balıkesir'in kalkınması için en önemli gelir kaynağının turizm olduğunu düşünürken, 11 işletme (%34) sanayi, 6 otel işletmesi ise tarım ve hayvancılık sektörünün Balıkesir'in kalkınmada en önemli gelir kaynağı olduğunu düşünmektedir.

Grafik 5.29. İlin Gelişmesi İçin En Önemli Gelir Kaynakları

Soru 28. Turizmin ilin gelişmesine katkısı: Otel işletmelerinin 21 tanesi (%66) turizmin ilin gelişmesine katkısının bulunacağını düşünürken, 9 tane (%28) işletme yatırım yapılırsa faydalı olabileceğini düşünmektedir. 2 tane (%6) işletme ise katkısının bulunmayacağını turizme yapılacak yatırımların sanayi ve hayvancılığa yapılmasının daha fazla katkı sağlayacağını düşünmektedir.

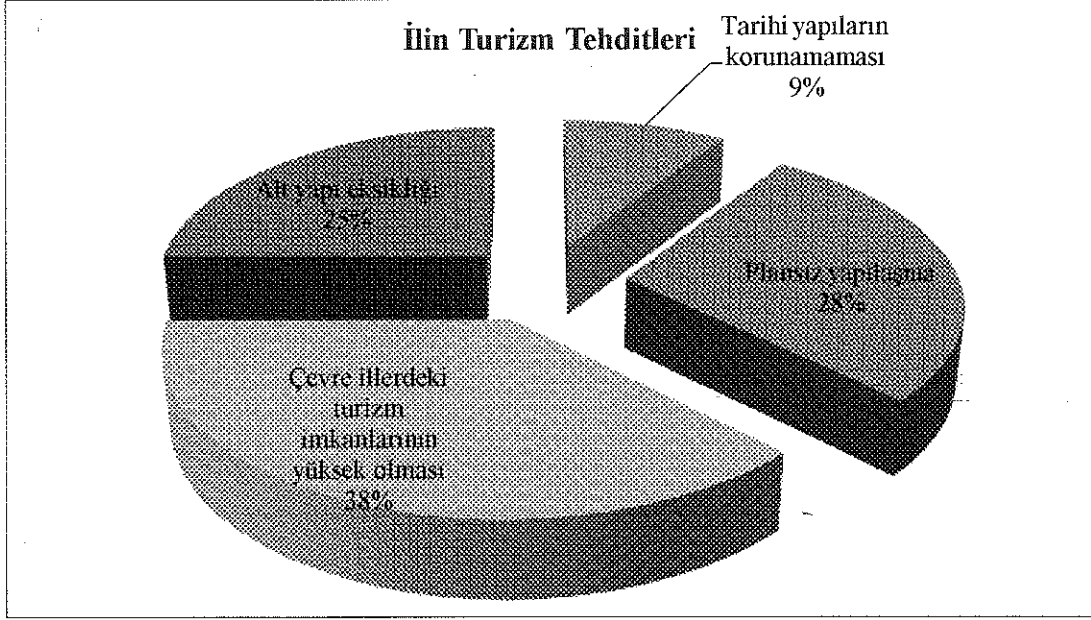
Grafik 5.30. Turizmin İlin Gelişmesine Katkısı

Soru 29. İldeki yerel yönetimlerin turizme katkısı: Otel yöneticilerinin 25 tanesi (%69) yerel yönetimlerin turizm konusunda yeterince katkısının olmadığını düşünürken 7 tane işletme (%31) bu konuda yerel yönetimlerin gerekli çalışmalarını yaptıklarını düşünmektedir.

Soru 34. İlin turizm açısından tehdit unsurları: İşletmelerin %38'i Balıkesir ilini turizm açısından tehdit eden en büyük unsurun çevre illerdeki turizm imkânlarının yüksek olması olarak düşünmektedir. Bununla beraber %28'i Plansız yapılaşma, %25'i Alt yapı eksikliği ve %9'u da Tarihi yapıların yeterince korunamamasının ilin turizmini tehdit eden en büyük unsur olduğunu düşünmektedir.

Grafik 5.35.İlin Turizm Tehditleri

Soru 35. Turizmin ilde gelişebilmesi için yapılabilecekler: Balıkesir'de turizmin geliştirilebilmesi için yapılacak şeylerin başında Balıkesir turizm alanlarını tanıtmak ve buralara yönelik yatırımlar yapmak, görüşülen otel işletmelerinin ortak düşüncesidir. Görüşülen otel yöneticilerinin büyük kısmının düşüncesine göre, ilde turizmin gelişmesi için yapılacak şeylerin başında planlı yapılaşma ve alt yapı eksiklerinin giderilmesi gelmektedir. Otel yöneticileri ildeki yerel yönetimlerin desteğinin de turizmin gelişmesinde büyük katkı sağlayacağını düşünmektedir.

5.1.4. Araştırmanın Yorumlanması

Balıkesir il merkezi ve ilçelerinde bulunan otellerin işletmecileriyle yapılan nitel araştırma, bazı veriler ortaya çıkarılmıştır. Nitel araştırma sorularının tamamı Ek-2 de verilmiştir.

Otel işletmelerine yapılan araştırma sonucunda en çok üzerinde durulan ve en büyük eksik olduğu düşünülen konu Balıkesir'in tanıtımının ve reklamının yeterli düzeyde yapılmıyor olmasıdır. Balıkesir il sınırlarında olan Paşa limanı adası, Ekinlik adası, Avşa adası ve Marmara adası turizmin gelişmesi açısından çok uygun olmasına ve İstanbul'dan Marmara adası, Avşa adası ve Bandırmaya deniz otobüsü bulunmasına rağmen beklenen turizm çeşitliliği yakalanamamıştır.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre turist profiline bakıldığında, gelen turistlerin çoğunun yerli turist olduğu, yabancı turistlerin Balıkesir'i tercih etmedikleri görülmektedir. Yöneticilere göre yabancı turist Balıkesir'i tercih etmeme sebeplerinin başında Balıkesir'in mavi bayraklı plajlarını, dünyada sadece bir kaç yerde bulunan şifalı kaplıca sularını ve buna benzer Balıkesir'e özgü birçok ayırt edici özelliğini dünyaya tanıtmakta yetersiz kalması ve yeterli düzeyde fuarlara

katılımının olmaması gelmektedir. İşletmelere göre otellerdeki personelin yabancı dil oranının çok düşük olması da bunun sebeplerinden biridir.

Araştırma neticesinde elde edilen verilere göre, son beş yıl içerisinde işletmelerin sadece dörtte biri artış yaşamıştır. Artış yaşayan işletmelerin, büyük bir kısmının iş amacıyla kalınan il veya ilçe merkezlerindeki oteller olduğu görülmüştür.

Balıkesir'deki otellerin müşterilerine yönelik yaptıkları anketlere incelendiğinde şikâyetlerin büyük oranda kalifiye eleman eksikliği olduğu görülmektedir. Bunun yanında bir diğer önemli eksiğinde turistlere yönelik eğlence ünitelerinin az olması gelmektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer konu ise, ilde üniversitenin bulunmasının önemli olduğu yönündedir. Özellikle Meslek Yüksekokulunda Turizm bölümünün varlığı turizmin gelişmesi açısından bir fırsat olarak ortaya konmaktadır. Yöneticilere göre bunun neticesinde kalifiye eleman yetersizliği giderilmiş olacaktır.

İşletme yöneticilerinin %75'i Balıkesir'de turizmin yeterince gelişmediğini düşünmektedir. Görüşülen otel işletmelerinin büyük kısmı Balıkesir'deki tesislerin turizm açısından yetersiz kaldığı ve bu sorunun yeterli yatırım ve teşviklerle çözülebileceğini düşünmektedir. Balıkesir ilinin gelişebilmesi için en önemli gelir kaynağının turizm olduğu fakat yerel yönetimlerin bu konuda büyük eksiklerinin bulunduğu, yapılan yatırım ve alt yapı çalışmalarının yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Yöneticilerin verdiği bilgiye göre ülkemizdeki birçok şehir gibi Balıkesir'in de turizmde en zayıf yönü tanıtım ve pazarlamadır. En avantajlı yönünün coğrafi konumu olduğunu düşünen işletme yöneticileri, İzmir ve İstanbul'u birbirine bağlayan karayolunun üzerinde bulunduğu için Balıkesir'in turizm avantajının yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

İlin turizm fırsatlarının başında otel yöneticilerine göre Marmara ve Ege denizine kıyısının bulunması gelmektedir. İki denizde kıyısı olan il birçok turizm talebine cevap verebilecek niteliktedir. Bunun neticesinde İstanbul'dan Deniz otobüsünün bulunması ve yol güzergâhı sebebiyle de ulaşımın kolay olması gelmektedir. İl turizminin en büyük tehdit unsuru ise İzmir, İstanbul, Çanakkale, Bursa gibi çevre illerdeki turizm imkânlarının yüksek olmasıdır. Bir diğer tehdit unsuru ise plansız yapılaşmadır, plansız yapılaşma ile altyapı sorunları da meydana gelmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; otel işletmeleri ile yapılan araştırmaya göre otel işletmecilerinin ve yöneticilerin ortak düşüncesi, turizmin bölgesel kalkınmada olumlu etkilerinin olduğu, fakat bu olumlu etkiyi hissedebilmek için ilin var olan turizm potansiyelinin daha iyi tanıtım, yatırım, alt yapı ve projelerle desteklenerek değerlendirilmesi gerektiği şeklindedir.

SONUÇ

Bölgesel kalkınma sorunu ve dengesizlikler, uzun yıllardır birçok ülkenin en büyük problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan her ülke gibi ülkemizde de bu sorun uzun zamandır devam etmektedir. Ekonomilerde yatırımların belirli bölgelerde yoğunlaşması bölgesel dengesizliği arttırmış, kimi bölgeleri cazibe merkezine dönüştürürken kimi bölgeleri turizm açısından zayıflatmıştır.

Türkiye'nin bölgeler arası dengesizlik sorununun önüne geçebilmek için planlı dönemde ve planlı dönem öncesinde bazı politikalar uygulanmıştır. Bölgesel kalkınma, planlı döneme geçildiğinde, ilk kez üçüncü beş yıllık kalkınma planında "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" tanımı ile somut bir hale dönüşmüştür.

İlk olarak 22 il ile başlayan "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" politikası ilerleyen zamanlarda git gide genişletilmiştir. "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" kapsamına dahil edilen il sayısı arttırılsa da bu politika istenilen düzeyde bir başarı sağlayamamıştır.

Bölgesel kalkınma aşamaları incelendiğinde, Türkiye genelinde daha önceleri tarım sektörünün ekonomi içinde büyük bir paya sahip olduğu, zaman içerisinde sanayi ve hizmet sektörlerinin paylarında da önemli oranlarda artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Küreselleşme ile beraber, ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler, iktisadi kalkınma açısından ne tarım sektörünün ne de sanayi sektörünün yeterli olamayacağını göstermiştir. Bu anlamda, sektörel olarak zenginlik ve katma değeryaratan en önemli sektör hizmet sektörüdür (Dügeroğlu, 2000: 10).

Bu noktada turizm, kalkınma politikası ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Tarım veya sanayi faaliyetleri açısından yeterli imkâna sahip olmayan fakat zengin turizm potansiyelinin mevcut olduğu bölgelerde turizm çok önemli rol oynamaktadır.

Turizm, bir ülkenin kalkınmasına tek başına yeterli olabilecek güçte bir sektör olmasa da diğer sektörleri olumlu şekilde etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle turizm sektörü, bir yardımcı sektör görevi görerek, bölgeler arası dengesizliklerin giderilebilmesinde bir araç olma özelliği taşımaktadır.

İyi yönetilmeyen bir turizm politikası, bölgeler arası dengesizliği tetiklerken, turizm politikasının iyi yönetilmesi sonucu bazı geri kalmış turizm bölgelerini ön plana çıkartarak bölgeler arası eşitsizliği giderici bir rol oynar.

Balıkesir il ve ilçelerinde otel işletmelerine yaptığımız nitel araştırma çalışması şunu göstermiştir ki, turizmin bölge ekonomisine katkısının olumlu olduğu ve bölgeler arası dengesizlik sorununun giderilmesinde önemli bir rol oynadığı, ancak bu olumlu etkiyi hissedebilmek için ilin mevcut durumdaki turizm potansiyelinin daha iyi bir tanıtım çalışması ve yatırımla desteklenmesi gerekmektedir. Otel işletmecilerinin "İlin kalkınması için en önemli gelir kaynağı hangisidir?" sorusuna verdikleri cevapların başında turizm gelmektedir. Turizmin ülke ekonomisine etkisinin döviz girişi, istihdam ve tanıtım şeklinde olduğu yönünde ortak bir düşünce mevcuttur.

Sonuç itibarı ile şunları söylemek mümkündür; Turizm sektörü, bölgeler arası dengesizlikleri giderme açısından diğer sektörlerle kıyasla daha cazip fırsatlar sunmaktadır. Ülkenin gelişmemiş bölgelerinde mevcut olan turizm potansiyeli ortaya

çıkarıldığında, bölgenin turizm sektörü yardımıyla kalkınması sağlanabilir. Yani ülkenin kırsal bir bölgesinde ya da az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin giderilmesi anlamına gelmektedir. Turizmin bölgede gelişmesi, tüm imkânların bu anlamda sonuna kadar kullanılması ve daha fazla yabancı turistin bölgeyi ziyaret etmesiyle birlikte; istihdam, gelir ve katma değer artacak, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir. Turizm Balıkesir ilinin ekonomik olarak kalkınmasında tek etkili sektör olmasa da, uygun yatırımlar sonucunda öncü bir sektör haline gelecektir.

EKLER**EK-1; BALIKESİR İLİ İŞLETME BELGELİKONAKLAMA TESİSLERİ VE KAPASİTELERİ****Balıkesir İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri Listesi**

Sıra No	TESİS ADI	SINIFI VE TÜRÜ	ADRESİ	Oda	Yatak
KARESİ					
1	Basri Otel	3 Yıldızlı Otel	Ege Mah.Bandırma Cad.No: 26 BALIKESİR	72	144
2	Elit Asya Otel	3 Yıldızlı Otel	Akıncılar Mah. 2 Şehit Pamir Cad. No: 22/A/1 BALIKESİR	66	128
3	Grand Yılmaz Otel	3 Yıldızlı Otel	Milli Kuvvetler Cad. No: 60-68 /BALIKESİR	44	92
4	Hotel Asya	3 Yıldızlı Otel	Akıncılar Mah. Gazi Bulvarı No: 11 BALIKESİR	48	108
5	Otel Bengi	2 Yıldızlı Otel	Eski Kuyumcular Mah. BALIKESİR	30	60
6	Yılmaz Otel	2 Yıldızlı Otel	Yıldırım Mah. Milli Kuvvetler Cad. No: 33-35 /B BALIKESİR	44	92
7	İnanöz Oteli	1 Yıldızlı Otel	Akıncılar Mh. 2. Şehit Pamir Cd. No: 47/D BALIKESİR	22	52
8	Onhann Hotel	3 Yıldızlı Otel	Paşaalanı Mah.Bandırma Cad.No:114/A-121 Karesi/BALIKESİR	66	130
			TOPLAM	392	806
ALTIEYLÜL					
1	Asya Pamukçu Termal	5 Yıldızlı Termal Otel	İzmir Yolu 14. Km. Pamukçu BALIKESİR	85	218
			TOPLAM	85	218
AYVALIK					

1	Grand Temizel Otel	5 Yıldızlı Otel	Küçükköy Sahil Yolu Mevkii Sarımsaklı AYVALIK/ BALIKESİR	275	574
2	Haliç Park Otel	5 Yıldızlı Otel	Mithatpaşa Mah. 15 Eylül Cad. No:1/2 AYVALIK/ BALIKESİR	167	334
3	Büyük Berk Otel	4 Yıldızlı Otel	Kahramanlar Mah. Kumsal Sk. Sarımsaklı-Küçükköy- AYVALIK / BALIKESİR	79	360
4	Ayvalık Beach Otel	3 Yıldızlı Otel	Şeytan Sofrası Yolu Altinkum Mevkii AYVALIK/ BALIKESİR	68	136
5	Billurcu Otel	3 Yıldızlı Otel	İlk Kurşun Mah. Atatürk Cad. No: 116 Sarımsaklı-AYVALIK / BALIKESİR	78	158
6	Club Berk Otel	3 Yıldızlı Otel	Kahramanlar Mah. Kumsal Sk. Sarımsaklı-Küçükköy- AYVALIK / BALIKESİR	61	122
7	Cunda Basel Otel	3 Yıldızlı Otel	Mithatpaşa Mh. 15 Eylül Cad. No: 75 AYVALIK/ BALIKESİR	28	60
8	Mola Cunda Otel	3 Yıldızlı Otel	Namık Kemal Mahallesi Üçkuyular Cad. No:18 Ayvalık /Balıkesir	30	60
9	Grand Milano Otel	3 Yıldızlı Otel	Kahramanlar Mah. Atatürk Blv. Güneş Sk. Sarımsaklı- AYVALIK / BALIKESİR	70	145
10	Aytaş Otel	2 Yıldızlı Otel	Kahramanlar Mh. Sarımsaklı Blv. Küme Evler No:81 Küçükköy/ Sarımsaklı / AYVALIK/B.KESİR	47	98
11	Cunda Otel	2 Yıldızlı Otel	Mithatpaşa Mah. Dombadis Mevkii AYVALIK/ BALIKESİR	46	92
12	Özak Otel	2 Yıldızlı Otel	Badavut Mevkii Küçükköy AYVALIK / BALIKESİR	25	50
13	Nisi Otel	Özel Konaklama Tesisi	Selamet Cd. No: 34-36-38 Cunda / AYVALIK / BALIKESİR	13	26

14	Siyah Lale	Özel Konaklama Tesis	Mithatpaşa Mh. Cumhuriyet Cd. No:37 AYVALIK/ BALIKESİR	10	20
15	OSC Otel Sobe	Özel Konaklama Tesis	Namık Kemal Mh. Hayat Cd. No:15 AYVALIK/BALIKESİR	7	14
16	Ortuñç Otel	Özel Konaklama Tesis	Ali Bey Adası Dalyan Mevkii AYVALIK/ Balıkesir	40	88
17	Yundantik Konaklama Tesis	Özel Konaklama Tesis	Namık Kemal Mh. Hayat Cd. No:25-27/1-2-3-4 AYVALIK/BALIKESİR	16	32
18	Ferahi Evler Butik Otel	Butik Otel	Sakarya Mh. Atatürk Bul. 20. Sk. No: 1-3-5 AYVALIK / BALIKESİR	16	29
19	Taşkonak Pansiyon	Pansiyon	Mithatpaşa Mh. Şafak Sk. Aralığı No: 15 AYVALIK / BALIKESİR	16	32
			TOPLAM	1.076	2.430
BANDIRMA					
1	Otel Eken Prestige	4 Yıldızlı Otel	Mehmet Akif Ersoy Cd. No:7 BANDIRMA / BALIKESİR	93	195
2	Eken Otel	3 Yıldızlı Otel	Paşabayır Mh. Soğuksu Cd. BANDIRMA / BALIKESİR	78	150
3	Tüm Otel	3 Yıldızlı Otel	Haydar Çavuş Mh. Saatçiler Sk. No: 16/A BANDIRMA / BALIKESİR	23	43
4	Villa Marina Otel	3 Yıldızlı Otel	Paşabayır Mh. Mehmet Akif Ersoy Cd. No:27 BANDIRMA / BALIKESİR	35	60
5	Hotel Perama	3 Yıldızlı Otel	Paşabayır Mh. Ordu Cd. No: 24/1 BANDIRMA / BALIKESİR	55	110
6	Odaman Otel	3 Yıldızlı Otel	Haydarçavuş Mahallesi 40 Merdiven Sokak No:5 BANDARMA/BALIKESİR	52	98
7	Otel Sarenis City	2 Yıldızlı Otel	17 Eylül Mh. Atatürk Cd. No.253 BANDIRMA / BALIKESİR	35	70

8	Golden Elit Otel	1 Yıldızlı Otel	Haydar Çavuş Mh. Cumhuriyet Meydanı No: 3 BANDIRMA / BALIKESİR	13	26
9	Otel Panderma Port	Özel Konaklama Tesisi	Paşabayır Mah. Mehmet Akif Ersoy Cad. No: 13 BANDIRMA / BALIKESİR	23	42
			TOPLAM	407	794
BURHANİYE					
1	Teomida Otel	3 Yıldızlı Otel	İSKELE MAH. 639.SOKAK NO:4 BURHANİYE / BALIKESİR	10	20
2	İdahan Otel	3 Yıldızlı Otel	Ören Mh. Siteler Blv. Sur Cd. No:17 BURHANİYE / BALIKESİR	26	52
3	Artemis Ören Tatil Köyü	4 Yıldızlı Tatil Köyü	Ören BURHANİYE / BALIKESİR	113	229
4	Clup Orient Tatil Köyü	4 Yıldızlı Tatil Köyü	İğdeburnu Mevkii Geriş Mh. ÖREN-BURHANİYE-BALIKESİR	60	136
5	Altın Kamp	ÖKT	Ören Mahallesi Altinyol Burhaniye/Balıkesir	18	39
			TOPLAM	227	476
DURSUNBEY					
1	Otel Balat	2 Yıldızlı	Ferah Mh. Suçıktı Yolu No:4 DURSUNBEY/ BALIKESİR	33	66
			TOPLAM	33	66
EDREMİT					
Sıra No	TESİS ADI	SINIFI VE TÜRÜ	ADRESİ	Oda	Yatak
1	Adrına Health&Spa Hotel	5 Yıldızlı Termal Otel	İskele Mh. Orman Kampı Cd. No:2 GÜRE -EDREMİT- BALIKESİR	246	503
2	Adramis Termal Otel	4 Yıldızlı Termal Otel	Bostancı Köyü İzmir Karayolu Üzeri EDREMİT/ BALIKESİR	66	132
3	Güre Saruhan Termal Otel	4 Yıldızlı Termal Otel	İskele Mh. Atatürk Blv. No:30 GÜRE -EDREMİT- BALIKESİR	122	275

4	Entur Termal Otel	3 Yıldızlı Termal Otel	Bostancı Köyü Kaplıcalar Mevkii Küme Evler No:8 EDREMİT/ BALIKESİR	63	123
5	Elbis Otel	4 Yıldızlı Otel	Narlıaltı Mevkii ALTINOLUK- EDREMİT - BALIKESİR	118	238
6	Akçay Ömür Otel	3 Yıldızlı Otel	Akçay Mh. Sakarya Cd. No:1 AKÇAY- EDREMİT - BALIKESİR	48	96
7	Beyza Hotel	3 Yıldızlı Otel	Çanakkale Asfaltı Üzeri Buruncuk Mevkii ALTINOLUK / BALIKESİR	83	166
8	Lambada Otel	3 Yıldızlı Otel	Çanakkale Asfaltı Üzeri Narlıaltı Mevkii ALTINOLUK/ EDREMİT/ BALIKESİR	73	146
9	Öge Otel	3 Yıldızlı Otel	Leman Akpınar Cd. No:28 AKÇAY- EDREMİT/	79	159
10	Rezone Health-Oxygen Hotel	3Yıldızlı Otel	Altınoluk Mah.Kumluk Sokak No.15 EDREMİT/BALIKESİR	41	82
11	Gür Otel	2 Yıldızlı Otel	Tekçam Cd. 51. Sk. No:2 ALTINOLUK- EDREMİT- BALIKESİR	31	66
12	Aeneas Otel	2 Yıldızlı Otel	Avcılar Mah.Yarmataş Cad. 12.sok. 1.Aralık No:3 Altınoluk - Edremit / Balıkesir	18	36
13	Üçem Otel Golden Sea	2 Yıldızlı Otel	İskele Mh. Barbaros Cd. No:18 ALTINOLUK - BALIKESİR	40	78
14	Manastırhan Otel	1 Yıldızlı Otel	Manastır Küme Evleri No:2 GÜRE- EDREMİT- BALIKESİR	18	36
15	Maremonte Otel	1 Yıldızlı Otel	İskele Mevkii ALTINOLUK- EDREMİT- BALIKESİR	23	46
16	Bacahan	Özel Konaklama Tesisi	İskele Mh. Fatih Cd. No: 20 ALTINOLUK- EDREMİT- BALIKESİR	20	42
17	Zeytinbağı	Özel Konaklama Tesisi	Çamlıbel Köyü EDREMİT - BALIKESİR	8	16
			TOPLAM	1.097	2.240

ERDEK					
1	Agri Park Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. ERDEK/ BALIKESİR	93	186
2	Arteka Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. ERDEK/ BALIKESİR	37	74
3	Atay Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. Çuğra Mev. ERDEK/ BALIKESİR	58	116
4	Besob Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. Alektirya mevkii ERDEK/ BALIKESİR	54	100
5	Otel Ciciler	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. Çuğra Mevkii ERDEK/ BALIKESİR	43	88
6	Çizenel Otel	2 Yıldızlı Otel	Sahil Mh. Çuğra Mevkii ERDEK/ BALIKESİR	37	76
7	Kondu Otel	2 Yıldızlı Otel	Sahil Mah. Ali Haydar Sarı Sahil Bandı ERDEK/ BALIKESİR	32	64
8	Gül Plaj Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh. ERDEK/ BALIKESİR	43	86
9	Pınar Otel	2 Yıldızlı Otel	Mangırcı Mevkii ERDEK/ BALIKESİR	75	146
10	Eker Bermuda Otel	2 Yıldızlı Otel	Halitpaşa Mh.Çuğra Mevkii ERDEK/ BALIKESİR	26	52
			TOPLAM	498	988
GÖMEÇ					
1	Akkız Han Otel	Özel Konaklama Tesis	Ali Çetinkaya Mh. Küçük Sanayi Cd. No: 23 KARAAĞAÇ/ GÖMEÇ/ BALIKESİR	12	24
			TOPLAM	12	24
GÖNEN					
1	Gönen Kaplıca Otel	4 Yıldızlı Termal Otel	Kurtuluş Mh. Banyolar Cd. GÖNEN/ BALIKESİR	207	414
			TOPLAM	207	414

MARMARA					
1	Avşa Beyazsaray Otel	2 Yıldızlı Otel	Beyazsaray Mevkii AVŞA/BALIKESİR	56	112
2	Afissia Garden	2 Yıldızlı Otel	Yiğitler Mah.Çayıt Mevkii No.73/2 Avşa Adası MARMARA	15	30
			TOPLAM	71	142
SINDIRGI					
1	Sındırgı Obam Termal Resort&SPA	4 Yıldızlı Termal Otel	Hisaralan Köyü Mevkii No: 26-27 SINDIRGI / BALIKESİR	92	184
2	Sındırgı Belediye Otel	2 Yıldızlı Otel	Camicedit Mahallesi Ali Reşat Bey SokakNo:1 Sındırgı/Balıkesir	22	44
			TOPLAM	114	228
TOPLAM ODA SAYISI : <u>4235</u>					
YATAK KAPASİTESİ : <u>8826</u>					

Kaynak:<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,148571/isletme-belgeli-konaklama-tesisler-listesi.html>

EK-2; ARAŞTIRMA FORMU

BALIKESİR İLİNİN TURİZMİNE İLİŞKİN OTELLERE YAPILAN NİTEL ARAŞTIRMA FORMU

Sayın yetkili; Bu çalışma Balıkesir ilinin turizm potansiyelini, ildeki otellerin mevcut durumunu, ilin geleceğe yönelik sorunlarını ve bakış açısını ortaya koymak için yapılmakta olup, sadece akademik amaçlı kullanılacak ve verdiğiniz bilgiler gizli tutulacaktır.

FATİH SUSAN

Desteğiniz için teşekkürler..

Yaşar Üniversitesi

1-İşletmeniz hangi tarihte kurulmuştur?

.....

2-İşletmenizde kaç personel çalışmaktadır?

( ) 0-10 ( ) 11-20 ( ) 21-30 ( ) 30 üst

3) Aşağıdaki tablodan faydalanarak personelinizin eğitim durumunu belirtiniz.

	İlkokul %	Ortaokul %	Lise %	Üniversite %	Yüksek lisans %
Resepsiyonist					
Kat görevlisi					
Mutfak görevlisi					
Servis elemanı					
Diğer					

4-Personelinizin yabancı dil durumu nedir?

( ) İngilizce (...kişi) ( ) Almanca(...kişi) ( ) Rusça(...kişi) ( ) diğer..

5-Personelin ne kadarı yıl boyu istihdam edilmektedir?

%..... ya da ..... kişi

6-Yıl boyu istihdam edilen personeliniz aşağıdaki pozisyonlardan hangilerinde çalışmaktadır?

( ) Resepsiyon ( ) Temizlik ( ) Rehber ( ) İdari

( ) Servis ( ) Mutfak ( ) Teknik servis ( ) Diğer

7- Tesisinizde gelen turistlere yönelik tutundurma ve tanıtım faaliyetleri yapılmakta mıdır?

Evet Hayır

8- Tutundurma ve tanıtım faaliyetlerinde kullandığınız araçlar hangileridir?

Promosyon ürünleri İnternet gibi medya araçları Reklam ve halkla ilişkiler

9- İşletmenize gelen turistlerin ortalama konaklama süresi ne kadardır?

Bir gece İki gece Üç gece Bir hafta Diğer

10- Tesisinizde uyguladığınız herhangi bir tatil sistemi var mıdır?

Evet,..... Hayır

11-Tesisinizde kalan müşteri profili daha çok nasıldır?

Yerli Yabancı

12-Tesisinize gelen turistlerin genel olarak Balıkesir'e geliş amaçları hangileridir?

Eğlence-dinlenme Kültür İş Spor Sağlık Diğer

13- Son beş yılda tesisinizde konaklayan yabancı turist sayısında bir artış eğilimi var mıdır?

Evet,..... Hayır

14-Tesisinizin çalıştığı seyahat acenteleri ya da tur operatörleri var mı?

Evet Hayır

15- Tesisinizin hizmet süresi nedir?

Sezonluk Tüm yıl

16- Tesisinizde müşterilerinizin beklenti ve memnuniyetsizliklerini öğrenmeye yönelik herhangi bir anket uygulamanız var mıdır?

Evet Hayır

17- Müşteri şikayet ve beklentileri hangi konuları kapsamaktadır?

Kalifiye eleman yetersizliği Eğlence ünitelerinin yetersizliği
Çevre düzensizliği Ulaşım zorlukları
Konaklama tesislerinin yetersizliği Diğer

18-Size göre turizmin ülke ekonomisine katkıları aşağıdakilerden hangileridir?

- İstihdam   Döviz girişi   Tanıtım
 Dolaylı istihdam   Dolaylı üretim artışı(diğer sektörler

19- Size göre turistler en çok hangi alanlara harcama yapmaktadırlar?

- Yeme, içme   Konaklama   Sağlık   Ulaştırma
 Spor   Hediyelik eşya   Diğer

20-Size göre turizmin Balıkesir'in gelişmesine katkısı var mıdır, varsa neden?

- Evet, çünkü..... Hayır

21-Balıkesir'de turizm yeterince gelişmiş midir, nedenlerini belirtiniz.

.....
.....

22- Size göre Balıkesir turizmine çevredeki illerin de katkısı var mıdır?

- Vardır,..... ilinin, çünkü..... Yoktur

23-Size göre Balıkesir'deki tesisler turistleri ağırlama açısından yeterli midir?

- Evet   Hayır

24-Balıkesir ilinin turizm pastasından daha fazla pay alabilmesi için neler yapılabilir?

.....

25-Yeni turizm türleri aşağıda belirtilmiştir. Sizce hangilerinin Balıkesir'de geliştirilme şansı vardır?

- İnanç turizmi   Yayla turizmi   Gençlik ve spor turizmi   Su sporları
 Eko turizm   Mesire yerleri   Yamaç paraşütü   Diğer

26- Balıkesir ve ilçelerinde düzenlenen kültür ve sanat festivallerin ilin turizmine katkısı var mıdır?

- Evet..... Hayır.....

27- Sizce Balıkesir ilinin kalkınması için en önemli gelir kaynakları hangileridir?

- Tarım ve hayvancılık   Turizm   Sanayi   Diğer.....

28-Turizm Balıkesir'in kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?

- Faydalı Faydalı değil
 Yatırım yapılırsa faydalı olabilir Fikrim yok

29- İldeki yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmaları yeterli midir?

- Yeterli Yetersiz

30- Yerel yönetimlerin çalışmalarını yetersiz bulduğunuz konular hangileridir?

.....
.....
.....

31-Sizce Balıkesir ilinin turizmdeki zayıf yönleri nelerdir?

- Turizm işletmeciliğinin yetersiz olması
 Yetişmiş insan kaynağının yetersiz olması
 Tesislerdeki düşük doluluk oranları
 Turistik ürün arzının yetersiz oluşu
 Tanıtım ve pazarlamanın yetersizliği
 Tarihi eserlerin yeterince muhafaza edilememesi
 Yol standartlarının düşüklüğü ve tur organizasyonlarının yetersizliği
 Destek ve teşviklerin yokluğu
 Konaklama ve yeme içme tesislerinin yetersizliği ve kalite düşüklüğü

32-Size göre ilin turizm-avantajları nelerdir?

- Coğrafi konumu
 Zengin tarihi dokusu ve yüksek kültür varlıkları potansiyeli olması
 Üniversitenin varlığı
 Yolların kesişme noktasında olması
 Endemik bitki örtüsüne sahip olması
 Kaplıcaları barındırması
 Ana pazara yakınlığı
 Diğer.....

33-Size göre ilin turizm fırsatları nelerdir

- Alternatif turizm türleri için potansiyel yüksekliği
- Zengin tarihi ve kültürel varlıklar
- Ege ve Marmara denizine kıyısının olması
- Üniversitenin varlığı, meslek yüksekokulunda turizm bölümünün olması
- Hava alanı, Deniz ulaşımı
- Diğer.....

34-Size göre Balıkesir turizmini tehdit eden unsurlar nelerdir?

- Tarihi yapıların yeterince korunamaması
- Plansız yapılaşma
- Çevre illerdeki turizm imkanlarının yüksek olması
- Çevre sorunlarının ortadan kaldırılamaması
- Alt yapı eksikliği, tesis yetersizliği
- Diğer.....

35-Turizmin Balıkesir’de gelişmesi için neler yapılmalıdır?

.....

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ABUŞOĞLU, Ö. ve İNAN, Ö. , Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model, TOBB, Ankara, 1989

AKURGAL, Ekrem, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, s.202. ,2000

ARI, A. Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Derin Yayınları, İstanbul, 2006

ARMSTRONG, H., and J. TAYLOR, Regional Economic Policy and Its Analysis Philip Allan Publishers, Southhampton, 1978

BAHAR, Ozan; Metin KOZAK, Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, Ankara, 2006

BARUTÇUGİL, İ., Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1986

_____, Turizm İşletmeciliği, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1989.

BAYER, M.Z. , Turizm ve Çevre Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1990

_____, Turizme Giriş, İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992

BHATIA, A.K., International Tourism, Sterling Publisher Private Limited, 1991

BRASCHE, U., Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İKV Yayınları, İstanbul 2001

BRAYLEY, R., ve VAR, T., Canadian Perceptions of Tourism's Influence on Economic and social Conditions, Annals of Tourism Research, Vol. 16, Nu. 4, New York: Pergamon Press Ltd., 1992

BULL A., (1991), Economics Travel and Tourism, Pitman Publishing, Melbourne.

ÇAVUŞ, Ş., EGE, Z., ÇOLAKOĞLU, O., Türk Turizm Tarihi; Yapısal ve Sektörel Gelişim, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009

ÇEKEN, H., Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi, Değişim Yayıncılık, Sakarya, 2003

DİNÇER, Mithat ZEKİ, Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993

DİNLER, Z., Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2008

DOĞAN, İ., Sosyoloji, İstanbul: Sistem Yayıncılık. ,1998

DOĞAN, H.Z., Turizmin Sosyo-Kültürel Değerleri, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004

- DOĞUKANLI, H., Uluslar arası Finans, Karahan Kitabevi, Adana, 2008
- DULUPÇU, M. A. Ve B. GÖVDERE, "Bölgesel Gelişme Stratejileri için Bir Perspektif; Yerel Bilgi Ağları Yaklaşımı", İçinde Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, H. ERLAT(der.), Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara 2005
- ERDOĞAN, H., Uluslar arası Turizm, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa,1995
- EROL, M., Turizm Pazarlaması, Ekin Kitabevi, İstanbul, 2003
- EVLİYAOĞLU, S., Genel Turizm Bilgileri, Ankara, 1989
- EVLİYAOĞLU, Türkiye Turizm Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyasının Ana Hatları, Ankara, 1994
- GRAY, H.P., International Travel- International Trade, MA: Heath Lexington Boks, Lexington, 1970
- GÜNDÜZ, A.Y., Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi, Ankara, 2006
- HİCRİ 1305, Karesi Salnamesi, s.65.
- HOLLAWAY, J.C., The Business Of Tourism, Pitman Publishing, London, 1994
- HUSSEIN, A.T., SAÇ, F., Genel Turizm; Gelişimi ve Geleceği, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2008
- ILDIRAR, M., Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004
- İBNİ BATUTA Seyahatnaması, s.41-42.
- İÇÖZ, O. Ve KOZAK. Turizm Ekonomisi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002
- KILIÇ,C., Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliğini Etkileyen Faktörler ve Türkiye'de Beş Yıldızlı Otellerin Analizi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000
- KOÇ, Ö., ERİŞ, H., Turizm Kobilerinin Kaynak Seçenekleri ve Turizm Ekonomisinin Genel Dinamikleri, Derin Yayınları, İstanbul, 2008
- KOZAK, Meryem AKOĞLAN, Metin KOZAK (1997), Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar, 3. bs., Ankara.
- KOZAK, N. ve diğerleri, Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009
- LANQUAR, R., Turizm-Seyahat Sosyolojisi, Çev.G. Öztunalı Kayır, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991
- MCINTOSH, R.W., Tourism: Griant of World Trade, The Science, Art And Business Of Tourism, 1975

MUTAF, Abdülmecit, Salnameler`e Göre Karesi, s.7-8

OLALI, H., Turizm Politikası ve Planlaması, İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1990

OLALI, H., NAZILLI, S. KIRCIOĞLU, N.E., SÜMER, M., Dış Tanıtım ve Turizm, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983

OLALI, H., TIMUR, A., Turizm Ekonomisi, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1988
ÖZKÖK, G.F., Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizmin Ekonomik Etkileri, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2008

ÖZTAŞ, K., KARABULUT, T., Turizm Ekonomisi ve Genel Turizm Bilgileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006

PARLAK, B., ÖZGÜR, H., Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye`de Yerel Yönetimler, I. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002

SARI, N., MESARA, G., KURT, Ü.E., Amasya Selçuklu-Osmanlı Mimarisi ve Bezemeleri, Karakter Color, İstanbul, 2007

SEZGİN, O., ACAR, Y. Turizm; Tanıtma, Pazarlama, Ekonomi, Ankara, 1983

SCHMOLL, A. GOTTFRIED, Tourism Promotion. Londra: Tourism International Press, 1977.

TEZCAN, K., ÖNAL, B., KARADENİZ, E., KANDIR, S.Y., Türk Turizm Sektörü ve Vergi Uygulamaları, Nobel Kitabevi, Adana, 2007

TUNAY, Ahmet SEMİH, Genel Nümuzmatik Sözlüğü, İstanbul, s.39, 2001

USTA, ÖCAL, "Genel Turizm ", Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2002

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri, Cilt II, s.96-125-126 vd. , Ankara 1984

YAĞCI, Ö., Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, ANKARA 2003

YAZICI, Nesimi, Ocak 1898 Depremi ve Sonrası, s73

Makaleler;

AKTAŞ, C. "Türkiye`nin Turizm Gelirlerini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denklemine Belirlenmesi", Doğu Üniversitesi Dergisi, 6 (2), 163-174, 2005

AKTÜRE, SEVGİ, Anadolu Bronz Çağı Kentleri, İstanbul, s.111, 1994

ALP TİMUR., "Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi", Turizm Yıllığı Dergisi, Ankara, 1986

ASLAN, K. "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, s.275-294, Bahar 2005/1

BAHAR, O., "Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı 19, Güz 2007

BULUT, E. "Türk Turizminin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi", Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, 2000

BURHAN ÇİL, "Türkiye Turizm Geliri Mevsimlik Dalgalanması", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 1,1998

ÇAKIR, P., "İdeal Turizm Dengesi", Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1-2, 2000

ÇEKEN, H., "Turizmin Bölgesel Kalkınma Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme", Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:10,Sayı:2 2008

ÇİÇEK, M., "Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler Üzerine Bir Değerlendirme", Türk İdare Dergisi, Sayı: 449, s; 113-137, Ankara, 2005

ÇİMAR, A, BAHAR, O. "Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 1-18, 2003

EDGEL, L.DAVID,"World Tourism At The Millennium: A Agenda for Industry, Government and Education", US Department of Commerce, Washington 1993

EDWARD INSKEEP, "Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach", John Wiley and Sons, Canada, 1991

EGELİ, H.A., "Türk Turizminin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Diğer Sektörlerle İlişkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 2, s,111-113, 1997

ERKAN, H, "Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme: Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım", Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, Yayın No:0906.87, İzmir, 1987

FRECHTLING D C., Assesing the Economic Impacts of Travel and Tourism Introduction to Travel Economic Impact Estimation, Travel, Tourism and Hospitality Research (Edited by J.R.Brent Ritchie -Charles R Goledner),John Wiley and Sons Inc, New York,1994

MAHMUT GÖÇER,Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Anayasa Kavramı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57-2 ANKARA 2002

GÖKTÜRK, A, "Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış", Derin Yayınları, Derl.: ARI, A. "Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler", İstanbul, s.23-45, 2006

GÖYMEN, K., "Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", Yerel Kalkınma için Ortaklıklar, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi Yayını, 2005

HAUGHTON, G, COUNSELL, D, "Regions and Sustainable Development:Regional Planning Matters", The Geographical Journal, Vol.170, ss.135-139, 2004

İÇÖZ O., KOZAK N, "Kuşadası'nın Yat Turizmi Talebi" ,Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Ankara, 1999

İÇÖZ, O. "Turizmin Bölgesel ve Ekonomik Etkileri; Kuradası Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1987

İLKİN, A., DİNÇER, Z. "Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi", TOBB Yayını, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözümler Önerileri Dizisi:2, No:217, Ankara, 1991

KABASAKAL, U. "Bölgelerarası Kalkınma ve Turizm: Elazığ Örneği", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 2007

Kar, M.,E. Zorkirişçi ve M.Yıldırım, "Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme" Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,(8), 2004

KARAMAN, S., "Balıkesir'de Yöre Halkının Turizme Bakış Açısı", Ticaret ve Turizm Eğitim Dergisi,Sayı2, 1999

KAYASÜ, S., PINARCIOĞLU, M., YAŞAR, S., DERE, S., "Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2003-8

KELEŞ, ERBAY,"Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 8, Sayı 4, 1999

KOÇBERBER, S., "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", Sayıştay Dergisi (61), 37-55, 2006

KOZAK ve BAHAR, O. "Muğla Turizminin Türkiye Ekonomisi Açısından Yeri ve Önemi", Muğla Üniversitesi S.B.E. Dergisi, Güz, 21: 61-80,2008

KÖSE, Ö, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü", Sayıştay Dergisi, Sayı 49, Ankara, 2003

KUTER, N., ÜNAL, H.E., "Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri", Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, s; 146-156, 9(2), 2009

MANUEL BAUD BOVY-FRED LAWSON, Tourism and Recreation Development, Architectural, London, s.21, 1977

MENGİ, A., "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye", GAP Dergisi, Sayı: 15, 2001

ÖZKÖK, F. “Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com, ISSN:1304-0278, Kış, C.5 S.15 (85-98) , 2006

PAUL V. And LOUSE WIENER. (1980) “Bringing Travel, Tourism and Culturel Resource Activities in Harmony With Regional Economic Development” Tourism Marketing and Management Issues, George Washington University, Washington. 1980

PINAR, A., ARIKAN, S.İ, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:3, No:1, s.93-111,2003

WILLIAMS, Frederic, Ege Medeniyetleri Tarihi, (Çev. M. Kalaycıoğlu), İstanbul, s.48-49,1993

SEVİN, VELİ, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, s.102-s.50, 2003

SEVİN, VELİ, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası 1, Ankara, s.119,s.44-45, 1999

SİNEMİLLİOĞLU, O., “Sürdürülebilir Kalkınma Süreci ve Türkiye”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, KIŞ- C.8 S.27 (245-268), 2009

SOYAK, A., “Ertelenen 9. Kalkınma Planı ve Türkiye’de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir Not”, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı. 136, 2005

ŞAHİNGÖZ, C. “Altınhisar İlçesi Beşeri Coğrafyası.” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007

ŞIKLAR İ., “Turizm Ekonomisi”, Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu, Eskişehir,1994

TUTAR, Filiz - Mehmet DEMİRAL; “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Eskişehir Osmangazi Ün. İİBF Der., C.2, S.1, Nisan 2007

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Karesi Vilayeti Tarihçesi , s.5. 2000

ÜLKER, Necmi, “Osmanlı Döneminde Balıkesir Tarihi ve Nüfus Hareketleri”,Bitekkent, s.75, İstanbul, 2003

YAVUZ, E., ZİĞİNDERE, Ö.Y. “Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, S:322-336, Yıl:2000

Diğer;

Tezler;

AKTAKAŞ, B.G., “Bölgesel Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana,2006

ASLAN, S. “Köydes Projesi ve Türkiye’de Kırsal Gelişme Politikalarının Değişimi: Mersin Örneği.” Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2010

AYDEMİR, Z.C, “Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, DPT-Uzmanlık Tezi, Yayın no.2664,2002

BİLDİRİR, H. “Avrupa Birliği ve Türkiye Bölgesel Kalkınma Politikaları: Uygulamalar ve Alınan Sonuçlar”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005

ŞEKER, H. "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Amasya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011

ŞEN, Z. “Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılma Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004

Raporlar;

DPT, “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, DPT Yayın No: 2502, Ankara, 2000-a

DPT, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme”, Ankara, 2000-b

DPT, “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Ankara, 2003

DPT, “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara, 2006-b

MAÇ, N. “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Merkezi Raporu, s:117/76, 2006

MGK, “Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri”, MGK Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara, 1993

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075

Sempozyumlar;

BERBER, M., ÇELEPÇİ E, (2005). “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu- 13-14 Ekim 2005,

DAĞ, R, (2000), “Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Gelişmesi Örneğinde Bölgesel Kalkınma Makro Politikaları”, TESEV Konferansı Tebliği, İstanbul

GÜRDAL, MEHMET (2006), Türkiye’de Turizmin Öncü Şehri Balıkesir’e Yönelik Yeni Açılımlar Ve Fırsatlar,” 2. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, 20-22 Nisan 2006.

İÇÖZ O., (1990), Turizm Sektöründe Tanıtma ve Pazarlama Stratejileri, Bildiri, I. Ulusal Turizm Kongresi, (16-18 Kasım1990), Kuşadası.

PORAY, H, (2004), “Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi”, Türkiye İktisat Kongresi, İzmir

TREUNER, P, (2000), “Bölgesel Kalkınma Politikasının Hazırlanmasında Karşılaşılan Sorunlar”, TESEV Konferansı Tebliği, İstanbul

İnternet Kaynakları;

AKTAN COŞKUN ve ŞEN, HÜSEYİN (1999), “Globalleşme”,s.2, [http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-sen\(Erişim Tarihi-12.01.2016\)](http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-sen(Erişim Tarihi-12.01.2016))

AKTOB,[http://www.aktob.org.tr/turizm-raporlari\(Erişim Tarihi-21.04.2016\)](http://www.aktob.org.tr/turizm-raporlari(Erişim Tarihi-21.04.2016))

TÜSİAD; “Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Ekonomik Politikalar”, Yayın No ;TUSİAD-T/2008-09/471,<<http://research.sabanciuniv.edu/8885/1/bolgeselfarklar.pdf> (Erişim Tarihi-18.01.2016)

TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004; <http://www.rii.wvu.edu>. (Erişim Tarihi-12.04.2016)

[http://hastane.balikesir.edu.tr/tarihce.html\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://hastane.balikesir.edu.tr/tarihce.html(Erişim Tarihi-23.04.2016))

[http://ipuder.org/9-kalknma-plan.html\(Erişim Tarihi-23.01.2016\)](http://ipuder.org/9-kalknma-plan.html(Erişim Tarihi-23.01.2016))

[http://kentarsivi.balikesir.bel.tr/Balikesir_Tarihi.aspx\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://kentarsivi.balikesir.bel.tr/Balikesir_Tarihi.aspx(Erişim Tarihi-23.04.2016))

[http://kvmgm.turizm.gov.tr/\(Erişim Tarihi-18.03.2016\)](http://kvmgm.turizm.gov.tr/(Erişim Tarihi-18.03.2016))

[http://library.atilim.edu.tr/kurumsal/pdfs/081224.pdf\(Erişim Tarihi-14.02.2016\)](http://library.atilim.edu.tr/kurumsal/pdfs/081224.pdf(Erişim Tarihi-14.02.2016))

[http://teknokent.pau.edu.tr/TeknokentNedir/Teknokent\(Erişim Tarihi-19.02.2016\)](http://teknokent.pau.edu.tr/TeknokentNedir/Teknokent(Erişim Tarihi-19.02.2016))

[http://teknokent.sdu.edu.tr/tr/giris.php\(Erişim Tarihi-19.02.2016\)](http://teknokent.sdu.edu.tr/tr/giris.php(Erişim Tarihi-19.02.2016))

[http://tubitak.gov.tr\(Erişim Tarihi-21.04.2016\)](http://tubitak.gov.tr(Erişim Tarihi-21.04.2016))

[http://www.askon.org.tr/arastirma/rapor3.pdf\(Erişim Tarihi-26.03.2016\)](http://www.askon.org.tr/arastirma/rapor3.pdf(Erişim Tarihi-26.03.2016))

[http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://www.balikesir.com.tr/tr/kent-profil/kentin-altyapisi(Erişim Tarihi-23.04.2016))

[http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx\(Erişim Tarihi-24.04.2016\)](http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx(Erişim Tarihi-24.04.2016))

[http://www.balikesir.gov.tr/ustsayfa.php?id=43\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://www.balikesir.gov.tr/ustsayfa.php?id=43(Erişim Tarihi-23.04.2016))

[http://www.balikesir.gov.tr/tr-tr/cografi-konum\(Erişim Tarihi-18.03.2016\)](http://www.balikesir.gov.tr/tr-tr/cografi-konum(Erişim Tarihi-18.03.2016))

[http://www.balikesirgaz.com.tr\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://www.balikesirgaz.com.tr(Erişim Tarihi-23.04.2016))

[http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,148571/isletme-belgeli-konaklama-tesisleri-listesi.html\(Erişim Tarihi-23.04.2016\)](http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,148571/isletme-belgeli-konaklama-tesisleri-listesi.html(Erişim Tarihi-23.04.2016))

<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,65879/ekonomik-yapi.html>
(Erişim Tarihi-23.04.2016)

<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,90613/saglik-ve-termal-turizm.html>
(Erişim Tarihi-23.04.2016)

<http://www.epdk.org.tr>(Erişim Tarihi-12.03.2016)

<http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa00pdf-ersa/pdf/31.pdf>(Erişim Tarihi-16.04.2016)

<http://www.e-unwto.org>(Erişim Tarihi-15.04.2016)

<http://www.nufusu.com/il/balikesir-nufusu>(Erişim Tarihi-18.03.2016)

<http://www.oeced.org/dataoeced>(Erişim Tarihi-15.04.2016)

<http://www.planlama.org/new/bolgeselkalkinma-ajanslari/bka-larin-tanimi-amaclari-gorev-ve-yapisal-ozellikleri.html>(Erişim Tarihi-16.04.2016)

<http://www.teknokent.sakarya.edu.tr/teknokent-nedir.php>(Erişim Tarihi-19.02.2016)

ÖZEN, P. TEPAV; “Bölge Kalkınma Ajansları”,
<http://www.sabek.com.tr/SUNU/bolge%20Kalkinma%20Ajansla.pdf>>
(Erişim Tarihi-12.04.2016)

TÜİK Yayınları, GMKA 2014-2023 Bölge Planı Taslağı Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, 2010-2014 Stratejik Planı, <http://www.epdk.org.tr>(Erişim Tarihi-07.04.2016)

www.balikesir.gov.tr(Erişim Tarihi-18.03.2016)

www.balikesirkulturturizm.gov.tr(Erişim Tarihi-24.04.2016)

www.burhaniye.adalet.gov.tr(Erişim Tarihi-18.03.2016)

www.dunyaekonomi.com(Erişim Tarihi-18.03.2016)

www.kultur.gov.tr(Erişim Tarihi-18.03.2016)

http://www.mavibayrak.org.tr/tr/plajListesi.aspx?il_refno=10(Erişim Tarihi-18.03.2016)

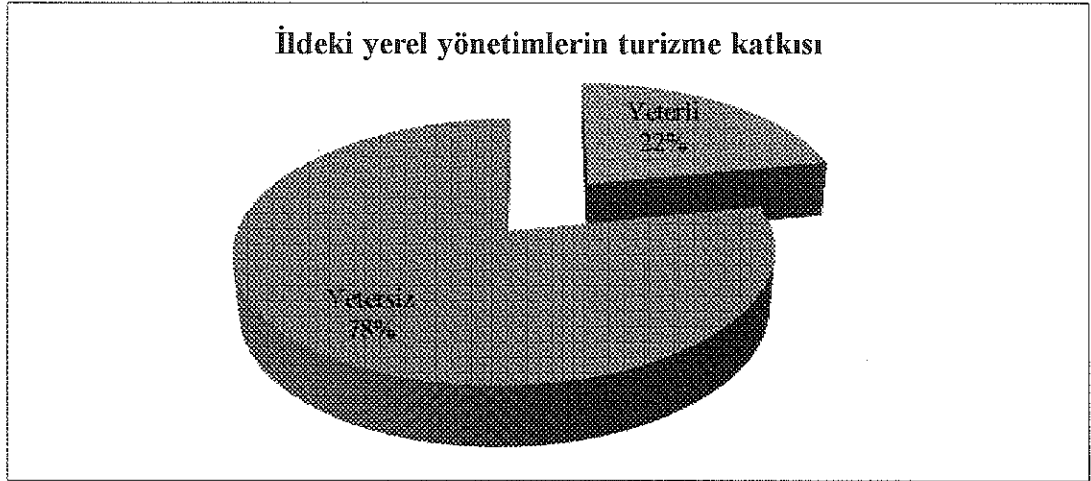
http://www.uis.gov.tr/media/1318/turizm_sektoru_ikinci_idk.pdf(Erişim Tarihi-12.01.2016)

www.ttyd.org.tr(Erişim Tarihi-17.04.2016)

www.tursab.org.tr(Erişim Tarihi-09.04.2016)

www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/BALIKESIR.pdf(Erişim Tarihi-16.04.2016)

Grafik 5.31. İldeki Yerel Yönetimlerin Turizme Katkısı

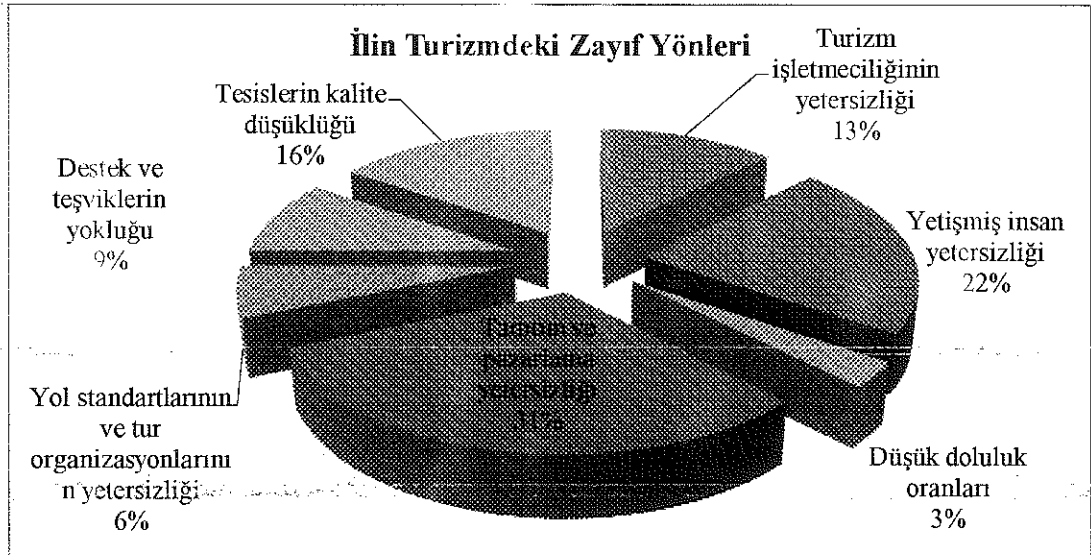

Soru 30. Yerel yönetimlerin yetersiz olduğu konular: Yerel yönetimlerin turizme katkısını yetersiz bulan 25 işletmeci, bu konuda özellikle yatırım alanında eksikler olduğu düşünmektedir. Yöneticilerden alınan bilgiye göre, gerekli yatırım gerçekleşmediğinden dolayı Balıkesir il ve ilçeleri gelen turistleri ağırlamak açısından yetersiz kalmıştır. İşletme yöneticilerinin eksik buldukları diğer konular ise tanıtım, ildeki tarihi eserlerin korunması, reklam, fuar katılımları gibi faaliyetlerdir. Bu konularda yapılacak çalışmaların ve iyileştirmelerin sonucunda turizm sektörünün ilin ekonomisine yapacağı katkının artacağını düşünmektedir.

Soru 31. İlin turizmdeki zayıf yönleri: Otel işletmelerinin %31'i Balıkesir ilinin turizmdeki zayıf yönünün Tanıtım ve pazarlama yetersizliği olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında otel işletmelerinin %22'si yetişmiş insan kaynağının yetersiz olması, %16'sı konaklama ve yeme içme tesislerinin yetersizliği ve kalite düşüklüğü, %13'ü turizm işletmeciliğinin yetersiz olması, %9'u destek ve teşviklerin yokluğu, %6'sı yol standartlarının düşüklüğü ve tur organizasyonlarının yetersizliği, %3 tesislerdeki düşük doluluk oranlarının Balıkesir ilinin turizmdeki zayıf yönü olduğunu düşünmektedir.

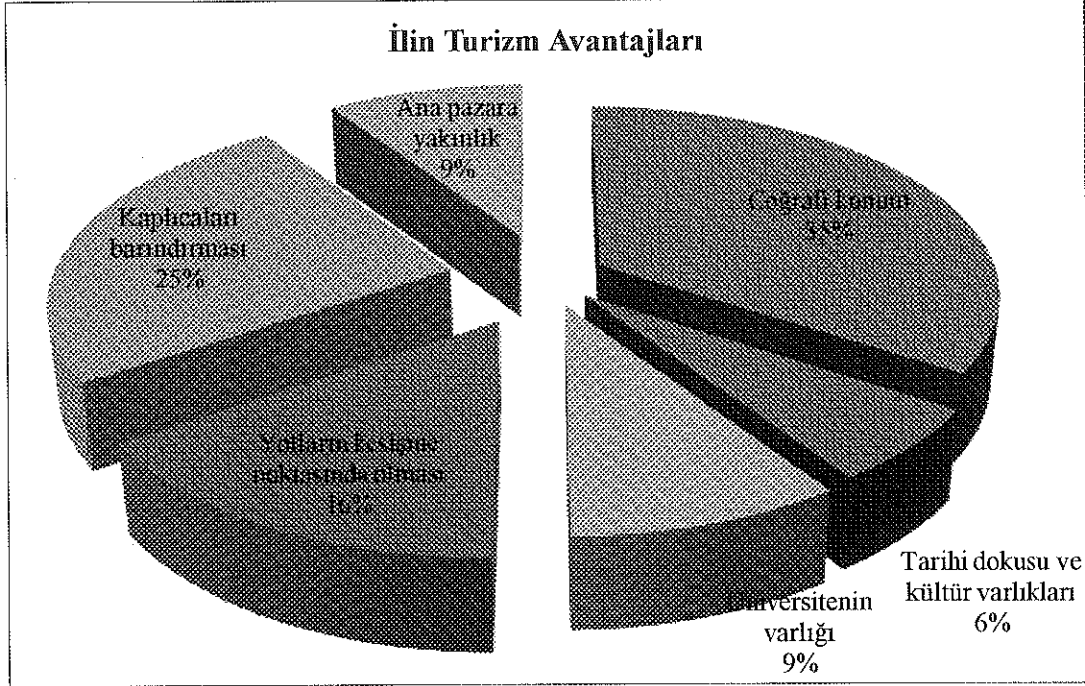
Bununla birlikte turistik ürün arzının yetersiz oluşu ve tarihi eserlerin yeterince muhafaza edilememesi hiçbir otel işletmesi tarafından Balıkesir ilinin turizmdeki zayıf yönü olarak düşünülmemektedir.

Grafik 5.32. Balıkesir'in Turizmdeki Zayıf Yönleri

Soru 32. İlin turizm açısından güçlü yönleri: Otel işletmelerinin %35'i Balıkesir ilinin turizmdeki en büyük avantajının coğrafi konumu olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında işletmelerin %25'i kaplıcaları barındırması, %16'sı Yolların kesişme noktasında bulunması, %9'u üniversitenin varlığı, %9'u Ana pazara yakınlık ve %6'sı da Zengin tarihi dokusu ve kültür varlıkları potansiyeli olmasını ilin en büyük turizm avantajı olduğunu düşünmektedir.

Grafik 5.33. İlin Turizm Avantajları

Soru 33. İlin turizm açısından fırsatları: Görüşülen otel işletmelerinin %38'i ilin turizm açısından en büyük fırsatının Ege ve Marmara denizinde kıyısının olması olarak düşünmektedir. Bunun yanında %31'i Hava alanı ve deniz ulaşımı, %22'si Üniversitenin varlığı ve meslek yüksekokullarında turizm bölümünün bulunması, %6'sı zengin tarihi ve kültürel yapısı ve %3'ü de Alternatif turizm için potansiyel yüksekliğinin ilin turizm açısından en önemli fırsatları olduğunu düşünmektedir.

Grafik 5.34.İlin Turizm Fırsatları

